

Urząd Statystyczny w Krakowie

Dzieci i młodzież w Małopolsce

Kraków 2009

Urząd Statystyczny w Krakowie
ul. Kazimierza Wyki 3
31-223 Kraków
tel. 012 415 38 84, fax 012 415 40 58
e-mail: sekretariat@stat.gov.pl

Praca zespołowa koordynowana przez Helenę Sienniak

Autorzy rozdziałów:

I - Agnieszka Broś, Monika Luzar

II - Halina Gawron, Aneta Ryszka

III - Ewa Barć, Przemysław Solecki

IV - Agnieszka Czekań, Dorota Olszewska, Anna Żarkowska

V - Marta Gniadek, Marta Kłósek

VI - Marcin Łacic

VII - Dorota Olszewska, Anna Żarkowska

Opracowanie komputerowe

Marta Kłósek

Projekt okładki

Mikołaj Karklisyjski

ISBN 978-83-7403-206-3

Przy publikowaniu danych US prosimy o podanie źródła

Druk i oprawa

Zakład Wydawnictw Statystycznych
Zakład Poligraficzny nr 2
26-600 Radom, ul. Planty 39/45

Nakład 100 egz. B5

Przedmowa

Zespół pracowników Urzędu Statystycznego w Krakowie przedstawia opracowanie pod tytułem „Dzieci i młodzież w Małopolsce”.

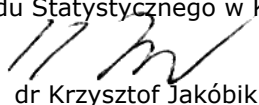
Publikację przygotowano w roku obchodów 50 rocznicy Deklaracji Praw Dziecka uchwalonej przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1959 roku oraz 20 rocznicy Konwencji o Prawach Dziecka przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989.

Publikacja zawiera informacje o sytuacji dzieci i młodzieży w Małopolsce. Prezentowane dane przedstawiono w 6 rozdziałach: o strukturze populacji dzieci i młodzieży; edukacji i wychowaniu; udziale dzieci i młodzieży w kulturze i sporcie; zdrowiu; sytuacji społeczno-bytowej rodzin z dziećmi oraz przestępczości i patologiiach wśród dzieci i młodzieży. Każdy z rozdziałów stanowi odrębne podejście do zagadnienia, co jest wynikiem indywidualnych spostrzeżeń poszczególnych autorów.

Prezentowane dane dotyczą głównie lat 2000-2007. W niektórych przypadkach prezentowane są tylko wybrane lata lub krótszy okres czasu ze względu na uwarunkowania metodologiczne. Opracowanie zawiera zarówno dane pochodzące z badań statystyki publicznej jak i dane ze źródeł pozastatystycznych.

Mamy nadzieję, że publikacja ta będzie pożyteczna i przyczyni się do zapewnienia zdrowego i harmonijnego rozwoju dzieci i młodzieży.

D y r e k t o r
Urzędu Statystycznego w Krakowie

dr Krzysztof Jakóbiak

Kraków, maj 2009 r.

Preface

The team of employees of the Statistical Office in Kraków presents the publication "Children and youth in Małopolska".

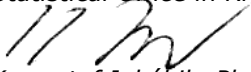
The publication was prepared in a year of the celebration of the 50th anniversary of Declaration of the Rights of the Child proclaimed by General Assembly of The United Nations on 20 November 1959 as well as the 20th anniversary of Convention on the Rights of the Child adopted by General Assembly of The United Nations on 20 November 1989.

The publication contains information on the situation of children and youth in Małopolska. Data are presented in 6 chapters: on the structure of children and youth population; education; participation in culture and sport; health; living conditions of families with children as well as juvenile delinquency and pathologies. Every chapter constitutes a separate approach to the issue what results from individual observations of each author.

Presented data concern mainly the years 2000-2007. In some cases, due to methodological considerations, only a shorter period of time or selected years was presented. The study contains data both from statistical and non-statistical sources.

We hope that the publication will be useful and will contribute to provide a harmony development of children and youth.

*Director
of the Statistical Office in Kraków*

Krzysztof Jakóbik, Ph.D.

Kraków, May 2009

SPIS TREŚCI

Przedmowa	3
Wstęp	9
Źródła danych	9
Pojęcia i definicje	13
Objaśnienia znaków umownych	18
Ważniejsze skróty	18
ROZDZIAŁ 1. POPULACJA DZIECI I MŁODZIEŻY	19
1.1. Stan i struktura	19
1.2. Ruch naturalny	21
1.2.1. Urodzenia	21
1.2.2. Zgony	25
1.2.3. Przyrost naturalny	28
1.3. Przeciętne trwanie życia	28
1.4. Prognoza ludności	29
1.5. Migracje	30
1.6. Małżeństwa i rozwody	31
1.7. Zjawisko eurosieroctwa w Małopolsce	34
ROZDZIAŁ 2. EDUKACJA I WYCHOWANIE	39
2.1. Wychowanie przedszkolne	41
2.2. Szkolnictwo	48
2.2.1. Szkolnictwo podstawowe, gimnazjalne, ponadgimnazjalne	48
2.2.1.1. Szkolnictwo podstawowe	48
2.2.1.2. Szkolnictwo gimnazjalne	52
2.2.1.3. Szkolnictwo ponadgimnazjalne	56
2.2.2. Szkolnictwo specjalne	63
2.2.3. Realizacja obowiązku szkolnego, uczniowie powtarzający klasę	65
2.2.4. Zajęcia pozalekcyjne	67
2.2.5. Opieka nad dziećmi i młodzieżą	69
2.3. Powszechność nauczania	70
2.4. Komputeryzacja w szkołach	71
2.5. Nauczanie języków obcych	73
2.6. Stypendia	74
2.7. Wyniki egzaminów uczniów	76
ROZDZIAŁ 3. UCZESTNICTWO DZIECI I MŁODZIEŻY W KULTURZE I SPORCIE	81
3.1. Czytelnictwo	82
3.2. Uczestnictwo w ofercie instytucji kultury	92
3.3. Aktywność społeczno-kulturalna	98
3.4. Sport	101

ROZDZIAŁ 4. ZDROWIE	107
4.1. Opieka zdrowotna	107
4.1.1. Ambulatoryjna opieka zdrowotna	107
4.1.2. Stacjonarna opieka zdrowotna	108
4.1.3. Ratownictwo medyczne i pomoc doraźna	110
4.1.4. Żłobki i oddziały żłobkowe	111
4.2. Wybrane problemy zdrowotne	112
4.2.1. Zaburzenia zdrowia psychicznego	112
4.2.2. Choroby nowotworowe	113
4.2.3. Choroby zakaźne i zatrucia	115
4.3. Styl życia i zdrowie	116
4.3.1. Ocena stanu zdrowia	116
4.3.2. Wzrost i masa ciała	118
4.3.3. Aktywność fizyczna uczniów	119
4.3.4. Styl życia młodzieży w wieku 15-29 lat	120
4.3.5. Spędzanie czasu wolnego	120
4.3.6. Jakość snu	121
4.3.7. Palenie tytoniu	122
4.3.8. Spożycie alkoholu	122
4.3.9. Długotrwałe problemy zdrowotne	123
4.3.10. Występowanie chorób przewlekłych	123
4.3.11. Poważne kłopoty i trudności zdrowotne	125
4.3.12. Wrodzone wady rozwojowe	125
4.3.13. Niepełnosprawność	126
4.3.14. Profilaktyka zdrowotna	126
4.3.15. Korzystanie z usług medycznych i zażywanie leków	127
ROZDZIAŁ 5. SYTUACJA SOCJALNO-BYTOWA RODZIN Z DZIEĆMI	129
5.1. Rodziny zastępcze	129
5.2. Placówki opiekuńczo-wychowawcze	135
5.3. Gospodarstwa z dziećmi pobierające świadczenia z pomocy społecznej	140
ROZDZIAŁ 6. PRZESTĘPCZOŚĆ I PATOLOGIE	151
6.1. Przestępczość nieletnich	154
6.2. Policyjne izby dziecka	158
6.3. Patologie społeczne wśród nieletnich	159
6.3.1. Alkoholizm	159
6.3.2. Narkomania	160
6.3.3. Prostyucja	162
6.3.4. Subkultury	163
6.4. Przemoc wobec nieletnich	164
ROZDZIAŁ 7. PODSUMOWANIE	167

W wersji angielskiej: przedmowa i spis treści.

CONTENTS

Preface	3
Introduction	9
Source of data	9
Main definitions	13
Symbols	18
Major abbreviations	18
CHAPTER 1. CHILDREN AND YOUTH POPULATION	19
1.1. The structure of population	19
1.2. Vital statistics	21
1.2.1. Births	21
1.2.2. Deaths	25
1.2.3. Natural increase	28
1.3. Life expectancy	28
1.4. Population projection	29
1.5. Migration	30
1.6. Marriages and divorces	31
1.7. The phenomenon of euro-orphanhood in Malopolska	34
CHAPTER 2. EDUCATION	39
2.1. Pre-primary education	41
2.2. Education	48
2.2.1. Primary, lower-secondary, upper secondary education	48
2.2.1.1. Primary education	48
2.2.1.2. Lower secondary education	52
2.2.1.3. Upper secondary education	56
2.2.2. Special education	63
2.2.3. Fulfilling of compulsory education, pupils repeating the same grade	65
2.2.4. Additional lessons	67
2.2.5. Care about children and youth	69
2.3. Universality of education	70
2.4. Computers in schools	71
2.5. Instruction of foreign languages	73
2.6. Scholarships	74
2.7. Results of exams	76
CHAPTER 3. PARTICIPATION OF CHILDREN AND YOUTH IN CULTURE AND SPORT	81
3.1. Readership	82
3.2. Participation in offer of cultural institutions	92
3.3. Social and cultural activity	98
3.4. Sport	101

CHAPTER 4. HEALTH	107
4.1. Health care	107
4.1.1. Out-patient health care	107
4.1.2. In-patient health care	108
4.1.3. Emergency medical services and first aid	110
4.1.4. Nurseries and nursery wards	111
4.2. Selected health problems	112
4.2.1. Mental health disorders	112
4.2.2. Neoplasms	113
4.2.3. Infectious diseases and poisonings	115
4.3. Lifestyle and health	116
4.3.1. Evaluation of health conditions	116
4.3.2. Height and body mass	118
4.3.3. Physical activity of pupils and students	119
4.3.4. Lifestyle of youth population aged 15-29	120
4.3.5. Spending spare time	120
4.3.6. The quality of sleep	121
4.3.7. Smoking	122
4.3.8. Consumption of alcohol	122
4.3.9. Long-term health problems	123
4.3.10. Chronic illnesses occurrence	123
4.3.11. Serious health problems	125
4.3.12. Congenital growth defects	125
4.3.13. Disability	126
4.3.14. Health prevention	126
4.3.15. Use of medical services and taking medicines	127
CHAPTER 5. LIVING CONDITIONS OF FAMILIES WITH CHILDREN	129
5.1. Foster families	129
5.2. Care and education centres	135
5.3. Households with children receiving social assistance benefits	140
CHAPTER 6. JUVENILE DELINQUENCY AND PATHOLOGIES	151
6.1. Juvenile delinquency	154
6.2. Youth detention centres	158
6.3. Social pathologies among juveniles	159
6.3.1. Alcoholism	159
6.3.2. Drug addiction	160
6.3.3. Prostitution	162
6.3.4. Subcultures	163
6.4. Violence against juveniles	164
CHAPTER 7. CONCLUSION	167

In English: preface and contents.

Wstęp

Celem niniejszej publikacji jest przedstawienie sytuacji dzieci i młodzieży z Małopolski oraz ilustracja zmian, które nastąpiły w ostatnich latach. Sytuacja ta uwarunkowana jest między innymi przez regulacje prawne stąd pomysł, aby publikacja powstała w czasie obchodów podpisania dokumentów o prawach dziecka.

Deklaracja Praw Dziecka to jeden z pierwszych dokumentów zwracających uwagę na dzieci i ich prawa. Dokument ten obliguje osoby dorosłe, władze lokalne oraz rządy krajów do podjęcia działań zapewniających poszanowanie praw dziecka ujętych w formie 10 zasad. Deklaracja stała się inspiracją do dalszych prac ustawodawczych, których owocem jest Konwencja o Prawach Dziecka. Jest to dokument obowiązujący w większości państw na świecie, w którym zostały spisane wszystkie prawa dziecka pogrupowane na następujące kategorie: prawa i wolności osobiste, prawa socjalne, prawa kulturalne oraz prawa polityczne. Dziecko ma prawo między innymi do: wychowywania się w rodzinie, oświaty i nauki, kultury, wypoczynku i rozrywki, ochrony zdrowia i opieki medycznej, wszechstronnego rozwoju osobowości, ochrony przed wyzyskiem i poniżającym traktowaniem.

Publikacja skierowana jest do szerokiej rzeszy czytelników zainteresowanych sprawami dzieci i młodzieży: decydentów, nauczycieli, rodziców oraz innych osób, a także organizacji działających na rzecz dzieci i młodzieży. Zwrócenie uwagi na osoby młode jest niezmiernie ważne zwłaszcza w obliczu zjawiska obserwowanego już od jakiegoś czasu, a mianowicie starzenia się społeczeństwa. Analiza zmian sytuacji dzieci i młodzieży na przestrzeni lat jest niezbędna, aby można było podjąć odpowiednie działania naprawcze.

Źródła danych statystycznych wykorzystane w niniejszej publikacji przedstawiono w podziale na rozdziały. Podstawowe definicje obejmują tylko te pojęcia, które nie zostały objaśnione w tekście.

Źródła danych

Populacja dzieci i młodzieży

Informacje o stanie ludności, ruchu naturalnym (urodzeniach, zgonach, małżeństwach, rozwodach), migracjach ludności, trwaniu życia, prognozie ludności pochodzą ze stałych badań statystycznych prowadzonych przez Główny Urząd Statystyczny.

Informacje dotyczące „eurosierot” pochodzą ze źródeł pozastatystycznych (obejmują dane zebrane przez Kuratorium Oświaty w Krakowie na podstawie ankiety przeprowadzonej we wszystkich szkołach w województwie małopolskim w listopadzie i grudniu 2008 r.).

Edukacja i wychowanie

Prezentowane dane do roku szkolnego 2006/2007 pochodzą głównie z badań pełnych, realizowanych przez Główny Urząd Statystyczny w formie sprawozdawczości rocznej instytucji oświaty i wychowania. Natomiast dane za rok szkolny 2007/2008 pozyskane zostały z Systemu Informacji Oświatowej administrowanego przez Ministerstwo Edukacji Narodowej. Dodatkowo wykorzystano dane Kuratorium Oświaty w Krakowie, Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Krakowie, Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego oraz Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie oraz następujące ustawy, rozporządzenia i raporty:

- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. 1996, Nr 67, poz. 329, z późniejszymi zmianami),
- Ustawa z dnia 8 stycznia 1999 r. Przepisy wprowadzające reformę ustroju szkolnego (Dz. U. Nr 12, poz. 96, z późniejszymi zmianami),
- Reforma systemu edukacji. Projekt: Kształcenie w nowym ustroju szkolnym. Wystąpienie Ministra Edukacji Narodowej podczas spotkania z rektorami wyższych uczelni, kuratorami oświaty, samorządowcami i nauczycielami 26 maja 1998 r. http://ftp.wom.edu.pl/biblioteka/wodzislaw/kasety/REF_SYST_ED_KSZTALCENIE_W_NOWYM_USTOJU_SZKOLNYM.pdf
- Edukacja, Raport 1997-2001, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2001, Reforma systemu edukacji, s. 16,
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. 2002 Nr 51, poz. 458, z późniejszymi zmianami).

Uczestnictwo dzieci i młodzieży w kulturze i sporcie

Informacje o bibliotekach, teatrach, muzeach i instytucjach paramuzealnych, a także domach kultury, świetlicach, klubach i klubach sportowych pochodzą ze stałych badań statystycznych prowadzonych przez Główny Urząd Statystyczny na formularzach: K-01 sprawozdanie z działalności artystycznej i rozrywkowej,

K-02 sprawozdanie z działalności muzeum i instytucji paramuzealnej, K-03 sprawozdanie biblioteki publicznej, K-07 sprawozdanie z działalności domu kultury, ośrodka kultury, klubu, świetlicy, KFT-1 sprawozdanie z działalności klubu sportowego.

Dane dotyczące rynku wydawniczego, udostępniane Głównemu Urzędowi Statystycznemu przez Bibliotekę Narodową, zbierane są poprzez ewidencję egzemplarzy obowiązkowych nadsyłanych przez wydawnictwa.

Zdrowie

Informacje o ambulatoryjnej opiece zdrowotnej, ratownictwie medycznym i pomocy doraźnej oraz żłobkach pochodzą ze stałych badań statystycznych prowadzonych przez Główny Urząd Statystyczny na formularzach: ZD-3 sprawozdanie z ambulatoryjnej opieki zdrowotnej, ZD-4 sprawozdanie z pomocy doraźnej i ratownictwa medycznego, ZD-6 sprawozdanie żłobka. Informacje o stacjonarnej opiece zdrowotnej pochodzą ze źródeł pozastatystycznych, tj. sprawozdawczości resortowej Ministerstwa Zdrowia prowadzonej na formularzach MZ-29 sprawozdanie o działalności szpitala ogólnego oraz MZ-29a sprawozdanie o działalności zakładu długoterminowej, stacjonarnej opieki zdrowotnej.

Informacje o wybranych problemach zdrowotnych pochodzą ze źródeł pozastatystycznych, tj.:

- Raportów utworzonych na podstawie danych Centrum Onkologii – Instytut im. Marii Skłodowskiej Curie w Warszawie dotyczących zachorowań na nowotwory złośliwe oraz zgonów z powodu nowotworów złośliwych,
- Małopolskiego Centrum Zdrowia Publicznego w zakresie zaburzeń zdrowia psychicznego,
- Wojewódzkiej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej w Krakowie w zakresie chorób zakaźnych i zatruc.

Informacje o stylu życia i zdrowiu pochodzą z badania stanu zdrowia ludności Polski, przeprowadzonego przez Główny Urząd Statystyczny na przełomie listopada i grudnia 2004 r.

Sytuacja socjalno-bytowa rodzin z dziećmi

Informacje o rodzinach zastępczych i placówkach opiekuńczo-wychowawczych pochodzą z badań przeprowadzonych przez Główny Urząd Statystyczny na formularzach: PS-02 sprawozdanie rodzin zastępczych i PS-01 sprawoz-

danie placówki opiekuńczo-wychowawczej, jak również ze źródeł pozastatystycznych, tj.:

- Mariola Raclaw-Markowska, Marek Rymsza - Zreformowany system pomocy dziecku i rodzinie w Polsce. Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2005
- Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Krakowie - Raport: „Pomoc społeczna w Małopolsce w 2007 r.”,
- Sprawozdania z działalności Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Krakowie za rok 2007.
- Stowarzyszenie Interwencji Prawnej - Z miłości do dzieci - rodzina zastępcza, <http://www.interwencjaprawna.pl>

Do opracowania informacji o gospodarstwach domowych z dziećmi do lat 24 na utrzymaniu korzystających z pomocy społecznej w 2007 r. wykorzystano nieidentyfikowalne jednostkowe dane administracyjne Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej zebrane w Zbiorze Centralnym Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej.

Przestępczość i patologie

Informacje z zakresu bezpieczeństwa publicznego pochodzą ze źródeł pozastatystycznych, tj.:

- Raportu o działaniach Policji w zakresie zapobiegania przestępczości oraz zjawiskom patologii społecznej w 2007 r.,
- Raportu Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej - Krzywdzenie dzieci w Polsce. Raport, Warszawa 2008,
- Strategia Państwa dla Młodzieży na lata 2003-2012

Wykorzystano ponadto następujące publikacje i artykuły:

- A. Domin, M. Szala - Przestępczość nieletnich, Kraków 2007
- K. Kluczyński - Przewodnik po przepisach prawnych w sprawach nieletnich zagrożonych demoralizacją i przestępczością, Poznań 2004
- B. Sierocka, M. Drewniak - Dzieci ulicy. Raport z socjologicznych badań terenowych, Kraków 2006
- J. Szymańczak - Przestępczość nieletnich w latach dziewięćdziesiątych w świetle analiz i statystyk policyjnych, Informacja BSE nr 662
- D. Wołk-Karaczewska - Nieletni wobec prawa, <http://www.wychowawcza.pl>
- Przewodnik po wybranych przepisach prawnych w sprawach nieletnich zagrożonych demoralizacją i przestępczością, Łódź 2004.

Pojęcia i definicje

1. **Stan ludności** - wynikająca z bilansu ludności liczba osób (ogółem lub według określonych cech) zamieszkujących w danym momencie czasu określone terytorium. Najczęściej stosuje się stan ludności: na koniec każdego roku, tj. w dniu 31 XII, lub na połowę roku, tj. w dniu 30 VI.
2. **Struktura ludności** – liczebność jednostek o określonych właściwościach i ich udział w badanej zbiorowości.
3. **Przyrost naturalny ludności** - różnica liczby urodzeń żywych i liczby zgonów w danym okresie.
4. **Przeciętne dalsze trwanie życia** - średnia liczba lat, jaką ma jeszcze do przeżycia osoba w danym wieku, przy założeniu stałego poziomu umieralności z okresu, dla którego opracowano tablice trwania życia.
5. **Zgon niemowlęcia** – zgon dziecka w wieku poniżej 1 roku życia.
6. **Zgony według przyczyn** – przy opracowaniu danych przyjmuje się wyjściową przyczynę zgonu. Za przyczynę wyjściową uważa się chorobę stanowiącą początek procesu chorobowego, który doprowadził do zgonu albo uraz czy zatrucie, w wyniku którego nastąpił zgon.
7. **Migracje wewnętrzne** - zmiany miejsca pobytu (stałego lub czasowego), polegające na przekroczeniu granicy jednostki administracyjnej w celu osiedlenia się. Informacje te nie uwzględniają zmian adresu w granicach tej samej gminy z wyjątkiem gmin miejsko-wiejskich, dla których został zachowany podział na miasto i wieś. Do migracji wewnętrznych zalicza się także przemeldowania z pobytu czasowego na pobyt stały w danej miejscowości, jeżeli poprzednie miejsce pobytu stałego znajdowało się w innej gminie.
8. **Napływ** - nowe zameldowania na pobyt stały, przez „odpływ” — wymeldowania z pobytu stałego (tj. zameldowania w innej jednostce na pobyt stały).
9. **„Eurosierota”** – dziecko, którego jedno lub oboje rodziców wyjechało za granicę do pracy.
10. **Szkoła** - jednostka edukacyjna powołana na podstawie aktu założycielskiego lub wpisu do ewidencji przez organ administracji rządowej, jednostkę samorządu terytorialnego, osobę prawną lub osobę fizyczną na podstawie przepisów ustawy o systemie oświaty. Szkoła prowadzi kształcenie określonego rodzaju i na określonym poziomie, posiada statut, nadany przez organ lub osobę prowadzącą szkołę, określający m.in. jej nazwę, typ, organ prowadzą-

cy oraz organizację wewnętrzną. Szkoły i placówki mogą być publiczne, niepubliczne o uprawnieniach szkół publicznych i niepubliczne.

11. **Szkoła publiczna** - instytucja edukacyjna, powołana na podstawie aktu założycielskiego przez organ administracji rządowej lub jednostkę samorządu terytorialnego (gminę, powiat, województwo) lub inną osobę prawną lub fizyczną. Zapewnia ona bezpłatne nauczanie oraz realizuje ustalone przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania programy nauczania, a także stosuje ustalone przez tego ministra zasady oceniania i klasyfikacji uczniów.
12. **Szkoła niepubliczna** - instytucja edukacyjna prowadzona przez osoby prawne lub osoby fizyczne na podstawie wpisu do ewidencji placówek i szkół niepublicznych, dokonanego w wydziale oświaty właściwej jednostki samorządu terytorialnego. Może ona uzyskać uprawnienia szkoły publicznej (co wyraża się m.in. prawem do nadawania świadectw i dyplomów państwowych), jeżeli realizuje minimum programowe oraz stosuje zasady klasyfikowania i promowania uczniów ustalone przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania, umożliwiające uzyskanie świadectw lub dyplomów państwowych. Właściwi ministrowie i jednostki samorządu terytorialnego (gminnego, powiatowego i województwa) mogą zakładać i prowadzić tylko szkoły publiczne. Szkoły podstawowe i gimnazja mogą być tylko publiczne lub niepubliczne o uprawnieniach szkół publicznych.
13. **Uczniowie i absolwenci** szkół zawodowych sklasyfikowani zostali według grup kierunków kształcenia zgodnie z Międzynarodową Standardową Klasyfikacją Edukacji ISCED 1997 (International Standard Classification of Education), uczniowie i absolwenci liceów profilowanych - według profili kształcenia zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 II 2002 r. (Dz. U. Nr 50, poz. 451, z późniejszymi zmianami).
14. **Biblioteka publiczna** - jednostka służąca rozwijaniu i zaspokajaniu potrzeb czytelniczych ludności. Ustawa o bibliotekach definiuje biblioteki publiczne jako instytucje służące zaspokajaniu potrzeb oświatowych, kulturalnych i informacyjnych ogółu społeczeństwa oraz uczestniczące w upowszechnianiu wiedzy i kultury. Zgodnie z funkcją, jaką pełni jednostka wyodrębniono biblioteki: wojewódzkie, powiatowe, miasta na prawach powiatu, gminy miejskiej, gminy wiejskiej, gminy miejsko-wiejskiej. Ponadto w grupie tej odróż-

niono biblioteki od podporządkowanych im administracyjnie filii bibliotecznych i punktów bibliotecznych. Dodatkowo wyróżniono biblioteki działające w strukturze innych instytucji: w szkołach (biblioteki publiczno-szkolne) lub ośrodkach (domach) kultury.

15. **Księgozbiór** - obejmuje wydawnictwa nieperiodyczne (książki i broszury wydane po 1800 r.) i wydawnictwa periodyczne (gazety i czasopisma). Jednostką obliczeniową księgozbioru jest **wolumin**, czyli tom (zawartość jednej okładki) zarejestrowany w księdze inwentarzowej. W przypadku periodyków za wolumin uważa się zbiór (zazwyczaj roczny) numerów jednego tytułu gazety lub czasopisma, stanowiący jedną pozycję inwentarzową.
16. **Czytelnicy** - osoby korzystające z wypożyczalni, tzn. otrzymujące materiały biblioteczne do wykorzystania poza terenem biblioteki. Podstawowym dokumentem służącym do gromadzenia danych o czytelnikach w bibliotece jest aktualna karta wypożyczeń (karta czytelnika) lub inny dokument służący do rejestracji. Za czytelnika uważa się osobę, która w ciągu roku sprawozdawczego została zarejestrowana w bibliotece przez dokonanie co najmniej jednego wypożyczenia. Informacje o czytelnikach zostały pogrupowane według wieku i zajęcia.
17. **Muzea** - instytucje kultury, które gromadzą, rejestrują, konserwują i przechowują oraz udostępniają publiczności w formie wystaw zabytki i wytwory kultury w zakresie sztuki, wiedzy, techniki i przyrody oraz prowadzą działalność naukową, oświatową i popularyzatorską (m.in. poprzez prowadzenie działalności wydawniczej). Ich działalność reguluje ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 1997 r. Nr 5, poz. 24, z późniejszymi zmianami).
18. **Instytucja paramuzealna** - niebędąca muzeum jednostka organizacyjna, nie nastawiona na osiąganie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, nauki i techniki oraz przyrody; zgodnie z rekomendacjami UNESCO może nią być rezerwat przyrody udostępniany zwiedzającym w sposób rejestrowany, w szczególności: jaskinia, grotta, akwen, park, a także planetarium, centrum techniki, stała ekspozycja prezentująca osiągnięcia, odkrycia i ciekawostki z dziedziny historii, archeologii, kultury, przyrody, techniki itp.
19. **Teatr** - instytucja lub organizacja, zajmująca się profesjonalnie regularnym wystawianiem utworów scenicznych (dramatycznych, lalkowych, muzycz-

nych i rozrywkowych), posiadająca stały zespół (aktorów, śpiewaków, tancerzy, muzyków, reżyserów, scenografów itp.), z reguły posiadająca budynek lub pomieszczenie przystosowane do wystawiania utworów scenicznych, przy wykorzystaniu różnych technik przekazu: słowo, ruch, muzyka, dźwięk, plastyka (niezależnie od liczby występujących w nich osób). Teatr może być stały lub objazdowy, a ze względu na prezentowaną formę sceniczną wyróżnia się: teatr dramatyczny, teatr lalkowy, teatr muzyczny (opera, operetka). Informacje dotyczące teatrów prezentowane są głównie w podziale według siedziby; oznacza to, że wykazano wszystkie przedstawienia zorganizowane przez instytucje prowadzące działalność widowiskową według ich województw macierzystych, niezależnie od miejsca realizacji działalności scenicznej.

20. **Dom kultury** - instytucja kultury prowadząca wielokierunkową działalność społeczno-kulturalną, mieszcząca się w odrębnym, specjalnie wzniesionym lub adaptowanym budynku z salą widowiskowo-kinową, z odpowiednio przystosowanymi pomieszczeniami i urządzeniami do prowadzenia specjalistycznej działalności kulturalnej.
21. **Ośrodki kultury** - wielofunkcyjne instytucje kultury o charakterze środowiskowym, integrującymi wokół wspólnego programu działalność istniejących w danej miejscowości (gminie) autonomicznych instytucji kultury (domu kultury, biblioteki, klubu, świetlicy, kina, ognisk artystycznych, galerii sztuki, izby regionalnej), jak również urządzeń rekreacyjno-sportowych i zakładu usług gastronomicznych.
22. **Świetlice** - placówki kulturalne posiadające z reguły jedno pomieszczenie, niezbędny sprzęt i obejmujące swoim zasięgiem działania małe grupy środowiska lokalnego. Działalność prowadzona jest zasadniczo przez działaczy społecznych przy pomocy kierownika świetlicy. Nie uważa się za świetlice jednostek, zwyczajowo określanych "świetlicami", nie prowadzących działalności kulturalnej, których pomieszczenia służą do innych celów, np. do organizowania narad i konferencji, kursów zawodowych itp.
23. **Zespoły i koła (kluby) artystyczne** - zorganizowane grupy prowadzące systematycznie zajęcia o określonym profilu tematycznym, kierowane przez wykwalifikowanych pracowników instytucji kultury. Do składu zespołów artystycznych wlicza się także instruktorów, korepetytorów, choreografów,

akompaniatorów itd. Członkowie zespołów działający w różnych zespołach liczeni są tyle razy, w ilu zespołach uczestniczą.

24. **Klub sportowy** - podstawowa jednostka organizacyjna realizująca cele i zadania w zakresie kultury fizycznej działająca jako osoba prawna albo osoba fizyczna będąca przedsiębiorcą w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej.
25. **Zbiór Centralny Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej** - baza danych generowanych elektronicznie za pomocą Statystycznej Aplikacji Centralnej (SAC) przez jednostki organizacyjne pomocy społecznej. Zbiór zawiera informacje o beneficjentach pomocy społecznej i zrealizowanych świadczeniach.

W zakresie danych o gospodarstwach domowych, które otrzymały pomoc w miejscu zamieszkania zbiór ten jest zasilany informacjami uzyskanymi w wywiadzie środowiskowym, przeprowadzanym przez pracowników socjalnych gminnych ośrodków pomocy społecznej.
26. **Wywiad środowiskowy** - przeprowadza się w celu ustalenia sytuacji osobistej, rodzinnej, dochodowej i majątkowej osoby lub rodziny. Wzór kwestionariusza i sposób realizacji wywiadu reguluje rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z 2005 r., w sprawie rodzinnego wywiadu środowiskowego (Dz. U. z 2005 r. Nr 77, poz. 672).
27. **Gospodarstwo domowe** - zgodnie z metodologią GUS jest to zespół osób spokrewnionych lub niespokrewnionych, mieszkających razem i wspólnie utrzymujących się. W ustawie o pomocy społecznej brak definicji gospodarstwa domowego, natomiast definiuje ona - rodzinę jako „osoby spokrewnione lub niespokrewnione pozostające w faktycznym związku, wspólnie zamieszkujące i gospodarujące”. W związku z tym w charakterystyce zbiorowości rodzin korzystających ze świadczeń pomocy społecznej zarejestrowanych w Zbiorze Centralnym Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej posłużono się określeniem „gospodarstwo domowe”.
28. **Dziecko do lat 24 na utrzymaniu** - osoba w wieku 0-24 lata, która nie posiada własnego źródła utrzymania i pozostaje na utrzymaniu innej osoby.
29. Rozszerzone wyjaśnienia dotyczące poszczególnych pojęć znaleźć można w publikacjach tematycznych GUS i Urzędu Statystycznego w Krakowie.
30. Nazwy „województwo małopolskie” i „Małopolska” używane są zamiennie.

OBJAŚNIENIA ZNAKÓW UMOWNYCH

- Kreska (-) – zjawisko nie wystąpiło.
- Zero: (0) – zjawisko istniało w wielkości mniejszej od 0,5,
(0,0) – zjawisko istniało w wielkości mniejszej od 0,05.
- Kropka (.) – zupełny brak informacji albo brak informacji wiarygodnych.
- Znak x – wypełnienie pozycji jest niemożliwe lub niecelowe.
- „W tym” – oznacza, że nie podaje się wszystkich składników sumy.

WAŻNIEJSZE SKRÓTY

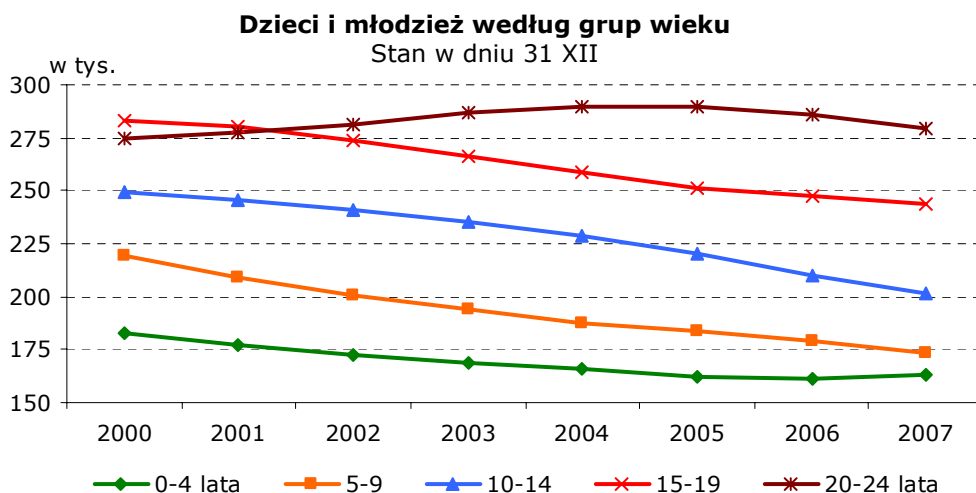
tys.	= tysiąc
mln	= milion
zł	= złoty
egz	= egzemplarz
poz.	= pozycja
pkt proc.	= punkt procentowy
tabl.	= tablica
Dz. U.	= Dziennik Ustaw
MON	= Ministerstwo Obrony Narodowej
MSWiA	= Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji

ROZDZIAŁ 1. POPULACJA DZIECI I MŁODZIEŻY

1.1. Stan i struktura

Na koniec grudnia 2007 r. województwo małopolskie liczyło 3279,0 tys. ludności, tj. 8,6% ogółu populacji Polski. W latach 2000-2007 można zaobserwować systematyczny wzrost liczby ludności Małopolski (ze stanu 3222,4 tys. w 2000 r. do 3279,0 tys. w 2007 r.).

W całym omawianym okresie (2000-2007) liczba dzieci i młodzieży w wieku 0-24 lata zmniejszyła się o około 12%. W 2007 r. odnotowano 1061,8 tys. osób w wieku 0-24 lata (co stanowiło 32,4% ogółu populacji w województwie), w tym w wieku 0-14 lat odnotowano 538,7 tys. dzieci (16,4% ogółu populacji w Małopolsce), w wieku 15-19 lat - 243,7 tys. (7,4% ogółu ludności), natomiast młodzieży w wieku 20-24 lata było 279,4 tys. (tj. 8,5% ogółu populacji w województwie).

W Małopolsce w latach 2000-2007 liczba dzieci w wieku 0-14 lat zmniejszyła się o około 17%. Na początku badanego okresu odnotowano 649,9 tys. dzieci w tej grupie wiekowej. W 2007 r. liczba osób w wieku 0-14 lat spadła do poziomu 538,7 tys., czyli o 11,7 tys. w stosunku do 2006 r. Te niekorzystne tendencje spadkowe dotyczą również dzieci i młodzieży w wieku 15-19 lat. W całym omawianym okresie liczba osób w tym przedziale wiekowym zmniejszyła się prawie o 14%. W 2000 r. wielkość populacji w omawianym przedziale wiekowym uplasowała się na poziomie 282,6 tys. i stanowiła niecałe 9% ogółu ludności województwa, natomiast

w 2007 r. 243,7 tys. (ponad 7% ogółu). Odmianą tendencję da się zauważyć w przypadku najstarszej z omawianych grup wiekowych. W całym analizowanym okresie liczba młodzieży w wieku 20-24 lata wzrosła o 1,9% z poziomu 274,3 tys. w 2000 r. do 279,4 tys. w 2007 r.

Tabl. 1.1. **Ludność według miejsca zamieszkania, płci i grup wieku**
Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	Ogółem	W tym mężczyźni	Miasta		Wieś		
			razem	w tym mężczyźni	razem	w tym mężczyźni	
Ogółem	2000	3222426	1564947	1628996	773057	1593430	791890
	2007	3279036	1589177	1619751	766197	1659285	822980
w tym w wieku:							
0-4	2000	182081	93079	74932	38320	107149	54759
	2007	163062	83629	72630	37346	90432	46283
5-9	2000	218849	112024	90542	46394	128307	65630
	2007	173903	88862	71690	36819	102213	52043
10-14	2000	248933	127880	110700	56897	138233	70983
	2007	201754	103001	80505	40954	121249	62047
15-19	2000	282607	143453	144120	72309	138487	71144
	2007	243669	124888	107164	54466	136505	70422
20-24	2000	274252	139401	151055	75863	123197	63538
	2007	279390	142181	137515	69760	141875	72421

W 2007 r. w województwie małopolskim we wszystkich analizowanych przedziałach wiekowych zauważyć można wyraźną przewagę liczebną chłopców nad dziewczynkami. W grupie wiekowej 0-14 lat przewaga ta wynosiła prawie 2,2 pkt proc. (udział dziewczynek w tym przedziale wiekowym wyniósł 48,9%).

Przewaga dzieci płci męskiej zauważalna jest od początku omawianego okresu. W 2000 r. różnica ta wynosiła 2,4 pkt proc. (w grupie wiekowej 0-14 lat). Wśród młodzieży w wieku 15-19 lat przewaga chłopców nad dziewczętami w omawianym roku wynosiła 1,5 pkt proc., natomiast w najstarszej z omawianych grup wiekowych (20-24) przewaga chłopców nad płcią żeńską oscylowała w granicach 1,7 pkt proc. Rok 2007 przyniósł umocnienie się przewagi mężczyzn nad kobietami w przedziale wiekowym 20-24 lata (1,8 pkt).

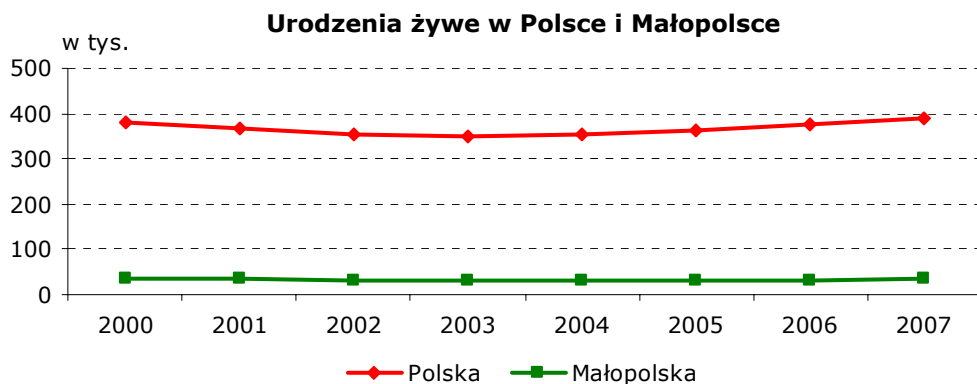
Przewaga płci męskiej nad żeńską występowała zarówno w miastach, jak i na wsi. W 2007 r. w Małopolsce ponad połowa (55,8%) dzieci i młodzieży w wieku 0-24 lata mieszkała na wsi. Udział dzieci i młodzieży w populacji miejskiej był niższy niż na wsi. Osoby w tym wieku stanowiły prawie 29% ludności mieszkającej w miastach, podczas gdy na wsi odsetek dzieci i młodzieży wyniósł 35,7%.

1.2. Ruch naturalny

1.2.1. Urodzenia

W 2007 r. w Małopolsce zarejestrowano 34,1 tys. urodzeń żywych, co stanowiło 8,8% wszystkich urodzeń żywych w kraju (387,9 tys.). Od 2000 r. w województwie małopolskim przez 3 kolejne lata odnotowywano spadek liczby urodzeń żywych. Dopiero od 2004 r. liczba ta w niewielkim stopniu zaczęła rosnać, a w 2007 r. przyrost ten był już znaczący (o 1,4 tys. urodzeń, tj. o 4,3% w stosunku do roku poprzedniego). Mimo wzrostu urodzeń w ostatnich latach, zwłaszcza w 2007 r., liczba urodzeń żywych w Małopolsce w 2007 r. była niższa niż w 2000 r. o 1,0 tys., tj. o 2,8%.

W Polsce w latach 2000-2007 tendencja dotycząca urodzeń żywych była podobna; liczba urodzeń spadała do 2003 r., a od 2004 r. zaczęła rosnać, w coraz intensywniejszym tempie. W 2007 r. zarejestrowano w Polsce 387,9 tys. urodzeń, tj. o 13,6 tys. więcej niż w 2006 r. (o 3,6%), i o 9,5 tys. (o 2,5%) więcej niż w 2000 r. (inaczej niż w województwie małopolskim, gdzie liczba urodzeń w 2000 r. była wyższa niż w 2007 r.).

W 2007 r. współczynnik urodzeń żywych na 1000 ludności był nieznacznie wyższy w Małopolsce niż w Polsce (odpowiednio 10,5 i 10,2). Jeśli chodzi o podregiony należące do województwa małopolskiego, to największy współczynnik odnotowano w podregionie nowosądeckim (12,0‰). Ponad 10 urodzeń na 1000 ludności odnotowano w podregionie krakowskim (10,9) i oświęcimskim (10,3). Natomiast współczynniki poniżej 10 urodzeń na 1000 ludności, i tym samym poniżej poziomu tego współczynnika dla Małopolski jak i dla Polski, odnotowano w Krakowie (9,2) i w podregionie tarnowskim (9,8).

Więcej dzieci w 2007 r. w województwie małopolskim urodziło się na wsi niż w miastach (odpowiednio 18,7 tys. i 15,3 tys.), co widoczne jest szczególnie we współczynnikach urodzeń na 1000 ludności (11,3 na wsi i 9,6 w miastach).

Tabl. 1.2. **Urodzenia żywe według płci, miejsca zamieszkania oraz podregionów w 2007 r.**

Wyszczególnienie	Urodzenia żywe ogółem	Chłopcy	Dziewczęta	Urodzenia żywe ogółem na 1000 ludności ^a
	w liczbach bezwzględnych			
Ogółem	34071	17512	16559	10,5
miasta	15342	7940	7402	9,6
wieś	18729	9572	9157	11,3
Podregiony:				
krakowski	7212	3613	3599	10,8
m. Kraków	6755	3516	3239	9,2
nowosądecki	9111	4736	4375	11,9
oświęcimski	6498	3330	3168	10,2
tarnowski	4495	2317	2178	9,8

a Współczynniki policzono według stanu ludności zameldowanej na pobyt stały w dniu 30 VI.

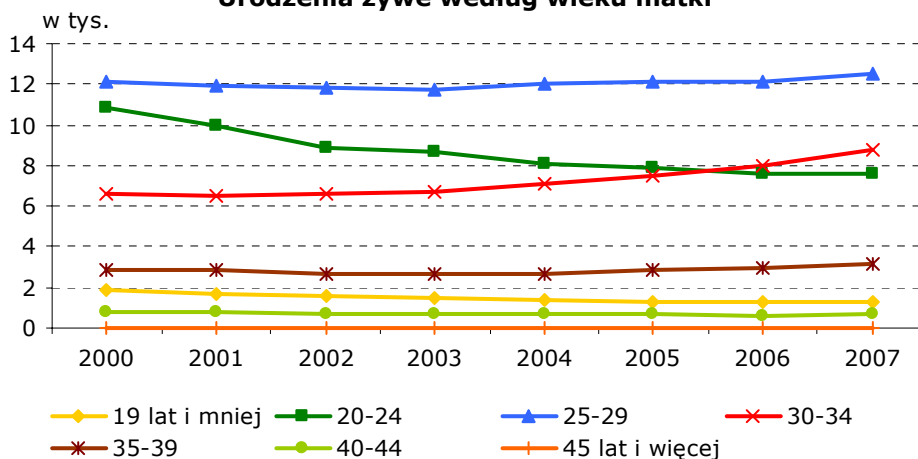
Od początku XXI wieku około 99,5% urodzeń dzieci stanowią urodzenia żywe, zarówno w Małopolsce, jak i w Polsce. Analizując podział urodzeń żywych ze względu na płeć dziecka, zauważyć można, że od lat więcej rodzi się chłopców niż dziewczynek. W ostatnich latach przeważnie odnotowywano około 51% urodzeń chłopców i około 49% dziewczynek spośród wszystkich urodzeń żywych.

Od początku lat 90-tych XX wieku odnotowujemy znaczący wzrost częstości urodzeń pozamałżeńskich (spośród urodzeń żywych), jednak tempo tego wzrostu jest znacznie wyższe w Polsce niż w Małopolsce. W województwie małopolskim w ciągu 8 lat udział ten wzrósł o 3 pkt proc., z 6,9% w 2000 r. do 9,9% w 2007 r. W Polsce udział ten rósł w ostatnich latach znacznie szybciej, z 12,1% w 2000 r. do 19,5% w 2007 r. Zatem w Małopolsce w 2007 r. prawie 10% dzieci urodziło się w związkach pozamałżeńskich, natomiast w Polsce dwukrotnie więcej, prawie 20%.

W 2007 r. w województwie małopolskim urodziło się 2075 żywych noworodków o niskiej masie urodzeniowej (poniżej 2500 g), co stanowiło 6,1% wszystkich urodzeń żywych (tak samo jak w Polsce). Sytuacja ta nie ulega poprawie w ostatnich latach. Poziom ten jest niższy od przeciętnego dla krajów Unii Europejskiej.

Zdecydowana większość porodów to porody pojedyncze (98,8% - zarówno w Małopolsce, jak i w Polsce). W województwie małopolskim w 2007 r. spośród 33820 porodów, wielorakich porodów było 400 (1,2%), a wśród nich zdecydowanie dominowały porody bliźniacze (393), trojaczych było 5, a czworacznych 2.

Urodzenia żywe według wieku matki

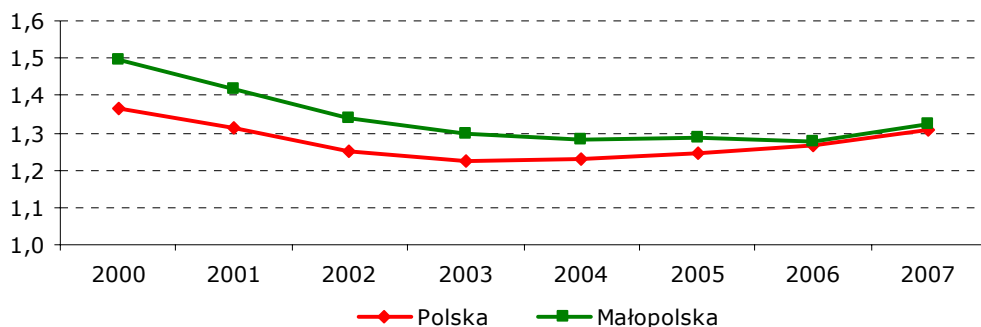
Jedną z oznak przemian społecznych i ekonomicznych, jakie zachodzą w ostatnich latach, jest przesuwanie się wieku kobiet, w którym rodzą one dzieci. W Małopolsce wciąż największa grupa kobiet rodzi dziecko będąc w wieku 25-29 lat (36,7% w 2007 r. i jest to wzrost o 2,1 pkt proc. w porównaniu z 2000 r.), natomiast na drugim miejscu znalazła się grupa kobiet w wieku 30-34 lata (25,8%); odnotowano wzrost aż o 7 pkt proc. częstości urodzeń dzieci w tej grupie wiekowej w latach 2000-2007. Dopiero na trzecim miejscu w 2007 r. znalazła się grupa kobiet w wieku 20-24 lata, co było wynikiem dużego spadku częstości urodzeń w tej grupie wiekowej spośród wszystkich rodzących kobiet - z 30,8% do 22,2% (o ponad 8 pkt proc.), co spowodowało przesunięcie się tej grupy kobiet wśród wszystkich rodzących, z drugiego na trzecie miejsce w latach 2000-2007. Czynnikiem, które mają wpływ na rozkład częstości urodzeń w poszczególnych grupach wiekowych kobiet, są przemiany społeczne i obyczajowe. Wiele kobiet decyduje się najpierw na edukację (często są to studia wyższe), następnie podjęcie pracy, niejednokrotnie jeszcze podnoszenie kwalifikacji zawodowych, zdobywanie doświadczenia, gromadzenie zasobów i dopiero potem na urodzenie potomstwa.

Analogiczne zmiany dotyczące wieku kobiet, w którym rodzą one dzieci, zaszły w Polsce, w podobnym stopniu jak w Małopolsce. W pozostałych grupach wie-

kowych kobiet zmiany były niewielkie; obserwuje się tendencję spadkową liczby urodzeń przez nastolatki (19 lat i mniej) oraz wzrostową wśród kobiet w wieku 35-39 lat, zarówno w Małopolsce jak i w Polsce.

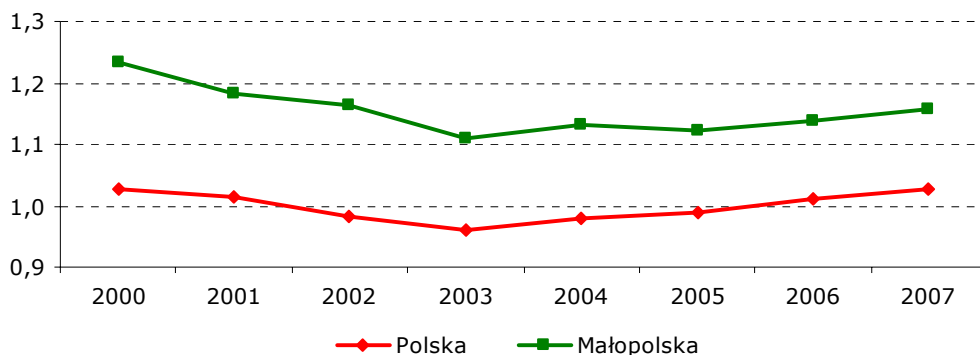
W tym miejscu warto przeanalizować jeszcze współczynniki dzietności ogólnej oraz dynamiki demograficznej. **Współczynnik dzietności ogólnej kobiet** oznacza liczbę dzieci, którą urodziłaby przeciętnie kobieta w ciągu całego okresu rozrodczego (15-49 lat), przy założeniu, że w poszczególnych fazach tego okresu rodziłaby z intensywnością obserwowaną w badanym roku, tzn. przy przyjęciu cząstkowych współczynników płodności z tego okresu za niezmiennie.

Dzietność ogólna kobiet w Polsce i Małopolsce

Dzietność kobiet w Polsce w latach 2000-2007 wahała się w granicach od 1,2 do 1,4 oraz od 1,3 do 1,5 w Małopolsce. W pierwszych latach XXI wieku dzietność w Polsce i w województwie małopolskim wyraźnie spadała, jednak w ostatnich latach zauważalna jest poprawa tej sytuacji i dzietność powoli rośnie. W latach 2000-2007 dzietność kobiet mieszkających w Małopolsce była wyższa od średniej dla Polski. W 2000 r. w województwie małopolskim omawiany wskaźnik wyniósł 1,497, a w Polsce 1,367. Stopniowo jednak ta różnica malała, w roku 2007 była już nieznaczna, tzn. dzietność kobiet w Małopolsce wyniosła 1,322, natomiast w Polsce 1,306.

Współczynnik dynamiki demograficznej oznaczający stosunek urodzeń żywych do liczby zgonów w danym okresie, kształtował się znacznie korzystniej w ostatnich 8 latach w Małopolsce niż w Polsce. Podczas gdy w Polsce był on na bardzo niskim poziomie (przez cały ten okres oscylował wokół wartości 1, osiągając krytyczny poziom poniżej 1 aż w 4 kolejnych latach: 2002-2005), to w Małopolsce miał on wyższe wartości (1,1 do 1,2), najniższy poziom osiągając w 2003 r. (1,1).

Współczynnik dynamiki demograficznej w Polsce i Małopolsce**1.2.2. Zgony**

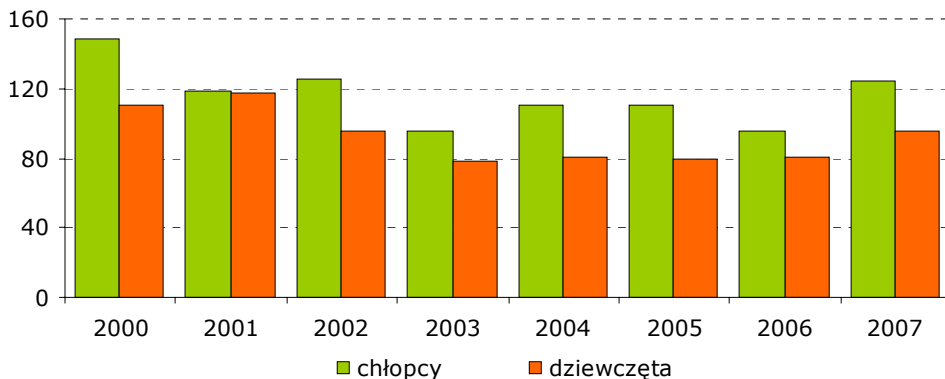
W województwie małopolskim, począwszy od 2000 r. można zauważyć wahańdową tendencję w kształtowaniu się liczby zgonów. W 2000 r. urzędy stanu cywilnego zarejestrowały 28,4 tys. zgonów wśród mieszkańców województwa. W przeciągu całego omawianego okresu (lata 2000-2007) liczba zgonów w Małopolsce kształtowała się w granicach 28-29 tys. rocznie, z niewielkimi wzrostami i spadkami na przemian. Najmniejszą liczbę zgonów odnotowano w 2002 r., kiedy to wielkość ta spadła do poziomu 27,8 tys. Zdecydowany wzrost liczby zgonów nastąpił w 2005 r. - 29,0 tys. (tj. o 2,6% więcej niż w 2004 r.). W 2007 r. zarejestrowano 29,4 tys. zgonów, czyli o 2,6% więcej niż w 2006 r., natomiast w stosunku do 2000 r. oznacza to wzrost o 3,5% (w liczbach bezwzględnych wzrost o 1,0 tys.).

Spośród 29,4 tys. zgonów, jakie odnotowano w 2007 r. w Małopolsce, 0,3 tys. stanowiły zgony dzieci i młodzieży w wieku 1-24 lata (tj. niewiele ponad 1% ogółu zgonów w województwie). Analizując umieralność populacji w tym przedziale wiekowym (1-24 lata) można zauważyć wahańdową tendencję spadkową. W roku 2000 liczba zgonów dzieci i młodzieży w wieku 1-24 roku życia stanowiła około 1,5% ogółu zgonów w danym roku w Małopolsce. Kolejne lata przyniosły na przemian wzrosty i spadki tej wielkości. Największy spadek zarejestrowano w roku 2007 (ponad 14% w stosunku do roku 2006). W omawianym przedziale wiekowym (1-24 lata) zdecydowanie największą liczbę zgonów odnotowuje się w najstarszej grupie wiekowej (20-24 lata). Na przestrzeni kilku ostatnich lat liczba zgonów młodzieży w wieku 20-24 lata kształtowała się w granicach 0,1-0,2 tys., co stanowiło około 40-46% ogółu zgonów wśród osób w wieku 1-24 lata.

Tabl. 1.3. **Zgony według płci oraz grup wieku**

Wyszczególnienie		Ogółem	Mężczyźni /chłopcy	Kobiety /dziewczeta
Ogółem	2003	28715	14881	13834
	2007	29430	15542	13888
w tym w wieku:				
0-4	2003	199	105	94
	2007	238	132	106
5-9	2003	37	22	15
	2007	17	11	6
10-14	2003	36	25	11
	2007	28	18	10
15-19	2003	112	86	26
	2007	98	84	14
20-24	2003	145	113	32
	2007	135	112	23

W strukturze zgonów według płci, od początku omawianego okresu, relatywnie częściej umierają mężczyźni, w przeciągu kilku ostatnich lat zjawisko to uległo pogłębieniu. W 2000 r. zgony osób płci męskiej w wieku 1-24 lata stanowiły ponad 70% ogółu zgonów z omawianego przedziału wiekowego w danym roku. W 2007 r. odsetek zgonów osób płci męskiej w tym wieku wzrósł do poziomu 78,5% (233 zgony).

Zgony niemowląt według płci

W 2007 r. na ogólną liczbę zgonów w województwie (29,4 tys.), aż 219 zgonów dotyczyło niemowląt (tzn. dzieci poniżej 1 roku życia). Od początku omawianego okresu, tj. od roku 2000 można zaobserwować utrzymującą się tendencję spadkową w tym zakresie. Ważne jest, by zaznaczyć, że od 1 VII 1994 r. rejestracji statystycznej zaczęły podlegać noworodki o wadze urodzeniowej 500 g (wcześniej nowo-

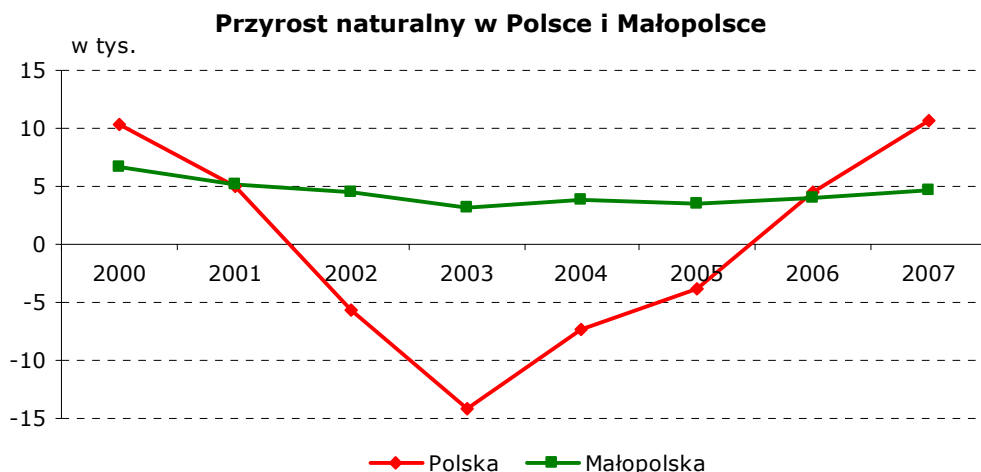
rodki musiały uzyskać wagę co najmniej 601g), co w tej już od kilku lat pozytywnie kształtującej się tendencji (spadek liczby zgonów niemowląt) dodatkowo uwidacznia ogromny postęp, jakiego dokonano w zakresie opieki zdrowotnej nad niemowlętami. Współczynnik natężenia zgonów niemowląt (liczba zgonów osób poniżej 1 roku życia na 1000 urodzeń żywych) wyniósł w 2007 r. 6,4‰ wobec 7,3‰ w 2000 r. Wśród zgonów dzieci poniżej 1 roku życia zdecydowanie większy odsetek odnotowano wśród dzieci płci męskiej (w omawianym roku odsetek ten stanowił 57% ogólnej liczby zgonów niemowląt). Analizując wcześniejsze lata okazuje się, że tendencja ta utrzymuje się od początku omawianego okresu.

Tabl. 1.4. **Zgony niemowląt według przyczyn**

Wyszczególnienie	Ogółem	Na 1000 urodzeń żywych	Z liczby ogółem				
			chłopcy	dziewczęta	miasta	wieś	
Ogółem	2002	220	6,8	125	95	99	121
	2006	176	5,4	95	81	77	99
Choroby zakaźne i pasożytnicze	2002	11	0,3	10	1	8	3
	2006	9	0,3	5	4	4	5
Choroby układu krążenia	2002	5	0,2	3	2	1	4
	2006	2	0,1	-	2	1	1
Nowotwory	2002	2	0,1	1	1	-	2
	2006	2	0,1	1	1	-	2
Stany rozpoczynające się w okresie okołoporodowym	2002	99	3,1	63	36	38	61
	2006	95	2,9	56	39	40	55
Wady rozwojowe wrodzone	2002	83	2,6	37	46	42	41
	2006	57	1,7	26	31	25	32
w tym wrodzone wady serca	2002	27	0,8	13	14	14	13
	2006	16	0,5	6	10	6	10
Objawy i stany niedokładnie określone	2002	6	0,2	4	2	4	2
	2006	6	0,2	4	2	3	3
Pozostałe przyczyny zgonu	2002	14	0,3	7	7	6	8
	2006	5	0,2	3	2	4	1

1.2.3. Przyrost naturalny

Przyrost naturalny jest to różnica między liczbą urodzeń żywych a liczbą zgonów. W latach 2000-2003 przyrost naturalny w Małopolsce znacznie, bo ponad dwukrotnie, zmalał (z 6,6 do 3,2 tys.), później jednak (głównie na skutek wzrostu liczby urodzeń) zaczął rosnąć, osiągając w roku 2007 poziom 4,6 tys., co było jednak wartością nadal wyraźnie niższą niż w 2000 r. (o 30%).

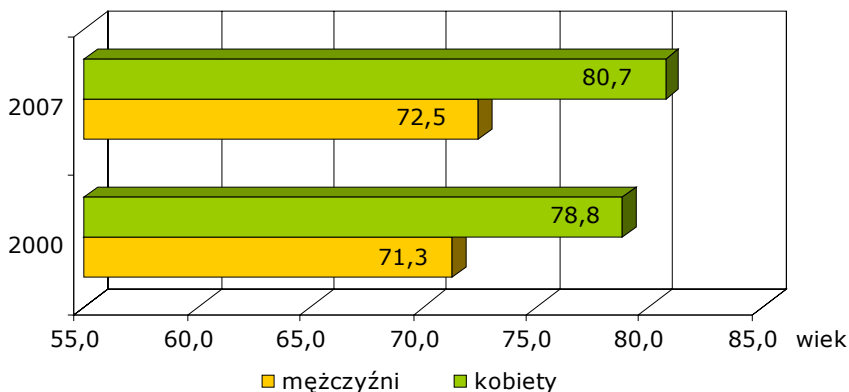
W Polsce zmiany te były podobne, aczkolwiek znacznie bardziej intensywne. Od 2000 r. obserwowano gwałtowny spadek przyrostu naturalnego, co doprowadziło do jego ujemnych wartości w latach 2002-2005, największy spadek odnotowano w roku 2003 (minus 14,2 tys.). W kolejnych latach, w wyniku wzrostu liczby urodzeń, przyrost naturalny zaczął szybko rosnąć, w 2007 r. osiągając poziom z 2000 r. (odpowiednio 10,6 i 10,3 tys.).

1.3. Przeciętne trwanie życia

Od wielu już lat obserwujemy dużą różnicę wieku, jakiego dożywają kobiety i mężczyźni, co powodowane jest głównie nadumieralnością mężczyzn. W 2007 r. ta różnica wieku w Polsce wyniosła prawie 9 lat na korzyść kobiet. W 2007 r. przeciętne trwanie życia wynosiło w Polsce prawie 80 lat dla kobiet (79,7) i niespełna 71 lat dla mężczyzn (71,0). W Małopolsce przeciętne trwanie życia wynosi więcej niż średnio w Polsce. W roku 2007 przeciętne trwanie życia kobiet przekroczyło 80 lat (80,7), czyli o około 1 rok dłużej niż średnia dla Polski, natomiast mężczyźni żyli wtedy średnio o 8 lat krócej (72,5 lat) niż kobiety, jednak

średnia ta była aż o 1,5 roku wyższa niż średnia wieku dla mężczyzn w Polsce. Przeciętne trwanie życia w Małopolsce wydłuży się, w ciągu 7 lat (2000-2007) uległo ono wydłużeniu o 1,1 roku w przypadku mężczyzn oraz o blisko 2 lata (1,9) w przypadku kobiet.

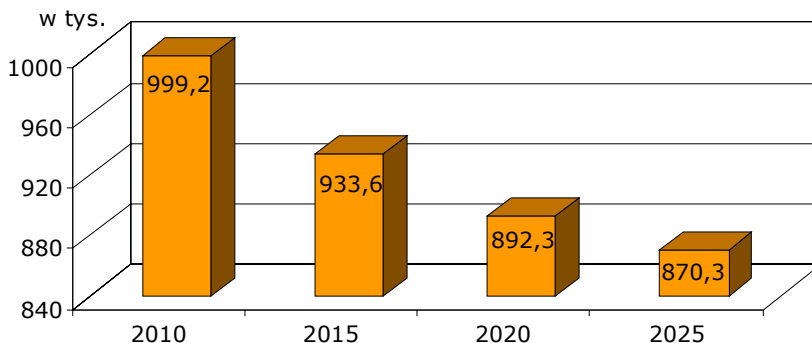
Przeciętne trwanie życia mężczyzn i kobiet

1.4. Prognoza ludności

Prognozy demograficzne dotyczące liczby ludności w wieku 0-24 lata nie są optymistyczne - przewidują one stały jej spadek. Według tej prognozy w 2010 r. w Małopolsce będzie 999,2 tys., a w 2025 r. 870,3 tys. osób w tej grupie wiekowej, co oznacza spadek o 12,9% w tym okresie. Analogiczne prognozy przewidywane są dla Polski: w 2010 r. ma być 11,0 mln, a w 2025 r. już tylko 9,3 mln dzieci i młodzieży w wieku 0-24 lata, tym samym przewidywany spadek liczby ludności w tym wieku wyniesie prawie 15%.

Prognoza ludności w wieku 0-24 lata

1.5. Migracje

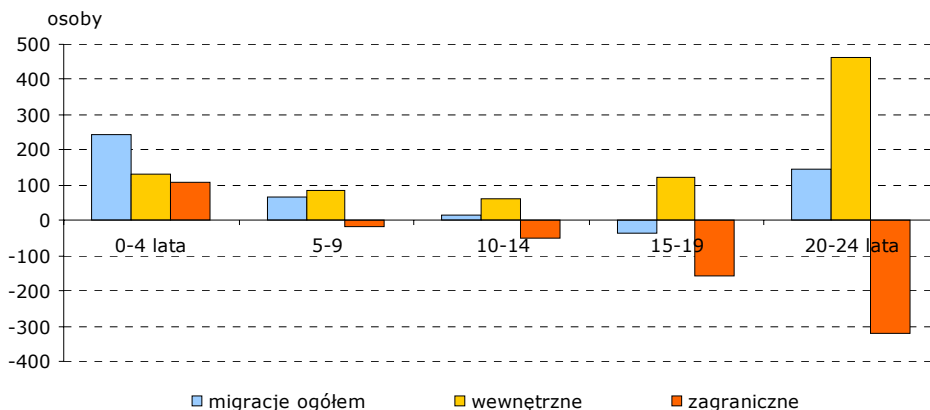
W latach 2000-2007 zwiększała się mobilność terytorialna dzieci i młodzieży w wieku 0-24 lata, zarówno na pobyt stały, jak i czasowy.

Biura ewidencji ludności Małopolski zameldowały (łącznie w ruchu wewnętrznym i z zagranicy) w 2007 r. na pobyt stały 13,3 tys. dzieci i młodzieży. Łączna liczba wymeldowań z pobytu stałego w tym okresie wyniosła 12,9 tys., co skutkowało dodatnim saldem migracji stałej (plus 0,4 tys. osób).

W ostatnich latach w ruchu migracyjnym na pobyt stały wzrastała liczba zameldowań i wymeldowań dzieci i młodzieży, przy czym napływ przewyższył odpływ, stąd saldo tej migracji było dodatnie i w 2007 r. ukształtowało się na poziomie plus 0,9 tys. osób. Odwrotna sytuacja występowała w migracjach zagranicznych na pobyt stały, gdzie przeważali emigranci nad imigrantami. W 2007 r. saldo migracji zagranicznej wyniosło minus 0,4 tys. dzieci i młodzieży.

W kierunkach wewnętrznej migracji stałej występowało wysokie ujemne saldo migracji w miastach (w 2007 r. minus 1,5 tys. dzieci i młodzieży) przy dodatnim saldzie na terenach wiejskich (plus 1,9 tys.).

Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych ludności w wieku 0-24 lata na pobyt stały w 2007 r. według grup wieku

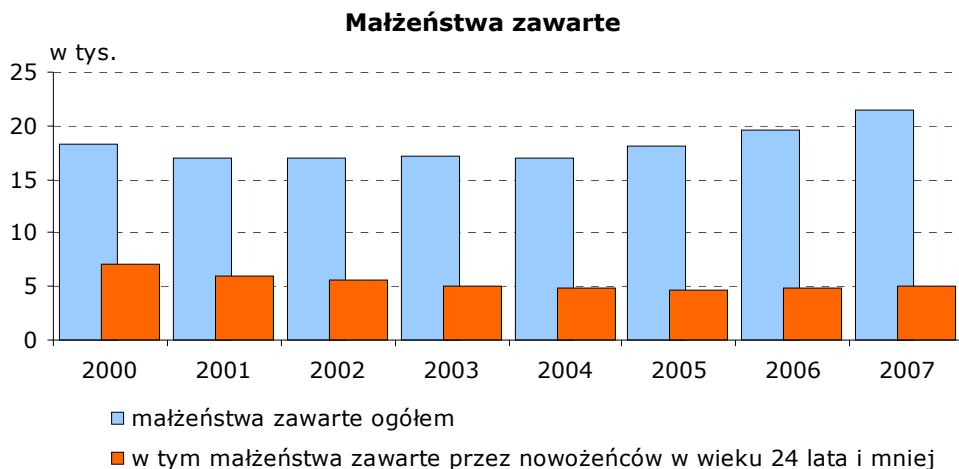

W ruch migracyjnym wewnętrznym na pobyt czasowy (powyżej 3 miesięcy) według stanu w dniu 31 XII 2007 r. zameldowanych było na terenie Małopolski 37,9 tys. dzieci i młodzieży do 24 roku życia. Równocześnie 27,3 tys. stałych mieszkańców województwa w wieku 0-24 lata było czasowo nieobecnych w swoim stałym miejscu zamieszkania. Efektem tego zjawiska było dodatnie saldo migracji czasowej, wynoszące w końcu 2007 r. 10,6 tys. osób. Dzieci i młodzież migrowały

czasowo na okres powyżej 3 miesięcy głównie do małopolskich miast, w których saldo migracji wyniosło 18,9 tys. osób, a na terenach wiejskich saldo ukształtowało się na poziomie minus 8,3 tys.

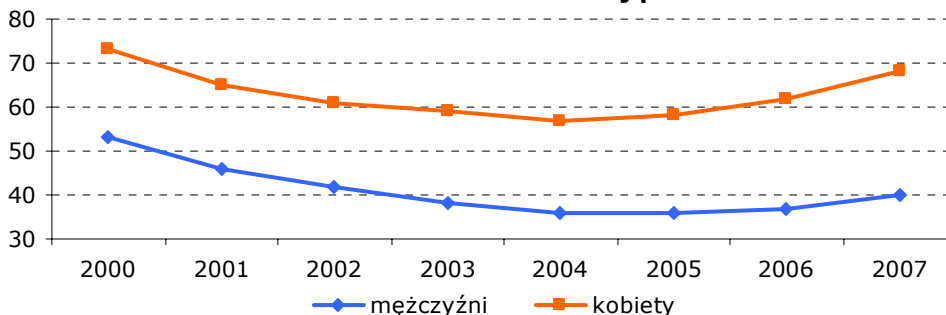
1.6. Małżeństwa i rozwody

W 2007 r. urzędy stanu cywilnego zarejestrowały 21,4 tys. nowych małżeństw (co stanowi 8,6% związków zawartych w skali całego kraju). Współczynnik nężenia małżeństw (liczba zawartych związków małżeńskich na 1000 ludności) wyniósł 6,5‰.

Od początku omawianego okresu zaobserwować można wyraźny spadek liczby zawieranych małżeństw przez osoby w wieku 24 lata i mniej. Ten trend przerwał rok 2006, kiedy to odnotowano wzrost liczby związków zawieranych w tym przedziale wiekowym - 4,8 tys. (oboje małżonkowie w wieku 24 lata i mniej). W roku 2007 liczba związków zawartych w tej grupie wiekowej osiągnęła poziom 5,1 tys., co stanowiło ponad 6-cio procentowy wzrost w stosunku do roku poprzedniego. Warto zaznaczyć, że wśród osób w wieku 24 lata i mniej zdecydowanie więcej małżeństw zostaje zawieranych na wsi. W 2007 r. zawarto 3,3 tys. takich związków, co stanowi prawie 64% wszystkich małżeństw zawartych w omawianej grupie wiekowej w Małopolsce.

**Nowożeńcy w wieku 20-24 lata na 1000 ludności
w wieku 20-24 lata danej płci**

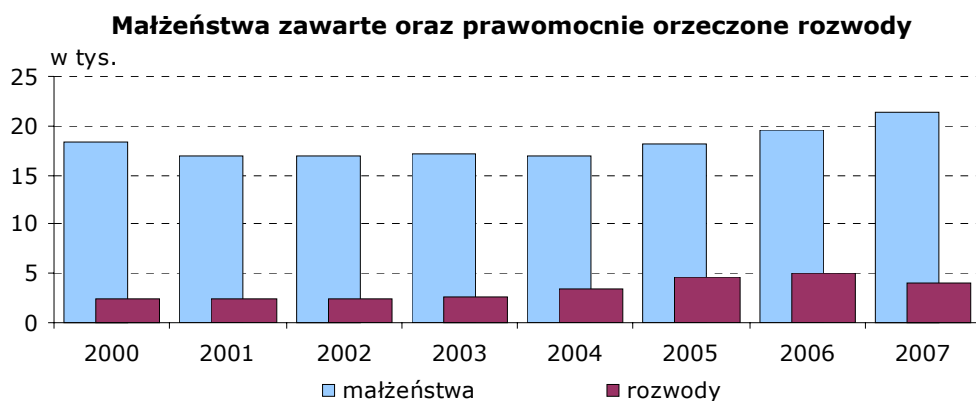
W województwie małopolskim wśród mężczyzn, którzy w 2007 r. zmienili swój stan cywilny, około 27% stanowili mężczyźni w wieku 20-24 lata (5,8 tys.). Średnio 40 na 1000 osób płci męskiej w tym wieku zmieniło stan cywilny. W omawianym roku niewiele ponad 1% ogółu nowożeńców stanowili mężczyźni w wieku 19 lat i mniej (0,2 tys.).

W obu omawianych przedziałach wiekowych (do lat 19 oraz 20-24 lata) w zdecydowanej większości przypadków decyzję o zmianie swojego stanu cywilnego podejmowali mężczyźni pochodzący z terenów wiejskich (stanowili oni około 70% nowożeńców w grupie wiekowej do lat 19 oraz 62,1% w grupie 20-24 lata).

W Małopolsce wśród kobiet, które w omawianym roku zmieniły swój stan cywilny, około 43% stanowiły kobiety w wieku 20-24 lata (9,3 tys.). Średnio 68 na 1000 kobiet w tym wieku zmieniło swój stan cywilny. Dziewczyny w wieku 19 lat i mniej, które w 2007 r. zmieniły stan cywilny stanowiły 6% ogółu kobiet, które w omawianym okresie wyszły za mąż.

Podobnie, jak w przypadku mężczyzn, na zmianę swojego stanu cywilnego w tym wieku zdecydowanie częściej decydowały się dziewczyny pochodzące z terenów wiejskich (w przedziale wiekowym 19 lat i mniej stanowiły one prawie 70% ogółu kobiet - nowożeńców w tym wieku, natomiast w grupie wiekowej 20-24 lata odsetek ten wynosił około 60% ogółu kobiet w tym wieku, które w danym roku zmieniły stan cywilny).

W ciągu ostatnich kilku lat można zauważyć wyraźnie rosnącą liczbę rozwodów. Począwszy od roku 2000, kiedy to w województwie małopolskim orzeczono prawomocnie 2,4 tys. rozwodów. Kolejne lata pokazują wyraźnie niekorzystną tendencję wzrostową w tym zakresie.

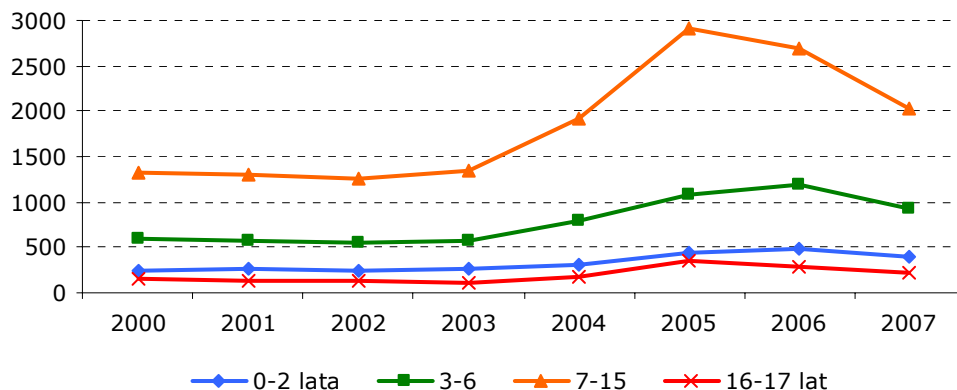
W 2007 r. rozwiodło się 1,6 tys. bezdzietnych par małżeńskich, co stanowiło blisko 39% ogółu rozwodów w województwie małopolskim. W omawianym roku ponad 60% rozwodów dotyczyło związków małżeńskich z małoletnimi dziećmi (2,5 tys.). Największy odsetek stanowiły rozwodzące się małżeństwa posiadające jedno dziecko, takich odnotowano 1,7 tys. (41% ogółu rozwodów). Rozwodzące się małżeństwa z dwójką dzieci stanowiły w 2007 r. około 17% ogólnej liczby rozwodów, z trójką dzieci – około 3% rozwodów, natomiast rozwodzące się pary z czwórką i większą liczbą dzieci stanowiły niecały 1% ogółu rozwiedzionych.

Tabl. 1.5. **Rozwody według liczby małoletnich dzieci z rozwodzących się małżeństw**

Wyszczególnienie	2000	2007
Ogółem	2411	4149
Małżeństwa bez dzieci	890	1602
Małżeństwa z 1 dzieckiem	933	1709
Małżeństwa z 2 dziećmi	446	676
Małżeństwa z 3 dziećmi	108	135
Małżeństwa z 4 dziećmi i więcej	34	27

W 2007 r. liczba dzieci z rozwiedzionych małżeństw wyniosła ponad 3,6 tys. W omawianym roku, wśród dzieci pozostających z rozwiązanych małżeństw aż 63% stanowiły dzieci i młodzież w wieku szkolnym (7-17 lat). Odsetek dzieci w wieku przedszkolnym (3-6 lat) stanowił 26%, natomiast dzieci do 2 roku życia stanowiły 11% ogółu dzieci pozostających z rozwiązanych małżeństw.

Małoletnie dzieci pozostające z małżeństw rozwiedzionych według wieku

W 2007 roku w zdecydowanej większości przypadków (72,5%) sądy podejmowały decyzję o przyznaniu władzy rodzicielskiej i opieki nad małoletnimi dziećmi matkom, ojcom tylko w 4,8%, natomiast obojgu rodzicom – w 21,5% przypadków. W znikomej ilości przypadków sądy powierzały dziecko pod opiekę placówki wychowawczej (0,8%) lub rodzinie zastępczej (0,4%).

1.7. Zjawisko eurosieroctwa w Małopolsce

W przeciągu kilku ostatnich lat zauważyć można nasilające się zjawisko emigracji. Najczęstszym powodem skłaniającym ludzi do wyjazdu jest zła sytuacja materialna. Polacy coraz częściej wyjeżdżają poza granice kraju w poszukiwaniu lepszych perspektyw dla siebie i swoich najbliższych. Pragnąc lepszego życia decydują się na rozłąkę, często nie zdając sobie sprawy z potencjalnych konsekwencji takich wyborów. Ważne jest, aby zaznaczyć, iż nasza wiedza o skali i rodzaju problemów - które są konsekwencją tego typu wyjazdów - jest niewielka.

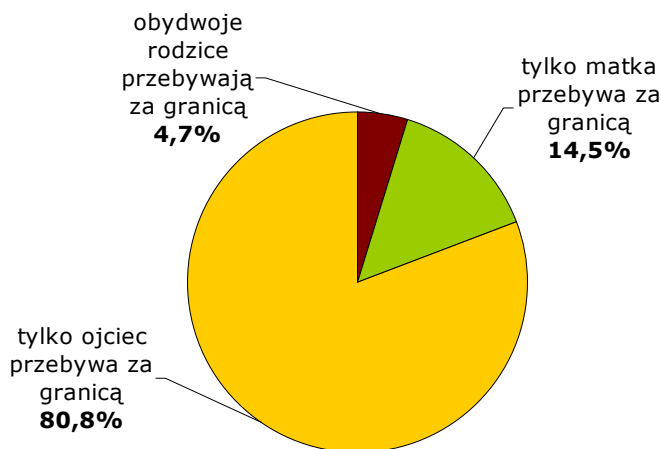
Coraz częściej mówi się też o tym, jak w takich sytuacjach odnajdują się najmłodszy (w jaki sposób dłuższa nieobecność jednego lub obojga rodziców wpływa na dziecko). Na dzień dzisiejszy otwarcie mówi się, że rozłąka dziecka z rodzicem może być powodem wystąpienia u niego depresji, nasilającego się poczucia lęku i niepewności. Coraz częściej podnoszą się też głosy świadczące o tym, że wśród dzieci i młodzieży pozostających w takich niepełnych rodzinach pojawiają się problemy w sferze wychowawczej (stwierdzono gorsze wyniki nauce, niepowodzenia szkolne).

Kuratorium Oświaty w Krakowie postanowiło szczegółowo zbadać problem eurosieroctwa na terenie województwa oraz spróbować znaleźć możliwie najlepsze wyjście

z tej trudnej sytuacji. Jednym z pierwszych kroków podjętych przez Kuratorium była rozmowa z rodzicami i próba uświadomienia im konsekwencji, jakie niesie za sobą zjawisko emigracji. Kolejny etap - to powołanie zespołu, który miał za zadanie zbadać skalę tego zjawiska (eurosieroctwa) na terenie Małopolski.

Na podstawie danych zebranych przez Kuratorium Oświaty w Krakowie (dane zostały zebrane we wszystkich szkołach i przedszkolach naszego województwa w listopadzie i grudniu 2008 r.) okazało się, że na ogólną liczbę małopolskich uczniów podlegających obowiązkowi rocznego przygotowania przedszkolnego, obowiązkowi szkolnemu lub obowiązkowi nauki, prawie 8% stanowili uczniowie, w przypadku których przynajmniej jeden z rodziców przebywał poza granicami kraju. Na 36,3 tys. małopolskich eurosierot – 80% stanowią dzieci w przypadku których jedynie ojciec wyemigrował z kraju za pracą. Uczniowie, których tylko matka przebywa poza granicami kraju stanowią prawie 15%, natomiast dzieci opuszczone przez obojga rodziców stanowią blisko 5% małopolskich eurosierot.

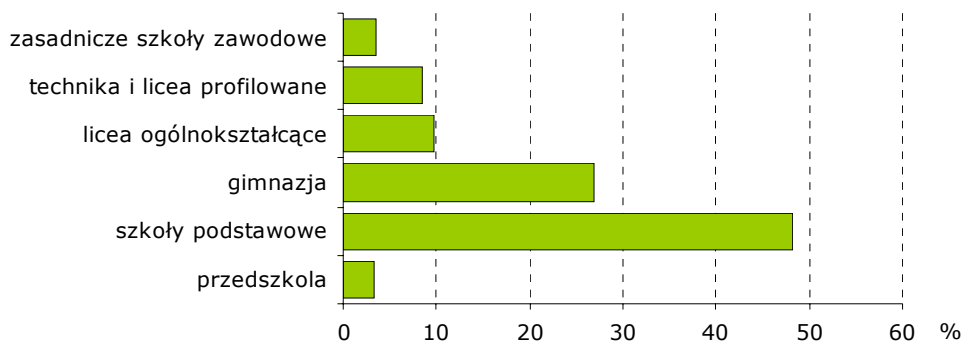
Struktura uczniów, których rodzice przebywają poza granicami kraju w 2008 r.

Najwięcej eurosierot odnotowano wśród uczniów uczęszczających do szkół podstawowych, stanowią oni ponad 48% ogółu dzieci, w przypadku których przynajmniej jedno z rodziców przebywa za granicą. Na ogólną liczbę małopolskich uczniów uczęszczających do szkół podstawowych - 17,5 tys. stanowią eurosieroty (tj. ponad 8% ogółu uczniów na tym szczeblu szkolnictwa). Wysoki odsetek eurosierot odnotowano również wśród dzieci w wieku gimnazjalnym (stanowią oni prawie 27% ogó-

łu dzieci, których rodzice przebywają za granicą). Na ogólną liczbę przedszkolaków - 1,2 tys. dzieci to eurosieroty (stanowią one ponad 3% ogółu małopolskich eurosierot). Wśród uczniów małopolskich liceów ogólnokształcących odnotowano 3,5 tys. młodzieży, w przypadku których przynajmniej jeden z rodziców przebywa poza krajem (stanowią oni niecałe 10% ogółu eurosierot z województwa). Wśród uczniów techników i liceów profilowanych odnotowano 3,1 tys. eurosierot (ponad 8% ogółu małopolskich eurosierot), natomiast wśród uczniów zasadniczych szkół zawodowych odnotowano 1,2 tys. eurosierot (stanowią oni niecałe 4% dzieci, których przynajmniej jedno z rodziców wyjechało do pracy za granicę).

Struktura uczniów, których przynajmniej jedno z rodziców przebywa za granicą według szczebli kształcenia w 2008 r.

Wśród małopolskich dzieci podlegających obowiązkowi przygotowania przedszkolnego oraz obowiązkowi szkolnemu - 1,7 tys. - to dzieci, których oboje rodziców wyemigrowało za pracą (stanowią oni 0,4% ogółu uczniów w województwie). W wielu przypadkach okazywało się, że dzieci te pod nieobecność rodziców pozostawały jedynie pod opieką starszego rodzeństwa. W zaistniałej sytuacji Kuratorium Oświaty wnioskowało, aby rodzice wyjeżdżający do pracy za granicę uregulowali formalnie (sądowo) sprawę opieki nad swoimi dziećmi. W wyniku badań, jakie przeprowadziło Kuratorium Oświaty w Krakowie okazało się, że w wielu przypadkach rodzice pisemnie wskazali osobę upoważnioną do sprawowania opieki nad dzieckiem (rozwiązanie to objęło ponad 26% eurosierot, których zarówno ojciec, jak i matka przebywają poza granicami kraju). W zdecydowanej większości przypadków (48%) ową pisemną deklarację składali rodzice dzieci uczących się w szkołach podstawowych oraz rodzice dzieci w wieku gimnazjalnym (27%). W zdecydowanie najmniejszej liczbie przypadków takie pisemne oświadczenie rodziców dotyczyło dzieci

uczęszczających do przedszkoli (tj. niewiele ponad 3% dzieci objętych pisemnymi oświadczeniami rodziców).

Małopolskie Kuratorium Oświaty odnotowało również takie sytuacje, w których rodzice pozostawili notarialne upoważnienie do sprawowania opieki nad ich dzieckiem. Takie rozwiązanie objęło prawie 0,2 tys. małopolskich uczniów (stanowią oni ponad 10% ogółu uczniów, których oboje rodziców przebywa za granicą). W większości przypadków dotyczyło ono uczniów szkół podstawowych (prawie 41% ogółu uczniów w stosunku do których rodzice sporządzili notarialne upoważnienie) oraz uczniów w wieku gimnazjalnym (ponad 39%).

Na podstawie zebranych danych odnotowano również takie przypadki, kiedy to sąd rodzinny ustanowił opiekuna dziecka (rozwiązanie to objęło prawie 6% dzieci i młodzieży, których obydwój rodzice przebywają za granicą). W ponad połowie przypadków (53,5%) decyzja ta objęła najmłodsze dzieci - uczniów szkół podstawowych. Wyżej wymienione regulacje formalne obejmują jedynie część uczniów, w przypadku których oboje rodziców przebywa poza granicami kraju. W dalszym ciągu znaczna część rodziców wyjeżdżających do pracy za granicę nie podejmuje żadnych formalnych decyzji dotyczących dzieci pozostających w kraju (brak pisemnego wskazania osoby do sprawowania opieki nad dzieckiem). Takich uczniów w Małopolsce odnotowano 0,8 tys. (stanowią oni prawie 49% uczniów pozostających w kraju bez któregokolwiek z rodziców).

W ujęciu terytorialnym ponad połowa (niecałe 54%) małopolskich eurosierot to dzieci uczęszczające do szkół na wsi (19,5 tys.). W małych miastach (liczących do 5 tys. mieszkańców) na 15,3 tys. uczniów prawie 1,8 tys. stanowiły dzieci, których zarówno ojciec, jak i matka pracują za granicą (niecałe 5% małopolskich eurosierot). W miastach liczących od 5 do 30 tys. mieszkańców uczyło się ponad 6,7 tys. dzieci i młodzieży pozostającej w kraju bez rodziców (stanowią one ponad 18% małopolskich eurosierot). Prawie 23% eurosierot to uczniowie uczęszczający do szkół w dużych miastach (powyżej 30 tys. mieszkańców), odnotowano tam 8,3 tys. dzieci, których oboje rodziców wyemigrowali (stanowią one 5% ogółu uczniów z tych obszarów).

ROZDZIAŁ 2. EDUKACJA I WYCHOWANIE

Edukacja i wychowanie człowieka rozpoczyna się od chwili urodzenia i trwa do końca życia. Wczesne dzieciństwo i okres szkolny to najbardziej chłonne lata, w których dziecko podatne jest na wpływy otoczenia, szybko przyjmuje wszelkie pozytywne i negatywne procesy zachodzące wokół niego. Na rodzinie i szkole więc spoczywa odpowiedzialność za kształcenie, wychowanie młodego człowieka, czyli tzw. szeroko pojętą edukację. Pierwotne i podstawowe prawo do wychowywania dzieci ma rodzina, szkoła pełni rolę wspomagającą i uzupełniającą względem rodziców. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w wielu artykułach zawiera postanowienia, określające podstawowe prawa i obowiązki wychowawcze rodziny, część swoich uprawnień rodzina może przekazać szkole w formie akceptacji szkolnego programu wychowawczego. Instytucje oświaty w ostatnich latach przechodzą szereg reform, aby skuteczniej pełnić rolę edukacyjną i wychowawczą dla młodego pokolenia.

System oświaty w Polsce regulowany jest przez przepisy *Ustawy o systemie oświaty* oraz *Ustawy - Przepisy wprowadzające reformę ustroju szkolnego*. Wejście w życie tych ustaw zapoczątkowało od roku szkolnego 1999/2000 wdrażanie reformy systemu oświaty. Przeobrażenia objęły wszystkie dziedziny szkolnictwa: ustrój szkolny, programy nauczania, zewnętrzny system egzaminowania, rozdział zarządzania od nadzorowania, status zawodowy nauczyciela oraz zasady finansowania szkolnictwa.

System oświaty według zapisów w ustawie powinien m.in. zapewniać realizację prawa każdego obywatela Rzeczypospolitej Polskiej do kształcenia się oraz prawa dzieci i młodzieży do wychowania i opieki, odpowiednich do wieku i osiągniętego rozwoju; upowszechnić dostęp do szkół, których ukończenie umożliwia dalsze kształcenie w szkołach wyższych; zmniejszać różnice w warunkach kształcenia, wychowania i opieki między poszczególnymi regionami kraju, a zwłaszcza ośrodkami wielkomiejskimi i wiejskimi.

System oświaty obejmuje przedszkola, szkoły podstawowe, gimnazja, szkoły ponadgimnazjalne, szkoły artystyczne, placówki oświatowo-wychowawcze, placówki kształcenia ustawicznego, placówki kształcenia praktycznego oraz ośrodki dokształcania i doskonalenia zawodowego, placówki artystyczne, poradnie psychologiczno-pedagogiczne, młodzieżowe ośrodki wychowawcze, młodzieżowe ośrodki socjoterapii, specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze oraz specjalne ośrodki wychowawcze

dla dzieci i młodzieży, placówki zapewniające opiekę i wychowanie uczniom w okresie pobierania nauki poza miejscem stałego zamieszkania, Ochotnicze Hufce Pracy, zakłady kształcenia i placówki doskonalenia nauczycieli, biblioteki pedagogiczne, kolegia pracowników służb społecznych.

Ze względu na szeroki zakres reformy systemu oświaty w opracowaniu przedstawione zostaną tylko wybrane aspekty funkcjonowania oraz zmian zachodzących w małopolskim szkolnictwie. Szczególna uwaga zostanie skupiona na ustroju szkolnym oraz zewnętrznym systemie egzaminowania.

Wprowadzenie nowego ustroju szkolnego miało na celu podniesienie poziomu edukacji społeczeństwa oraz upowszechnienie wykształcenia średniego i wyższego, wyrównywanie szans edukacyjnych, sprzyjaniu poprawie jakości nauczania, rozumianej jako integralny proces wychowania i kształcenia. Cele te realizowano m.in. poprzez utworzenie nowego typu szkół i stopniową likwidację niektórych typów istniejących poprzednio szkół. Przedłużono wspólną edukację uczniów o jeden rok, czyli do 16 roku życia. Od roku szkolnego 1999/2000 wprowadzono sześciolateczne szkoły podstawowe oraz trzyletnie gimnazja, w których nauka jest obowiązkowa. W związku z tym dostosowano podstawy programowe oraz programy i ścieżki nauczania. W szkole podstawowej szczególny nacisk położono na działalność wychowawczą i ogólne zrozumienie świata. W gimnazjum nauczyciele mają wprowadzać uczniów w świat wiedzy naukowej, wdrażać ich do samodzielności, pomagać im w podejmowaniu decyzji dotyczących kierunku dalszej edukacji i przygotowywać do aktywnego udziału w życiu społecznym. W drugim etapie reformy od roku szkolnego 2002/2003 zaczęły funkcjonować szkoły ponadgimnazjalne. Młodzież kończąca gimnazjum stanęła przed wyborem szkoły średniej nowego typu: dwu-, trzyletnie zasadnicze szkoły zawodowe, trzyletnie licea ogólnokształcące, trzyletnie licea profilowane oraz czteroletnie technika. Na tym etapie reforma zakładała gruntowną przebudowę szkolnictwa zawodowego opartego na liceach profilowanych i zasadniczych szkołach zawodowych, dających kwalifikacje o szerokim profilu, które pozwolą w dalszym toku kształcenia na szybkie opanowanie zawodu, a w razie potrzeby stwarzają możliwość przekwalifikowania się do aktualnych potrzeb na rynku pracy. Od roku szkolnego 2004/05 utworzono szkoły uzupełniające dla absolwentów zasadniczych szkół zawodowych, a mianowicie dwuletnie uzupełniające licea ogólnokształcące i trzyletnie technika uzupełniające, ukończenie których oraz zdanie eg-

zaminu dojrzałości umożliwia podjęcie dalszej nauki w szkołach policealnych lub na studiach wyższych.

Z dniem 1 września 2004 r. wprowadzono obowiązek odbycia rocznego przygotowania przedszkolnego przez dzieci w wieku sześciu lat w przedszkolu albo oddziale przedszkolnym zorganizowanym przy szkole podstawowej. Do roku szkolnego 2003/04 dzieci miały prawo do rocznego przygotowania przedszkolnego.

Prezentowane w rozdziale dane do roku szkolnego 2006/2007 pochodzą głównie z badań pełnych, realizowanych przez Główny Urząd Statystyczny w formie sprawozdawczości rocznej instytucji oświaty i wychowania. Natomiast dane za rok szkolny 2007/2008 pozyskane zostały z Systemu Informacji Oświatowej administrowanego przez Ministerstwo Edukacji Narodowej.

2.1. Wychowanie przedszkolne

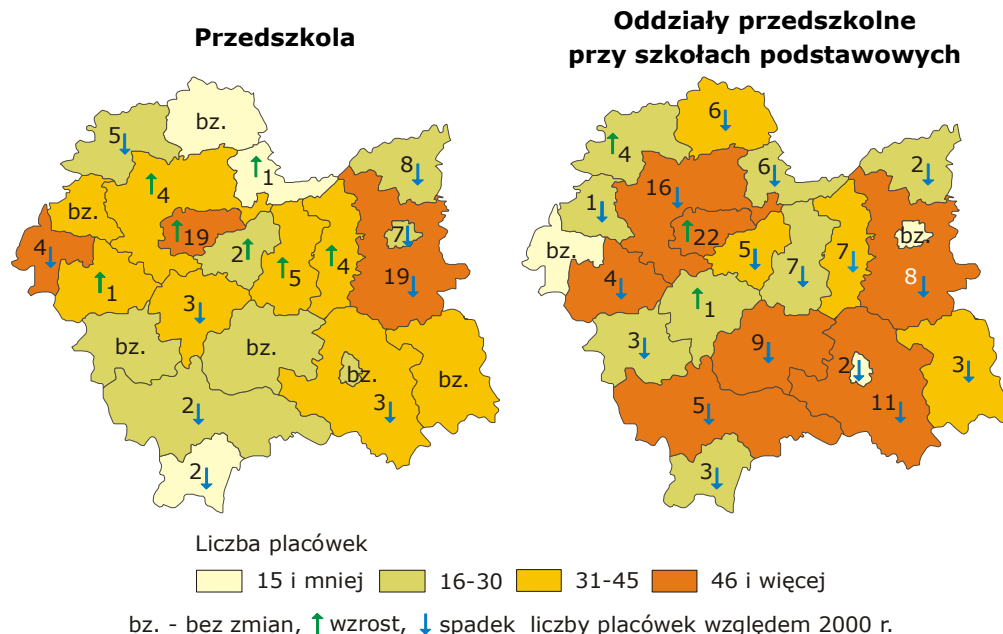
Wychowanie przedszkolne realizowane jest w przedszkolach, do których uczęszczają dzieci w wieku 3-6 lat oraz w oddziałach przedszkolnych przy szkołach podstawowych przeznaczonych głównie dla dzieci w wieku 6 lat. Placówki wychowania przedszkolnego mają przede wszystkim zapewniać dzieciom opiekę oraz przygotować ich do nauki w szkole.

W roku szkolnym 2007/2008 w województwie małopolskim funkcjonowało 1749 placówek wychowania przedszkolnego, tj. 792 przedszkola oraz 957 oddziałów przedszkolnych przy szkołach podstawowych. Na przestrzeni ostatnich ośmiu lat stopniowo zmniejszała się liczba placówek, w porównaniu z 2000 r. zlikwidowano 17 przedszkoli oraz 71 oddziałów przedszkolnych. Na terenach wiejskich zlokalizowanych było 83,2% wszystkich oddziałów przedszkolnych i 50,3% małopolskich przedszkoli. Stopniowo maleje przewaga wiejskich placówek, w stosunku do roku 2000 udział oddziałów przedszkolnych zmniejszył się o 3,4 pkt proc., a przedszkoli o 1,2 pkt proc.

W podziale terytorialnym w 2007 r. największą liczbą placówek wychowania przedszkolnego dysponowało miasto Kraków (260) oraz powiaty nowosądecki (153) i krakowski (143). W porównaniu z 2000 r. jedynie w mieście Krakowie przybyło 41 placówek, w pozostałych powiatach likwidowano placówki, a najwięcej zamknięto w powiatach tarnowskim (27) oraz nowosądeckim (14). Nieco inaczej przedstawia się sytuacja w rozbiciu placówek na przedszkola i oddziały przedszkolne w podziale terytorialnym, co prezentują mapy.

Placówki wychowania przedszkolnego w roku szkolnym 2007/2008 według powiatów

Stan w dniu 30 IX

Według stanu w końcu września 2007 r. publiczne placówki wychowania przedszkolnego stanowiły 91,5% wszystkich placówek, wobec 95,3% w 2000 r. W ciągu ośmiu lat przybyły 62 niepubliczne placówki, w większości zlokalizowane w małopolskich miastach. W 2000 r. nie istniał żaden niepubliczny oddział przedszkolny przy szkole podstawowej, a w 2007 r. były już 22 takie oddziały. W roku szkolnym 2007/2008 96,3% publicznych placówek wychowania przedszkolnego prowadzonych było przez samorzady gminne, natomiast 52,8% niepublicznych przedszkoli przez osoby fizyczne – pracodawcę, a 63,6% niepublicznych oddziałów przedszkolnych przy szkołach podstawowych przez stowarzyszenia.

W porównaniu z 2000 r. przybyło prawie 2,5 tys. miejsc w przedszkolach, według stanu w końcu września 2007 r. przedszkola oferowały 61,5 tys. miejsc dla przedszkolaków. Pomimo nieznacznej przewagi liczbowej przedszkoli na wsi, zdecydowaną większość, bo 65,9% miejsc oferowały przedszkola położone w miastach. Przeciętnie jedno małopolskie przedszkole posiadało 78 miejsc (o 5 miejsc więcej niż osiem lat temu), ale prawie dwukrotnie większą liczbę przedszkolaków mogły pomieścić przedszkola miejskie z średnio 103 miejscami (wzrost o 3 miejsca w sto-

sunku do stanu z 2000 roku) niż przedszkola wiejskie – 53 miejsca (odpowiednio o 6 miejsc więcej).

Tabl. 2.1. **Wychowanie przedszkolne**
Stan w dniu 30 IX

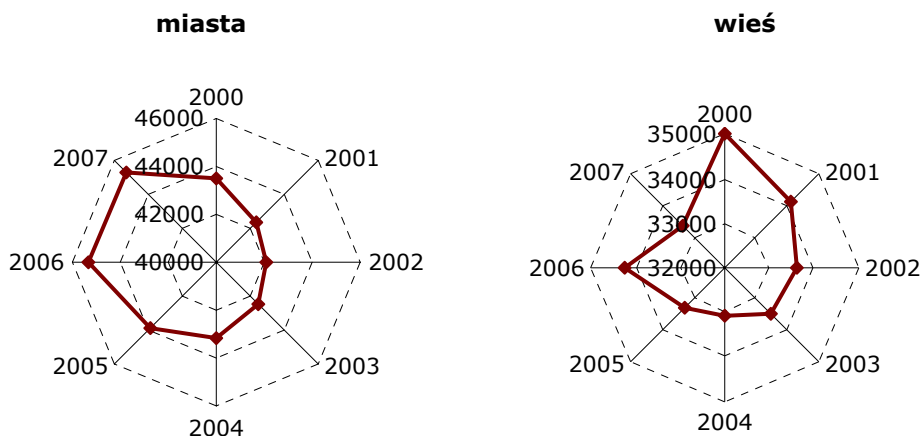
Wyszczególnienie	Miasta			Wieś		
	2000/ /2001	2007/2008		2000/ /2001	2007/2008	
	w liczbach bezwzględnych		2000/ /2001 =100	w liczbach bezwzględnych		2000/ /2001 =100
Placówki ogółem	530	555	104,7	1307	1194	91,4
przedszkola	392	394	100,5	417	398	95,4
oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych	138	161	116,7	890	796	89,4
Miejsca w przedszkolach	39252	40497	103,2	19720	20967	106,3
Dzieci w przedszkolach i oddziałach przedszkolnych przy szkołach podstawowych	43503	45244	104,0	34980	33287	95,2
w tym w wieku 6 lat	17944	14239	79,4	23118	17403	75,3

Placówki wychowania przedszkolnego w roku szkolnym 2007/2008 posiadały 3,8 tys. oddziałów (klas, grup), w tym 71,0% w przedszkolach. Przedszkola miejskie miały prawie dwukrotnie więcej oddziałów niż na terenach wiejskich, natomiast oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych na wsi dysponowały ponad trzykrotnie większą liczbą klas niż w miastach. W przedszkolach dominowały oddziały liczące średnio 21-25 dzieci, a klasy w oddziałach przedszkolnych przy szkołach podstawowych poniżej 15 dzieci. W związku z wprowadzeniem od 2004 r. obowiązku odbycia rocznego przygotowania przedszkolnego przez dzieci w wieku sześciu lat, 35,2% oddziałów w przedszkolach realizowało zajęcia dla sześciolatków oraz 94,1% wśród oddziałów przedszkolnych przy szkołach podstawowych.

Liczba dzieci uczęszczających do placówek wychowania przedszkolnego wynosząca w 2000 r. - 78,5 tys., stopniowo zmniejszała się w kolejnych latach, najniższy poziom osiągnęła w roku 2002 (75,7 tys.), od 2003 do 2006 r. wzrastała (od 75,8 tys. do 79,6 tys.), a w 2007 r. obniżyła się w porównaniu z rokiem poprzednim o ponad 1000 dzieci do 78,5 tys. Przedszkola w analizowanym okresie skupiały coraz więcej dzieci (spośród wszystkich dzieci uczęszczających do placówek wychowania przedszkolnego) od 73,4% w 2000 r. do 78,3% w roku 2007. Zwiększał się również udział dzieci w placówkach miejskich – 57,6% w 2007 r. (o 2,2 pkt proc. wzrósł w porównaniu z rokiem 2000). W małopolskich miastach około 90% dzieci uczęszczało do przedszkoli, natomiast na terenach wiejskich dysproporcja była mniejsza, choć zwiększał się odsetek dzieci w przedszkolach osiągając 62,3% w 2007 r. (wobec 53,5% w roku 2000).

Dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego

Stan w dniu 30 IX

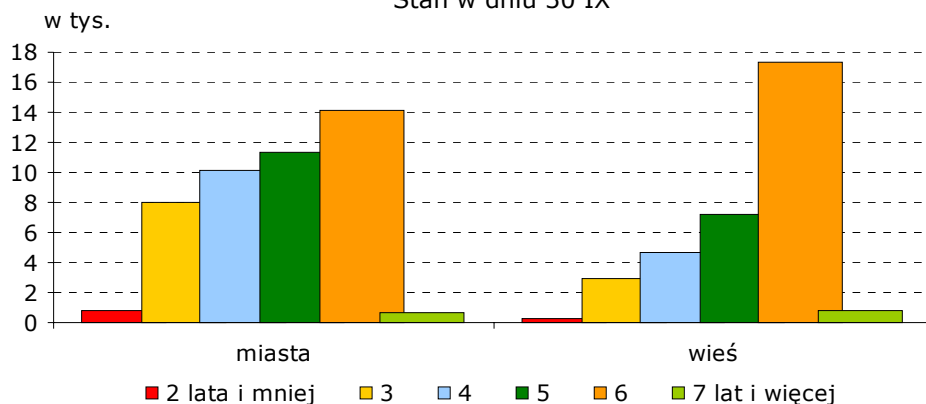
Według stanu na początku roku szkolnego 2007/2008 najwięcej dzieci w placówkach przedszkolnych notowano w mieście Krakowie (21002) oraz powiecie krakowskim (4617), a najmniej w powiatach proszowickim (711) i miechowskim (861). W porównaniu do stanu z roku szkolnego 2000/2001 największy wzrost liczby dzieci w omawianych placówkach wystąpił w Krakowie – 2200, a największy spadek (o 664 dzieci) w powiecie tarnowskim.

W roku szkolnym 2007/2008 w strukturze wiekowej dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym największą grupę stanowiły sześciolatki (40,3%). Na wsi

grupa ta obejmowała ponad połowę dzieci uczęszczających do placówek, w tym głównie do oddziałów przedszkolnych przy szkołach podstawowych. Natomiast w miastach udział sześciolatków na tle innych grup wiekowych był niższy - 31,5% i przeważał w przedszkolach.

Dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego w roku szkolnym 2007/2008 według wieku

Stan w dniu 30 IX

Na przestrzeni 8 lat zmniejszała się corocznie liczebność grupy „zerowej” z 41,1 tys. dzieci w 2000 r. do 31,6 tys. sześciolatków w 2007 r. W sumie ubyło ponad 9 tys. dzieci we wszystkich rodzajach placówek, zarówno w mieście, jak i na wsi. Zwiększały się natomiast pozostałe grupy wiekowe dzieci uczęszczających do placówek, w ciągu analizowanych ośmiu lat liczba dzieci w wieku 3-5 lat powiększyła się o 8,5 tys., z tego w miastach o 5,0 tys., a na wsi o 3,5 tys. dzieci.

W województwie małopolskim w końcu września 2007 r. 30,6 tys. dzieci realizowało obowiązek rocznego przygotowania przedszkolnego, co stanowiło 39,0% wszystkich dzieci uczęszczających do placówek wychowania przedszkolnego. Za zgodą dyrektora poza przedszkolem lub oddziałem przedszkolnym przygotowywało się 1073 dzieci, a w formie zajęć indywidualnych - 26. Z powodu wcześniejszego przyjęcia do szkoły 155 dzieci nie realizowało obowiązku rocznego przygotowania, natomiast 245 bez uzasadnionej przyczyny nie uczestniczyło w zajęciach.

W roku szkolnym 2007/2008 w placówkach wychowania przedszkolnego 810 dzieci objęto wychowaniem i kształceniem specjalnym, w tym 150 dzieci na terenach wiejskich. W przedszkolach integracyjnych lub przedszkolach posiadających oddziały integracyjne bądź specjalne przebywało 675 dzieci. Wśród wszystkich dzieci niepełnosprawnych uczestniczących w zajęciach w placówkach wychowania

przedszkolnego 27,3% stanowiły dzieci z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym, 22,7% - z niepełnosprawnością sprzężoną, 14,0% - z rozpoznaniem autyzmem, 11,5% - z chorobami przewlekłymi.

W roku szkolnym 2007/2008 zorganizowano 7 przedszkoli specjalnych, czyli o 2 mniej w porównaniu z rokiem 2000/2001. Placówki te dysponowały 178 miejscami, a przebywało w nich 167 dzieci (o 67 dzieci mniej niż w 2000 r.).

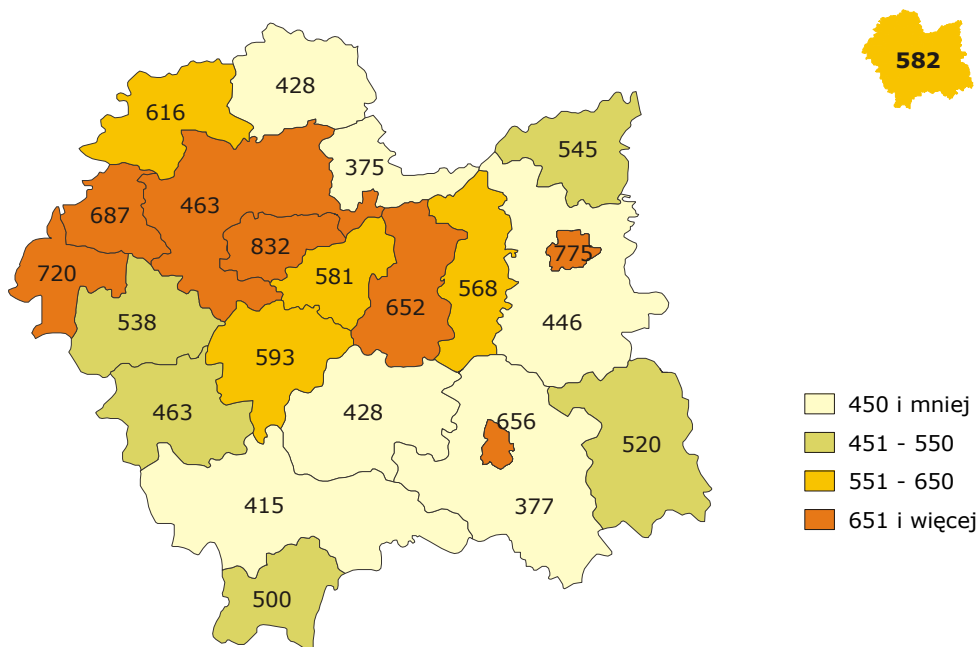
Spośród wszystkich dzieci uczestniczących w zajęciach przedszkolnych w końcu września 2007 r. 81,7% korzystało z posiłków (wobec 67,2% w 2000 r.), w tym 58,1% z trzech posiłków (odpowiednio - 45,7%). Do zbiorowości dzieci korzystających z posiłków zalicza się dzieci spożywające pełne śniadanie, obiad bądź podwieczorek, natomiast nie zalicza się dzieci korzystających tylko ze szklanki mleka lub innego napoju, oraz spożywających kanapki przygotowane w domu, itp. W przedszkolach dzieci najczęściej wybierały trzy posiłki, a w oddziałach przedszkolnych przy szkołach podstawowych - jeden. Zdecydowanie większy odsetek dzieci, bo 30,6% nie korzystał z posiłków w oddziałach przedszkolnych przy szkołach podstawowych, niż w przedszkolach, gdzie wynosił 14,9%.

Tabl. 2.2. **Wybrane wskaźniki dotyczące wychowania przedszkolnego**
Stan w dniu 30 IX

Wyszczególnienie	2000/2001			2007/2008		
	ogółem	miasta	wieś	ogółem	miasta	wieś
Dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego na 1000 dzieci w wieku						
3-6 lat	489	660	376	582	778	449
3-5	310	520	164	458	702	270
6 lat	981	1040	939	935	1001	887
Dzieci w przedszkolach na 1000 dzieci w wieku						
3-6 lat	358	592	196	460	705	274
6 lat	535	804	346	529	757	363
Dzieci w przedszkolach na						
1 przedszkole	71	99	45	78	103	52
100 miejsc	98	99	95	100	100	98

Na 1000 dzieci w wieku od 3 do 6 lat w roku szkolnym 2007/2008 przypadało 582 dzieci w wieku 3-6 lat uczestniczących w zajęciach w placówkach wychowania przedszkolnego, podczas gdy w roku 2000 tylko – 489 dzieci. Corocznie systematycznie zwiększał się odsetek dzieci przebywających we wszystkich rodzajach placówek przedszkolnych w przeliczeniu na całą zbiorowość dzieci w wieku przedszkolnym. Duże dysproporcje widoczne są w upowszechnieniu wychowania przedszkolnego między placówkami miejskimi i wiejskimi. We wszystkich grupach wiekowych wskaźniki są niższe na wsi niż w mieście, a szczególnie niski udział dzieci wiejskich notuje się w młodszych grupach wiekowych przedszkolaków.

**Dzieci w wieku 3-6 lat w placówkach wychowania przedszkolnego
na 1000 dzieci w wieku 3-6 lat w roku szkolnym 2007/2008
według powiatów**
Stan w dniu 30 IX

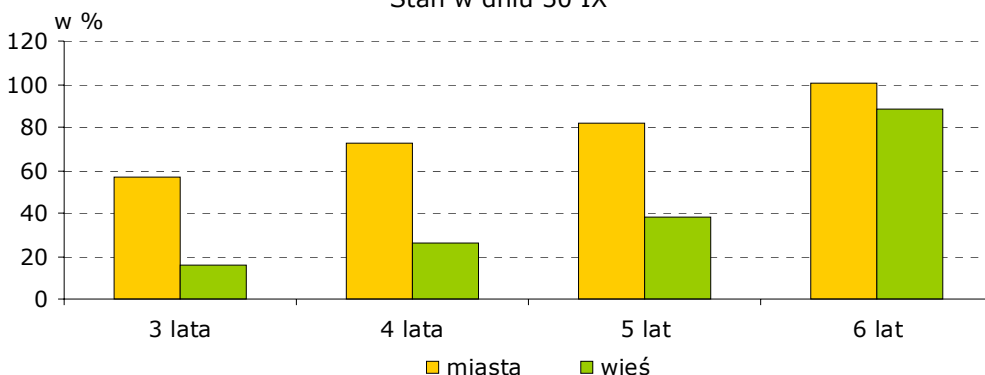

W grupach „zerowych” w przedszkolach oraz w klasach „zerowych” w oddziałach przedszkolnych przy szkołach podstawowych w 2007 r. przygotowywało się do zajęć szkolnych 93,5% sześciolatków. W miastach odsetek sześciolatków uczestniczących w tych zajęciach nieznacznie przekroczył 100%. Wskaźnik ten został osiągnięty głównie ze względu na uczęszczanie do miejskich przedszkoli dzieci

dowożonych ze wsi przez pracujących w miastach rodziców, a także dzieci obywateli innych państw, nie ujmowanych w bilansie ludności.

Znacznie mniejszy udział w edukacji przedszkolnej niż sześciolatkowie miały dzieci w wieku 3-5 lat. Tylko 45,8% dzieci w tym przedziale wiekowym brało udział w zajęciach przedszkolnych w roku szkolnym 2007/2008 (ale o 14,8 pkt proc. więcej niż osiem lat temu).

Odsetek dzieci w miastach i na wsi uczęszczających do placówek wychowania przedszkolnego według wieku w roku szkolnym 2007/2008
Stan w dniu 30 IX

2.2. Szkolnictwo

2.2.1. Szkolnictwo podstawowe, gimnazjalne, ponadgimnazjalne

Prezentowane poniżej dane ze szkolnictwa podstawowego, gimnazjalnego i ponadgimnazjalnego nie obejmują danych o szkołach specjalnych, które prezentowane są oddzielnie w części 2.2.2.

2.2.1.1. Szkolnictwo podstawowe

W roku szkolnym 2007/2008 w województwie małopolskim funkcjonowało 1446 szkół podstawowych dla dzieci i młodzieży, w tym 79,0% na terenach wiejskich. Regularnie corocznie malała liczba szkół, w stosunku do roku szkolnego 2000/2001 ubyło 149 placówek, a w porównaniu z rokiem poprzednim - 25. W 97,4% szkoły podstawowe były placówkami publicznymi, w głównej mierze prowadzone przez jednostki samorządu gminnego (1369 szkół). W porównaniu do roku 2000 najwięcej przybyło, bo 23 szkoły prowadzone przez organizacje społeczne i stowarzyszenia, a ich liczba w 2007 r. wyniosła 42.

Wśród małopolskich powiatów największą liczbą placówek dysponowały: nowosądecki (139), krakowski (132) oraz tarnowski (129). Zaobserwowana w województwie malejąca tendencja liczby szkół na przestrzeni ostatnich ośmiu lat znajduje potwierdzenie na szczeblu powiatowym. We wszystkich powiatach likwidowano szkoły podstawowe, a najwięcej ubyło w: mieście Krakowie (31 w stosunku do stanu z roku 2000), powiecie krakowskim (odpowiednio 13) i tarnowskim (10).

Tabl. 2.3. **Szkoły podstawowe dla dzieci i młodzieży**
Stan na początku roku szkolnego

Wyszczególnienie	Miasta			Wieś		
	2000/ /2001	2007/2008	2000/ /2001	2000/ /2001	2007/2008	
	w liczbach bezwzględnych	2000/ /2001 =100	w liczbach bezwzględnych	2000/ /2001 =100		
Szkoły	365	304	83,3	1230	1142	92,8
Pomieszczenia szkolne	5126	5543	108,1	9662	10516	108,8
Oddziały	5313	4274	80,4	8319	7501	90,2
Uczniowie	125429	92183	73,5	155140	123795	79,8
Absolwenci ^a	49149	18034	36,7	52802	25190	47,7

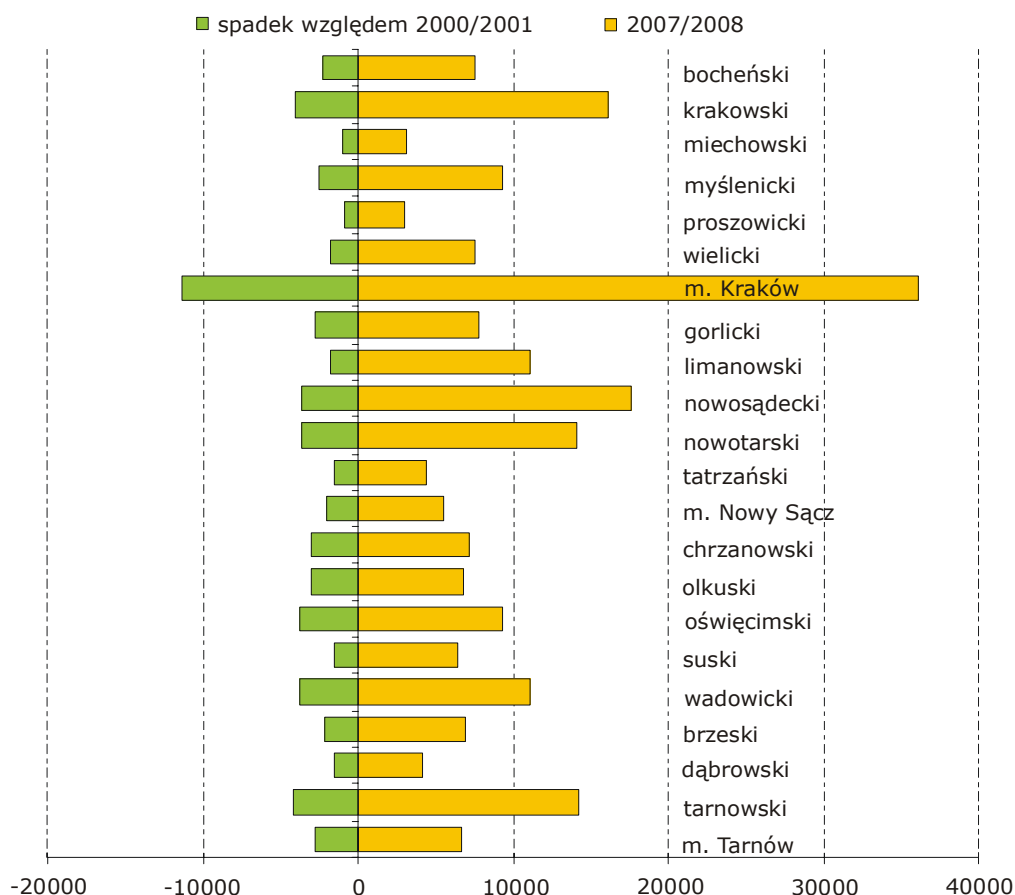
a Stan na koniec poprzedniego roku szkolnego, w roku 2000/2001 absolwenci klasy VI i VIII.

Systematycznie maleje populacja uczniów szkół podstawowych, w ciągu 8 lat zmniejszyła się o 64,6 tys. i w 2007 r. liczyła 216,0 tys. Przeważali uczniowie w szkołach wiejskich stanowiąc 57,3% ogółu uczniów. Najwięcej dzieci i młodzieży (209,7 tys.) notowały szkoły publiczne gminne, do placówek prowadzonych przez organizacje społeczne i stowarzyszenia zapisanych było 2,8 tys., a w 7 szkołach wyznaniowych uczyło się 1,5 tys. Natomiast do 37 małopolskich szkół niepublicznych o uprawnieniach szkoły publicznej uczęszczało 2,7 tys. uczniów.

W strukturze szkół podstawowych w Małopolsce w 2007 r. działało również m.in. 58 szkół filialnych (głównie na terenach wiejskich) z 1,2 tys. uczniów, 7 szkół sportowych (realizujących jednocześnie program szkoły podstawowej oraz prowadzących szkolenie sportowe w jednej lub kilku dyscyplinach sportu) z 2,8 tys. dzieci i młodzieży oraz 5 szkół artystycznych (realizujących jednocześnie program szkoły podstawowej) z 0,9 tys. uczniów.

Uczniowie w szkołach podstawowych dla dzieci i młodzieży w roku szkolnym 2007/2008 według powiatów

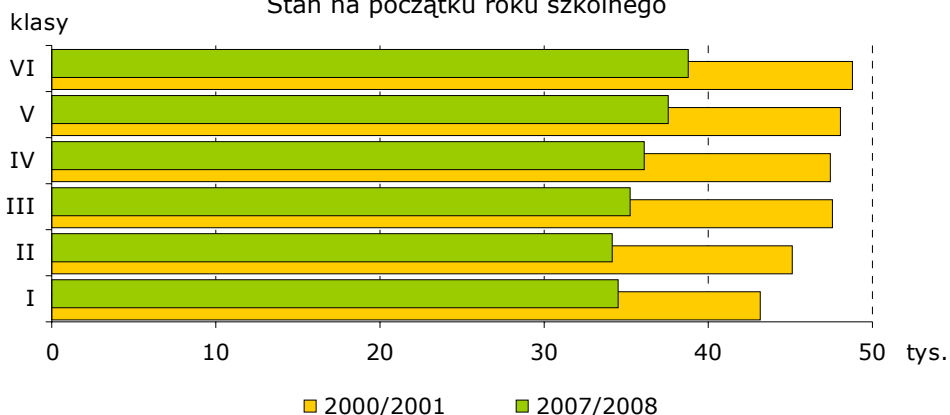
Stan na początku roku szkolnego

W roku szkolnym 2007/2008, podobnie jak w latach poprzednich, występowała przewaga uczniów płci męskiej - na 100 chłopców przypadało 95 dziewczynek. Biorąc pod uwagę liczbę uczniów według wieku od 7 do 12 lat (czyli nominalny przedział wiekowy przypisany temu poziomowi edukacji) zauważalny był fakt, iż każdy młodszy rocznik uczniów odznaczał się mniejszą liczebnością. Uczniów w wieku 7 lat było 33,9 tys., a 12-letnich - 37,9 tys., czyli o 12,0% więcej. Uczniowie w wieku 7-12 lat stanowili 99,3% całej zbiorowości uczniów szkół podstawowych, pozostałe 1,6 tys. uczniów, to dzieci w wieku 6 lat i młodsze, jak również młodzież w wieku 13-18 lat.

Uczniowie szkół podstawowych dla dzieci i młodzieży według klas

Stan na początku roku szkolnego

W czerwcu 2007 r. naukę na poziomie podstawowym zakończyło 43,2 tys. uczniów, w tym 58,3% ze szkół wiejskich. W porównaniu z rokiem wcześniejszym liczba absolwentów była wyższa o 0,7 tys. Uczniowie w wieku 13 lat i mniej kończący szkoły podstawowe stanowili 90,1% ogółu absolwentów, natomiast pozostałe 4,3 tys. uczniów to młodzież w wieku 14 lat i więcej.

Tabl. 2.4. **Wybrane wskaźniki charakteryzujące warunki nauczania w szkołach podstawowych dla dzieci i młodzieży**
Stan na początku roku szkolnego

Wyszczególnienie	2000/2001			2007/2008		
	ogółem	miasta	wieś	ogółem	miasta	wieś
Liczba uczniów przypadająca na:						
1 szkołę	176	344	126	149	303	108
1 pomieszczenie szkolne	19	24	16	13	17	12
w tym:						
salę lekcyjną	24	33	20	18	23	16
pracownię komputerową	377	525	307	166	278	128
salę gimnastyczną	312	382	272	287	396	238
1 oddział	21	24	19	18	22	17

Zróznicowane warunki nauczania w małopolskich szkołach podstawowych widoczne są szczególnie między szkołami miejskimi i wiejskimi. Wskaźniki określające liczbę uczniów przypadającą na jedną szkołę, pomieszczenie szkolne czy oddział są znacznie wyższe w mieście niż na wsi. Spadek liczby szkół, uczniów spowodował, iż wartości wskaźników osiągnięte w roku szkolnym 2007/2008 były niższe w stosunku do roku 2000/2001. Liczba uczniów przypadająca na jedną szkołę miejską była prawie trzykrotnie wyższa niż w szkołach wiejskich. Pomimo likwidowania szkół i spadku liczby uczniów zwiększano liczbę pomieszczeń szkolnych (w porównaniu z rokiem 2000 przybyło 1,3 tys. pomieszczeń, w tym szczególnie na wsi - 0,9 tys.), co w efekcie spowodowało zmniejszenie liczby uczniów przypadających na jedno pomieszczenie szkolne. 1205 szkół podstawowych (stanowiących 83,3% ogółu szkół) posiadało łącznie 1302 pracownie komputerowe, w tym 925 szkół wiejskich wyposażonych było w 971 pracowni. W okresie 2000-2007 liczba pracowni komputerowych w województwie zwiększyła się o 75,0%, a na wsi o 92,3%. Na 100 szkół miejskich (posiadających pracownie) przypadało 118 pracowni komputerowych, a na 100 szkół na terenach wiejskich - 105 pracowni.

2.2.1.2. Szkolnictwo gimnazjalne

W Małopolsce w roku szkolnym 2007/2008 funkcjonowało 667 gimnazjów dla dzieci i młodzieży. Większość, bo 66,9% zlokalizowanych było na terenach wiejskich. Liczba szkół, od roku szkolnego 1999/2000, czyli od chwili ich powstania rokrocznie wzrastała. W analizowanym okresie przybyło 187 placówek. A w stosunku do roku szkolnego 2001/2002, gdy szkoły funkcjonowały już w pełnej strukturze organizacyjnej, tzn. trzech klas, liczba placówek wzrosła o 25,4%. Zdecydowana większość, bo 92,4% gimnazjów była jednostkami publicznymi oraz w 88,3% prowadzonymi przez samorządy gminne. W zestawieniu z rokiem 2001 o 18 szkół zwiększyła się liczba gimnazjów niepublicznych o uprawnieniach szkoły publicznej do 51 w roku 2007, a liczba gimnazjów prowadzonych przez organizacje społeczne i stowarzyszenia (35 w roku szkolnym 2007/2008) wzrosła o 13 jednostek.

W podziale terytorialnym największą liczbą szkół gimnazjalnych dla dzieci i młodzieży dysponowało miasto Kraków (84) oraz powiaty nowosądecki (51) i tarnowski (48). Porównując liczbę szkół do stanu z roku 2001/2002, najwięcej placówek utworzono w powiatach: bocheńskim (wzrost o 16 szkół) oraz wadowickim i tarnowskim (po 14 placówek).

Tabl. 2.5. **Gimnazja dla dzieci i młodzieży**
Stan na początku roku szkolnego

Wyszczególnienie	Miasta			Wieś		
	2000/ /2001	2007/2008		2000/ /2001	2007/2008	
	w liczbach bezwzględnych	2000/ /2001 =100		w liczbach bezwzględnych	2000/ /2001 =100	
Szkoły	199	221	111,1	333	446	133,9
Pomieszczenia szkolne	2559	3100	121,1	2444	3412	139,6
Oddziały	3080	2489	80,8	2851	2887	101,3
Uczniowie	79101	61770	78,1	68290	65732	96,3
Absolwenci ^a	26625	23050	86,6	22436	23286	103,8

a W roku szkolnym 2001/2002 stan na koniec roku szkolnego, w roku szkolnym 2007/2008 stan na koniec poprzedniego roku szkolnego.

Według stanu na początku roku szkolnego 2007/2008 do małopolskich gimnazjów uczęszczało 127,5 tys. uczniów, w tym 51,6% do gimnazjów wiejskich. Porównując od roku szkolnego 2001/2002 malała liczba gimnazjalistów, w kolejnych latach gimnazja liczyły coraz mniej uczniów. W zestawieniu z rokiem 2001 ubyłoby 19,9 tys. dzieci i młodzieży, a w porównaniu z 2006 r. - 6,9 tys.

W 2007 r. do szkół publicznych uczęszczało 124,4 tys. gimnazjalistów, szkoły prowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego (gminy, powiaty i miasta na prawach powiatu) notowały 122,5 tys. uczniów, gimnazja należące do organizacji społecznych i stowarzyszeń miały 2,1 tys., a do szkół wyznaniowych chodziło 1,6 tys. gimnazjalistów.

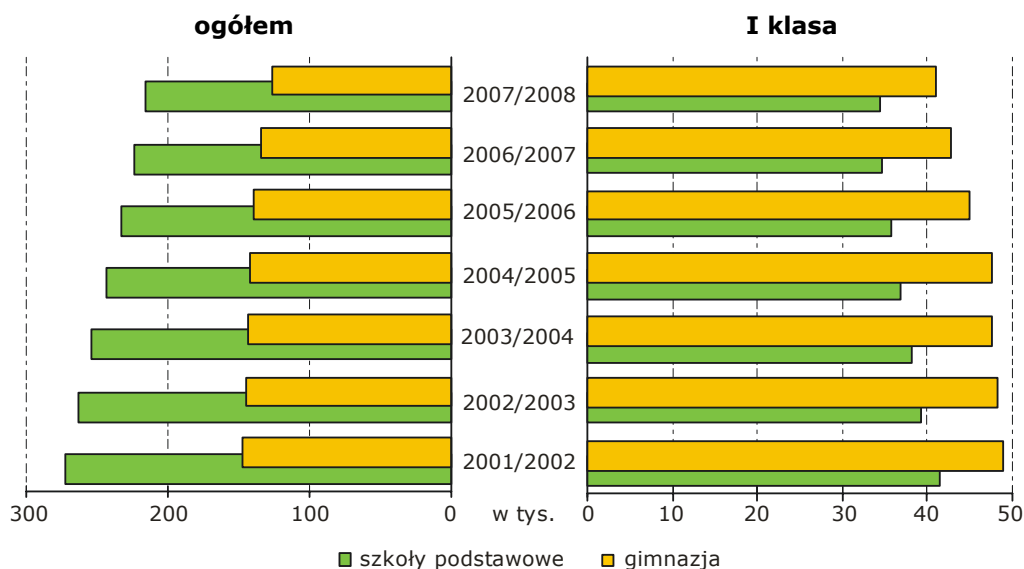
W strukturze szkół gimnazjalnych działały m.in. 2 szkoły z oddziałami przysposabiającymi do pracy z 0,4 tys. uczniów, 6 gimnazjów sportowych z 1,4 tys. uczniów oraz 2 gimnazja mistrzostwa sportowego z 0,1 tys. uczniów.

W podziale terytorialnym największa liczba dzieci i młodzieży w wieku gimnazjalnym kształciła się w Krakowie (20,8 tys.) oraz w powiatach nowosądeckim (10,1 tys.) i krakowskim (9,2 tys.). Najmniej liczne były gimnazja w powiatach proszowickim (1,8 tys.) oraz miechowskim (2,0 tys.). W porównaniu ze stanem z roku szkolnego 2001/2002 znaczne spadki liczby uczniów zauważalne były w gimnazjach miasta Kraków (o 5,7 tys.) oraz z powiatu chrzanowskiego i olkuskiego (po 1,3 tys.).

Biorąc pod uwagę liczbę uczniów według wieku od 13 do 15 lat (czyli nominalny przedział wiekowy przypisany temu poziomowi edukacji) zauważalny był fakt, iż każdy młodszy rocznik uczniów odznaczał się mniejszą liczebnością. W roku szkolnym 2007/2008 gimnazjalistów w wieku 13 lat było 39,8 tys., a 15-letnich - 43,3 tys., czyli o 8,9% więcej. Uczniowie w wieku 13-15 lat stanowili 97,9% całej zbiorowości uczniów szkół gimnazjalnych. Miało to przełożenie na liczebność klas, gdzie w I klasach pobierało naukę 41,2 tys. gimnazjalistów, tj. o 2,7 tys. mniej niż w III klasach.

W gimnazjach, podobnie jak w szkołach podstawowych, na przestrzeni ostatnich lat obserwowany był spadek liczby uczniów, wynikający z pogłębiającego się niżu demograficznego z kolejnymi młodszymi rocznikami dzieci i młodzieży wchodzącymi w wiek szkolny.

Uczniowie szkół podstawowych i gimnazjów dla dzieci i młodzieży Stan na początku roku szkolnego

W czerwcu 2007 r. naukę w gimnazjach dla dzieci i młodzieży zakończyło 46,3 tys. uczniów, w tym 50,3% ze szkół wiejskich. W porównaniu z rokiem 2002, kiedy to pierwsi absolwenci opuścili mury gimnazjów, liczba ta była niższa o 2,7 tys. W stosunku do roku poprzedniego nieznacznie wzrosła, bo o 113 absolwentów. Uczniowie w wieku 16 lat i mniej kończący gimnazja stanowili 95,8% ogółu absolwentów.

Tabl. 2.6. **Wybrane wskaźniki charakteryzujące warunki nauczania w gimnazjach dla dzieci i młodzieży**
Stan na początku roku szkolnego

Wyszczególnienie	2001/2002			2007/2008		
	ogółem	miasta	wieś	ogółem	miasta	wieś
Liczba uczniów przypadająca na:						
1 szkołę	277	397	205	191	280	147
1 pomieszczenie szkolne	29	31	28	20	20	19
w tym:						
salę lekcyjną	46	52	40	29	30	28
pracownię komputerową	311	373	261	219	256	193
salę gimnastyczną	676	628	742	492	533	460
1 oddział	25	26	24	24	25	23

Wskaźniki obrazujące warunki nauczania w początkowych latach działania szkół gimnazjalnych wskazywały na brak dostatecznej liczby pomieszczeń do nauki. W kolejnych latach przy nowopowstających szkołach, a co za tym idzie i rosnącej liczbie pomieszczeń oraz zmniejszającej się liczbie uczniów, zagęszczenie uczniów przypadających średnio na jedno pomieszczenie szkolne uległo zmniejszeniu. Jednakże wartości wskaźników pozostają wyższe w miastach niż na wsi. W gimnazjach miejskich liczba uczniów w przeliczeniu na jedną szkołę pozostawała prawie dwukrotnie wyższa niż w placówkach na wsi.

Wzrost liczby pomieszczeń szkolnych o 1,5 tys. w stosunku do roku 2001, a w szczególności sal lekcyjnych o 1,2 tys. spowodowało zmniejszenie się zagęszczenia uczniów przypadających na jedną salę o 17 osób, w tym w miastach o 22 osoby. W 2007 r. 478 gimnazjów (stanowiących 71,1% ogółu szkół) posiadało łącznie 582 pracownice komputerowe, w tym 310 szkół wiejskich wyposażonych było w 341 pracownice. W okresie 2001-2007 liczba pracownice komputerowych w województwie zwiększyła się o 22,8%, a na wsi o 30,2%. Na 100 szkół miejskich (posiadających pracownice) przypadają 144 pracownice komputerowe, a na 100 szkół na terenach wiejskich - 108 pracownice.

Osiągnięte wartości wskaźników prezentowane w tabl. 2.4. i tabl. 2.6. wskazują na lepsze warunki do nauczania w szkołach podstawowych niż gimnazjach, gdzie średnia liczba uczniów przypadająca na szkołę, pomieszczenie szkolne czy oddział jest niższa.

2.2.1.3. Szkolnictwo ponadgimnazjalne

Do szkół ponadgimnazjalnych dla młodzieży zalicza się od roku szkolnego 2002/2003 funkcjonujące w nowej formie zasadnicze szkoły zawodowe, licea ogólnokształcące, licea profilowane, technika, ogólnokształcące szkoły artystyczne dające uprawnienia zawodowe oraz od roku szkolnego 2004/2005 uzupełniające licea ogólnokształcące i technika uzupełniające.

W roku szkolnym 2007/2008 w Małopolsce działało 614 szkół ponadgimnazjalnych, w tym 85,0% w miastach. W porównaniu z wcześniejszym rokiem szkolnym liczba szkół zmniejszyła się o 8 placówek.

Tabl. 2.7. **Szkolnictwo ponadgimnazjalne dla młodzieży w roku szkolnym 2007/2008**
Stan na początku roku szkolnego

Wyszczególnienie	Szkoły	Uczniowie			Absolwenci ^a	
		ogółem		w tym w kla- sach I	ogółem	w tym kobiety
		ogółem	w tym kobiety			
Ogółem	614	148030	72393	49513	42554	21614
Zasadnicze szkoły zawodowe	135	21728	5759	9594	6694	1889
Licea ogólnokształcące	195	64395	40181	21957	20549	12675
Licea profilowane	83	6707	4029	1462	3988	2182
Technika łącznie z technikami uzupełniającymi	190	53834	21471	16209	11021	4654
Ogólnokształcące szkoły artystyczne dające uprawnienia zawodowe	11	1366	953	291	302	214

^a Według stanu z końca poprzedniego roku szkolnego.

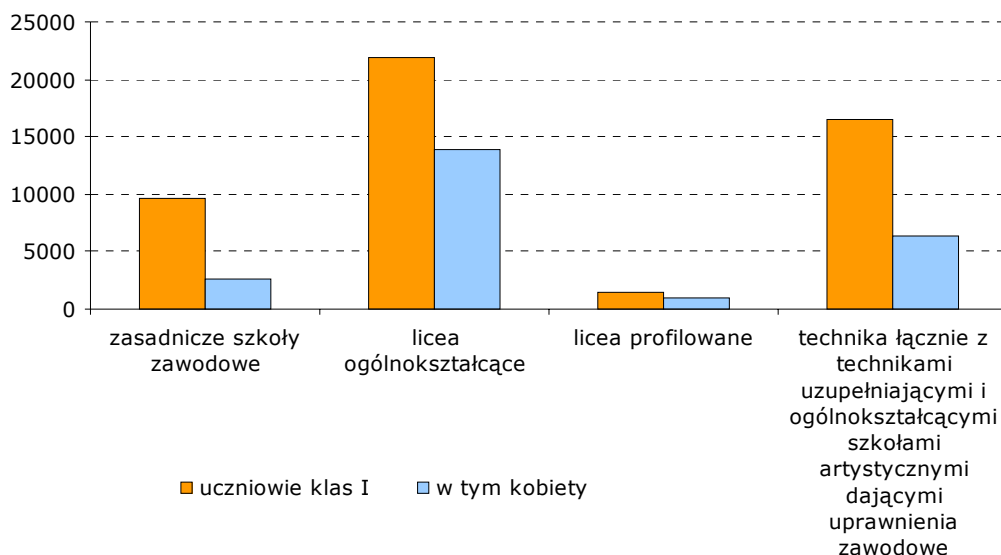
Największą popularnością wśród absolwentów gimnazjów cieszą się licea ogólnokształcące, do których uczęszcza ponad 40% uczniów pierwszych klas szkół ponadgimnazjalnych.

Od dwóch lat obserwowany jest ponowny wzrost zainteresowania szkołami umożliwiającymi naukę zawodu. Do klas pierwszych zasadniczych szkół zawodowych dla młodzieży przyjęto w roku szkolnym 2007/2008 o 6,4% absolwentów gimnazjów więcej niż rok wcześniej. Do techników dla młodzieży przyjęto o 1,2% uczniów więcej.

Natomiast maleje nabór uczniów do liceów profilowanych, które dają wykształcenie ogólne i jedynie orientację zawodową. Według stanu w końcu września 2007 r. do klas pierwszych przyjęto o 44,6% mniej chętnych niż przed rokiem.

Uczniowie klas I szkół ponadgimnazjalnych dla młodzieży w roku szkolnym 2007/2008

Stan na początku roku szkolnego

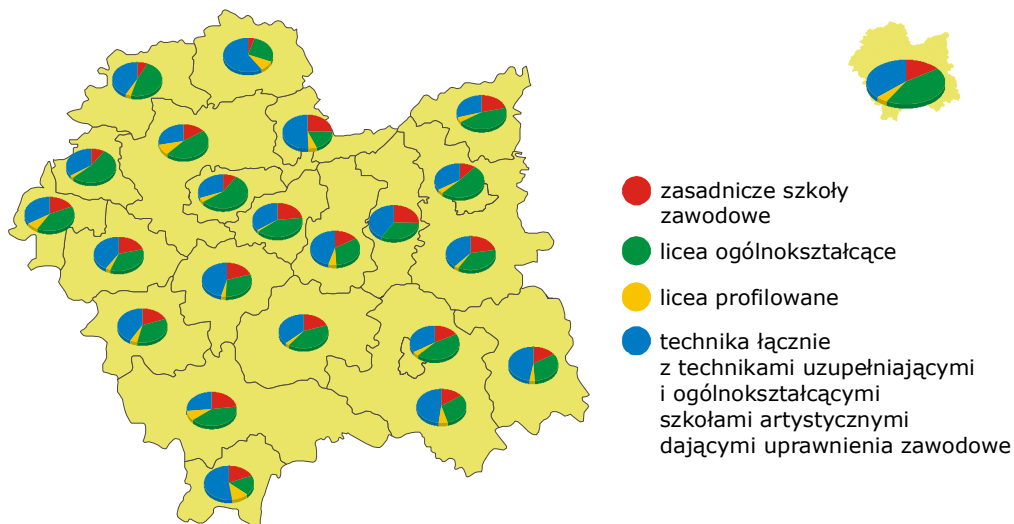
Liczba absolwentów szkół ponadgimnazjalnych dla młodzieży z czerwca 2007 r., wynosząca 42,6 tys., zmalała o 3,0% w stosunku do roku poprzedniego. Prawie połowa wszystkich absolwentów ukończyła licea ogólnokształcące, a 1/4 technika. W porównaniu ze stanem z roku wcześniejszego jedynie nieznacznie wzrosła liczba uczniów kończących naukę w technikach.

Rozpatrując uczestnictwo młodzieży w kontynuowaniu nauki w szkołach ponadgimnazjalnych, uczniowie najczęściej wybierali szkoły położone w dużych ośrodkach.

kach miejskich. W Krakowie pobierało naukę 30,6 tys. młodzieży, w Tarnowie 12,3 tys., w Nowym Sączu 10,0 tys., a wśród powiatów w oświęcimskim 8,2 tys., w wadowickim 7,3 tys. a w nowotarskim 7,0 tys.

Struktura uczniów szkół ponadgimnazjalnych dla młodzieży w roku szkolnym 2007/2008 według powiatów

Stan na początku roku szkolnego

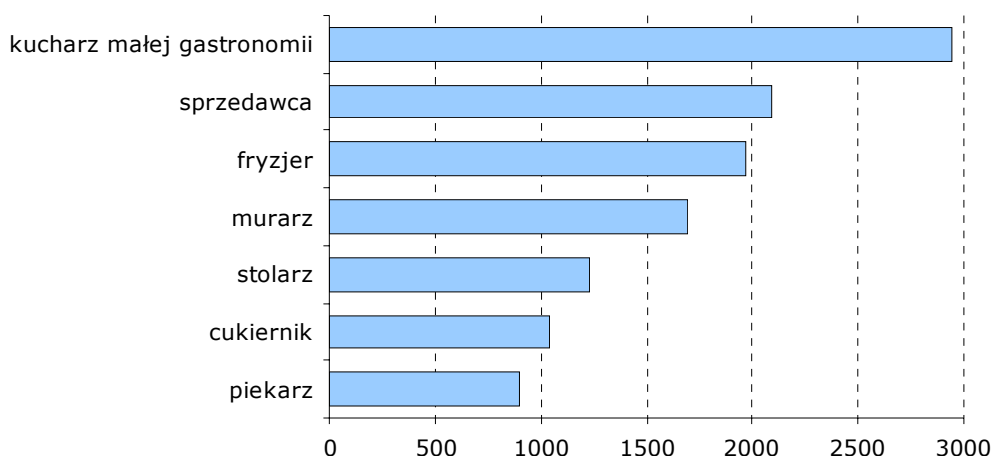
Zasadnicze szkoły zawodowe mają na celu wykształcenie u uczniów umiejętności przydatnych w pracy w określonym zawodzie. Szkoły te dają absolwentom wykształcenie zasadnicze zawodowe, umożliwiają uzyskanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe po zdaniu egzaminu kończącego edukację.

W roku szkolnym 2007/2008 w województwie działało 135 placówek dla młodzieży. Liczba szkół wykazuje niewielką tendencję spadkową, w porównaniu z rokiem poprzednim zlikwidowano 2 szkoły, a w stosunku do sytuacji sprzed dwóch lat ubyły 3 placówki. Odwrotna sytuacja występuje z wielkością uczniów w szkołach zasadniczych zawodowych. Od 2 lat wzrasta zainteresowanie młodzieży kształceniem w tych placówkach. W skali roku przybyło 780 nowych uczniów, a na przestrzeni 2 ostatnich lat - 919 i w roku 2007 liczba uczniów wyniosła 21,7 tys. Wzrost uczniów w dużej mierze wynika ze wzrastającego zapotrzebowania rynku pracy na wykwalifikowanych robotników zarówno w kraju, jak i za granicą. Przeważali mężczyźni, którzy stanowili 73,5% uczniów tych szkół. W ogólnej liczbie młodzieży

uczącej się w szkołach ponadgimnazjalnych udział uczniów omawianego typu szkół wyniósł 14,7%.

Kobiety najchętniej wybierały zawody z grupy pracownicy usług osobistych i sprzedawcy, a wśród niej zawody: fryzjer, sprzedawca, kucharz małej gastronomii. Mężczyźni natomiast najczęściej kształcili się w zawodzie kucharza małej gastronomii z grupy pracowników usług osobistych i sprzedawców, a z grupy robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy - murarza, stolarza, piekarza, monter instalacji i urządzeń sanitarnych, elektryka, ślusarza.

**Uczniowie zasadniczych szkół zawodowych według
najczęściej wybieranego zawodu w roku szkolnym 2007/2008**
Stan na początku roku szkolnego

Licea ogólnokształcące są szkołami, których ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego. Absolwenci po ukończeniu klasy programowo najwyższej uzyskują wykształcenie średnie, co daje im możliwość ubiegania się o przyjęcie do szkół policealnych. Po złożeniu egzaminu maturalnego uzyskują prawo do ubiegania się o przyjęcie na studia wyższe.

Licea dla młodzieży cieszą się największą popularnością wśród małopolskiej młodzieży, w roku szkolnym 2007/2008 zgromadziły 43,5% ogółu uczniów szkół ponadgimnazjalnych. Jednak od 4 lat zauważalny jest powolny spadek zainteresowania tym typem szkolnictwa. Liczba szkół wynosząca w roku 2007 - 195, stopniowo się obniża, rok temu działały o 3 placówki więcej, 2 lata temu o 5 więcej. Wśród liceów działają 3 licea ogólnokształcące mistrzostwa sportowego z 1040 uczniami.

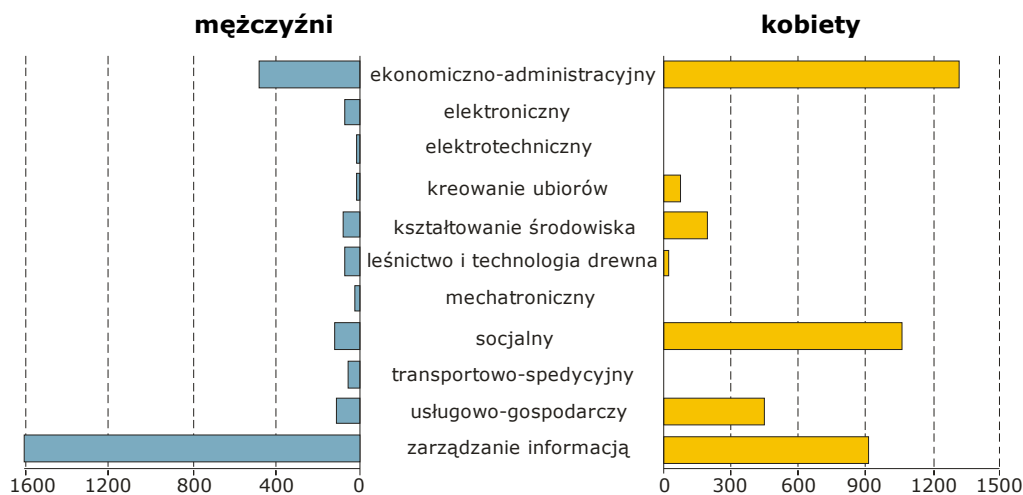
Ogólna liczba uczniów liceów (64,4 tys. w roku 2007) od 4 lat pomału zmniejsza się. Rok temu uczniów było o 163 więcej, a dwa i trzy lata temu o ponad 700 więcej. W liceach dominują kobiety, na 100 uczniów płci męskiej przypada 166 uczennic.

W roku szkolnym 2007/2008 na jedno liceum ogólnokształcące dla młodzieży przypadało średnio 330 uczniów, w tym na wsi o ponad połowę mniej, na jedno pomieszczenie szkolne 23 uczniów, a na 1 oddział 30 uczniów.

W czerwcu 2007 r. licea ukończyło 20,5 tys. młodzieży, w tym 12,7 tys. kobiet. Było to o 1,4% mniej niż rok wcześniej i o 2,3% mniej niż dwa lata temu.

Licea profilowane powstały w wyniku reformy szkolnictwa jako nowy typ szkół ponadgimnazjalnych. Kształcą w profilach kształcenia ogólnozawodowego, których ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego. Od początku swojej działalności licea profilowane dla młodzieży cieszą się najmniejszą popularnością wśród absolwentów gimnazjów.

Uczniowie liceów profilowanych według profili w roku szkolnym 2007/2008 Stan na początku roku szkolnego

W roku szkolnym 2007/2008 liczba uczniów klas I zmniejszyła się o prawie 80% w porównaniu z pierwszym rokiem działalności tych szkół. Liczba placówek wynosząca 123 w roku 2002/2003 zmniejszyła się na przestrzeni ostatnich lat o 40 szkół. Najwięcej uczniów (16,0 tys.) licea profilowane notowały w roku 2004/2005, pod-

czas gdy w ostatnim omawianym roku było ich już tylko 6,7 tys. Częściej licea te wybierały kobiety, stanowiły 60% uczniów.

Uczniowie w liceach profilowanych mogą kształcić się w 15 profilach, określonych przez Ministra Edukacji Narodowej. W Małopolsce w 2007 r. funkcjonowało 11 profili, a największym powodzeniem wśród uczniów cieszyły się trzy profile skupiające ponad 80% uczniów, a mianowicie: zarządzanie informacją, ekonomiczno-administracyjny oraz socjalny. Wśród kobiet najczęściej wybierany był kierunek ekonomiczno-administracyjny (32,7%), a wśród mężczyzn - zarządzanie informacją (59,7%).

W czerwcu 2007 r. licea profilowane dla młodzieży ukończyło 4,0 tys. uczniów, czyli mniej o 0,8 tys. niż rok temu i o 1,8 tys. niż dwa lata temu.

Technika są szkołami, których ukończenie umożliwia, po zdaniu egzaminu, uzyskanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe. Kształcenie zawodowe odbywa się w zawodach określonych przez Ministra Edukacji Narodowej. Absolwenci techników uzyskują wykształcenie średnie, a także mają możliwość uzyskania świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego.

Technika uzupełniające są szkołami działającymi od roku szkolnego 2004/2005 na podbudowie programowej ponadgimnazjalnej zasadniczej szkoły zawodowej. Ukończenie tego typu szkoły umożliwia uzyskanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe oraz, po zdaniu egzaminu maturalnego, świadectwa dojrzałości.

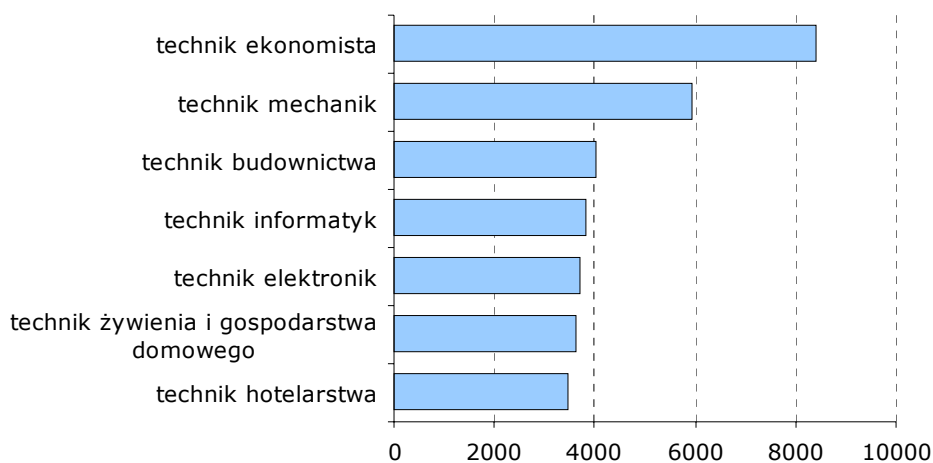
Ze względów praktycznych, w celu zwiększenia czytelności opisu prezentowanych szkół oraz procesów zachodzących w systemie edukacji, w tekście technika prezentowane są łącznie z technikami uzupełniającymi pod wspólną nazwą - technika.

W województwie małopolskim technika dla młodzieży są drugim (po liceach ogólnokształcących) najczęściej wybieranym typem szkolnictwa ponadgimnazjalnego przez absolwentów gimnazjów. Liczba placówek (190) w roku szkolnym 2007/2008 stanowiła 30,9% ogółu szkół ponadgimnazjalnych, a liczba uczniów (53,8 tys.) - 36,4% ogółu młodzieży uczącej się w szkołach ponadgimnazjalnych. W skali roku liczba techników zwiększyła się o 8 placówek, a liczba uczniów o ponad 900 osób. W tym typie szkolnictwa przeważają mężczyźni, w 2007 r. stanowili

60,1% ogółu uczniów. Wśród 190 szkół funkcjonują 3 technika uzupełniające dla młodzieży ze 150 uczniami.

Spośród zawodów jakie oferowały technika mężczyźni najczęściej wybierali kształcenie i zdobycie dyplomu z grupy średni personel techniczny w zawodach: technik mechanik, technik budownictwa, technik elektronik, technik informatyk. Kobiety natomiast dominowały w grupie pracownicy pozostałych specjalności i wybierały zawód: technik ekonomista, technik hotelarstwa, technik handlowiec oraz technik organizacji usług gastronomicznych.

**Uczniowie techników według
najczęściej wybieranego zawodu w roku szkolnym 2007/2008**
Stan na początku roku szkolnego

Do ogólnokształcących szkół artystycznych dających uprawnienia zawodowe zalicza się: sześciolletnie ogólnokształcące szkoły muzyczne II stopnia, sześciolletnie ogólnokształcące szkoły sztuk pięknych, czteroletnie licea plastyczne oraz dziewięcioletnie ogólnokształcące szkoły baletowe. Absolwenci ogólnokształcących szkół artystycznych mają możliwość przystępowania do egzaminu maturalnego, po zdaniu którego otrzymują świadectwo dojrzałości.

W Małopolsce w roku szkolnym 2007/2008 funkcjonowało 11 takich szkół z 1366 uczniami. Oferowały one zdobycie zawodu muzyka i plastyka.

2.2.2. Szkolnictwo specjalne

Kształcenie specjalne organizowane jest dla dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, w tym dla młodzieży niepełnosprawnej i może być realizowane w systemie szkolnym lub w formie indywidualnej.

Kształcenie specjalne (na poziomie szkoły podstawowej, gimnazjum i szkoły ponadgimnazjalnej) odbywa się w funkcjonujących samodzielnie szkołach specjalnych lub w szkołach ogólnodostępnych, w których tworzone są oddziały: specjalne, integracyjne, ogólnodostępne lub klasy terapeutyczne i wyrównawcze oraz w specjalnych ośrodkach szkolno-wychowawczych, innych placówkach oświatowo-wychowawczych lub zakładach opieki zdrowotnej.

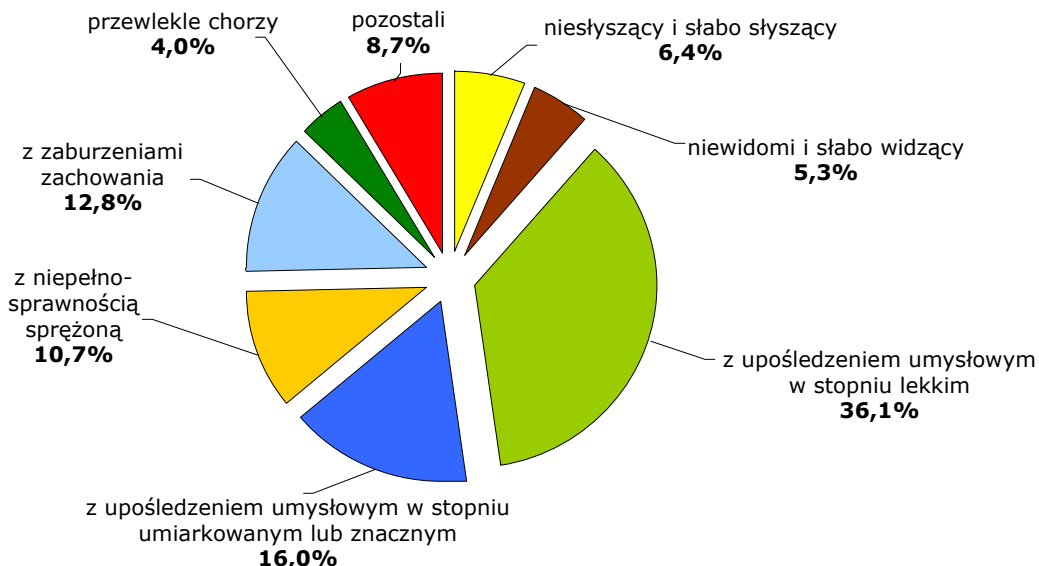
Tabl. 2.8. **Kształcenie osób ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w roku szkolnym 2007/2008**
Stan na początku roku szkolnego

Wyszczególnienie	Uczniowie		Absolwenci ^a	
	ogółem	w tym w szkołach specjalnych	ogółem	w tym w szkołach specjalnych
Szkoły podstawowe	5197	1422	1152	314
Gimnazja	4744	2070	1466	629
Szkoły specjalne przysposabiające do pracy	x	484	x	69
Zasadnicze szkoły zawodowe	1521	1328	608	570
Licea ogólnokształcące łącznie z uzupełniającymi liceami ogólnokształcącymi	317	139	82	35
Licea profilowane	109	79	41	31
Technika łącznie z technikami uzupełniającymi oraz ogólnokształcącymi szkołami artystycznymi dającymi uprawnienia zawodowe	309	206	62	43

a Stan na koniec poprzedniego roku szkolnego.

Struktura uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w szkołach ogólnodostępnych i specjalnych w roku szkolnym 2007/2008 według rodzajów niepełnosprawności

Stan na początku roku szkolnego

Z 28 specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych przeznaczonych dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej w wieku 3 lat i więcej, które z racji niepełnosprawności nie mogą uczęszczać do przedszkola czy szkoły w roku 2007 korzystało 1700 dzieci i młodzieży, w tym 56,3% z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim, umiarkowanym i znacznym, 16,5% niesłyszących i słabo słyszących, 16,1% z zaburzeniami sprężonymi.

W 4 młodzieżowych ośrodkach wychowawczych przeznaczonych dla młodzieży niedostosowanej społecznie i zagrożonej niedostosowaniem społecznym przebywały 223 osoby skierowane przez sądy rodzinne. Zadaniem ośrodków jest eliminowanie przyczyn i przejawów niedostosowania społecznego oraz przygotowanie wychowanków do samodzielnego życia, zgodnie z normami prawnymi i społecznymi.

W 8 ośrodkach rewalidacyjno-wychowawczych realizację obowiązku szkolnego poprzez udział w zajęciach rewalidacyjno-wychowawczych spełniało 408 wychowanków, w tym 55,4% wychowanków z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym, znacznym i głębokim, 38,9% z zaburzeniami sprężonymi.

Tabl. 2.9. **Specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze, młodzieżowe ośrodki wychowawcze i ośrodki rewalidacyjno-wychowawcze**
Stan w dniu 30 IX

Wyszczególnienie	2000 ^a	2007	
	w liczbach bezwzględnych		2000=100
Specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze			
Placówki	34	28	82,4
Miejsca	2459	2261	91,9
Wychowankowie	2754	1700	61,7
Młodzieżowe ośrodki wychowawcze			
Placówki	3 ^b	4	133,3 ^c
Miejsca	192 ^b	227	118,2 ^c
Wychowankowie	166 ^b	223	134,3 ^c
Ośrodki rewalidacyjno-wychowawcze			
Placówki	5	8	160,0
Miejsca	315	453	143,8
Wychowankowie	321	408	127,1

a Stan w dniu 31 X. **b** Dane dotyczą stanu z roku 2004. **c** Wskaźniki liczone przy podstawie 2004=100.

2.2.3. Realizacja obowiązku szkolnego, uczniowie powtarzający klasę

W Polsce nauka w szkole jest obowiązkowa do ukończenia 18 roku życia. Obowiązek szkolny dziecka rozpoczyna się z początkiem roku szkolnego w tym roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 7 lat (i nie odroczone mu rozpoczęcia spełniania obowiązku szkolnego) i trwa do ukończenia gimnazjum, nie dłużej jednak niż do ukończenia 18 roku życia.

W roku szkolnym 2007/2008 obowiązkowi szkolnemu w szkołach podstawowych podlegało 222,4 tys. dzieci i młodzieży, w tym 58,4% na terenach wiejskich. Obowiązek ten realizowało 99,6%, czyli 221,6 tys. uczniów. Prawie 80% uczniów uczęszczało do szkoły, w obwodzie której mieszkali. W miastach ponad 30% uczniów wybrało szkołę poza obwodem szkolnym, na terenach wiejskich odsetek

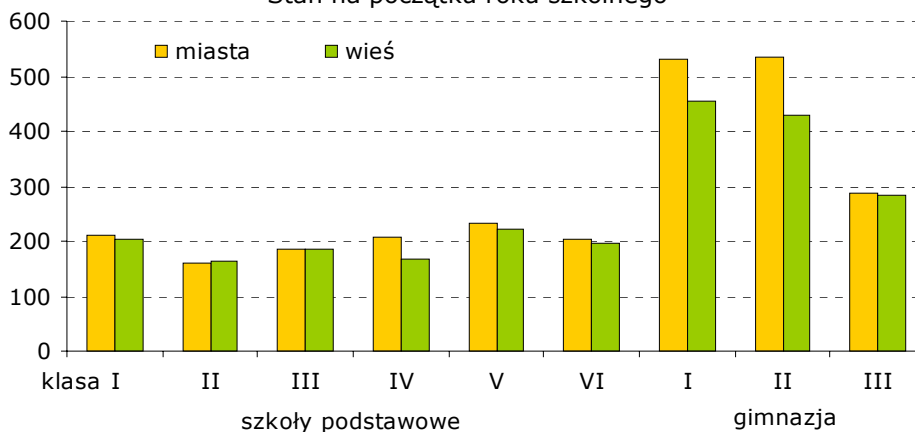
takich uczniów wyniósł 13,2%. 866 dzieci i młodzieży nie spełniało obowiązku szkolnego, w tym 584 w miastach. Prawie 40% dzieci uzyskało odroczenie realizacji obowiązku.

W gimnazjach natomiast obowiązkowi szkolnemu podlegało 132,4 tys. dzieci i młodzieży, a spełniało go 99,7% uczniów, w tym 76,5% w swoim obwodzie szkolnym. W miastach 34,5% uczniów realizowało naukę poza wyznaczonym obwodem, a na wsi 12,5%. Obowiązku szkolnego nie wypełniało 413 dzieci i młodzieży, w tym 275 w miastach.

W szkołach podstawowych 2340 uczniów nie uzyskało promocji do następnej klasy i w roku szkolnym 2007/2008 powtarzało klasę. Przeciętnie na 100 uczniów szkół podstawowych 1 uczeń powtarzał klasę. Najwięcej, bo 19,4% uczniów powtarzało klasę V. W gimnazjach 2520 uczniów było zmuszonych do repetowania, co oznacza, że na 100 gimnazjalistów 2 uczniów powtarzało klasę. Największe problemy z otrzymaniem promocji do następnej klasy mieli uczniowie klasy I, spośród których 985 uczniów powtarzało klasę.

Uczniowie szkół podstawowych i gimnazjów powtarzający klasę w roku szkolnym 2007/2008

Stan na początku roku szkolnego

W szkołach ponadgimnazjalnych w sumie 2442 uczniów powtarzało klasę. W przeliczeniu na 100 uczniów poszczególnych typów szkół najlepsze wyniki w nauce, a zarazem najmniej repetujących osiągnęły licea ogólnokształcące oraz technika łącznie z technikami uzupełniającymi (po 1 uczniu powtarzającym klasę na 100 uczniów szkoły). Nieco gorzej wyglądała sytuacja w liceach profilowanych - odpowiednio 3 uczniów, a w zasadniczych szkołach zawodowych - 4 uczniów.

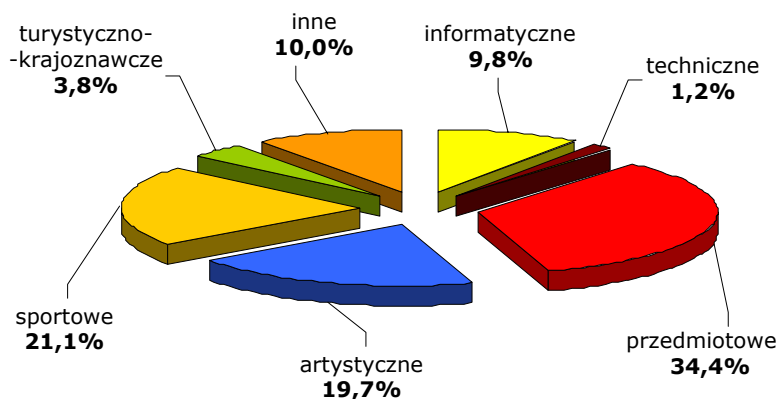
2.2.4. Zajęcia pozalekcyjne

Zajęcia pozalekcyjne organizowane są przez szkołę oraz instytucje wewnątrzszkolne i mają na celu zapewnienie uczestnikom wybranych form spędzania czasu wolnego, kształcenie i pogłębianie wiedzy z poszczególnych dziedzin, rozwój zainteresowań i uzdolnień indywidualnych lub doskonalenie umiejętności w dziedzinie sportu. Zajęcia pozalekcyjne i nadobowiązkowe umożliwiają młodzieży zdobywanie pełniejszej wiedzy o otaczającym ją świecie oraz pozwalają na pożyteczne spędzanie czasu wolnego po wypełnieniu obowiązków szkolnych. Jednym z celów organizacji zajęć pozalekcyjnych jest praca z uczniem zdolnym, co procentuje udziałem ich uczestników w konkursach międzyszkolnych oraz olimpiadach.

W roku szkolnym 2007/2008 w małopolskich szkołach działało 20,4 tys. kół (klubów, zespołów), a w różnych formach zajęć pozalekcyjnych i nadobowiązkowych w szkołach uczestniczyło 314,5 tys. uczniów. Wśród zajęć pozalekcyjnych do najpopularniejszych należały koła (kluby, zespoły) wiedzy, związane z przedmiotem nauczania, np. koła matematyczne, historyczne, biologiczne, itp., które skupiały 108,3 tys. uczestników. W zajęciach w sekcjach sportowych różnych dyscyplin zaangażowanych było 66,5 tys. uczniów, a w zajęciach artystycznych związanych z rozwijaniem u uczestników uzdolnień indywidualnych w zakresie malarstwa, rzeźby, śpiewu, tańca, choreografii, fotografii, teatru, itp. brało udział 61,9 tys.

Struktura uczniów uczestniczących w różnych formach zajęć pozalekcyjnych i nadobowiązkowych w szkołach w roku szkolnym 2007/2008

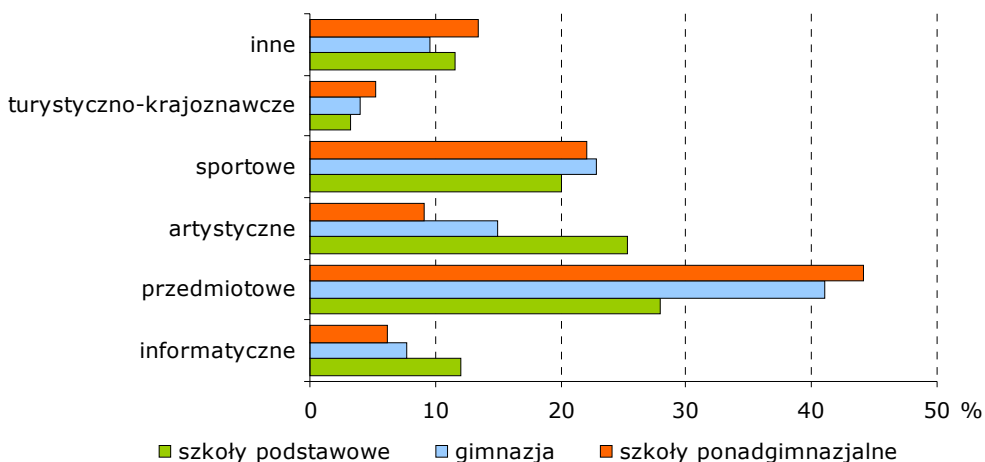
Stan w dniu 30 IX

Pośród wszystkich uczestników zajęć pozalekcyjnych największą grupę stanowili uczniowie szkół podstawowych (54,4%), następnie gimnazjów (29,4%) oraz szkół ponadgimnazjalnych (16,2%).

**Odsetek uczestników zajęć pozalekcyjnych i nadobowiązkowych
w szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych
w roku szkolnym 2007/2008**

Stan w dniu 30 IX

Oprócz zajęć pozalekcyjnych organizowanych przez szkoły funkcjonuje tzw. wychowanie pozaszkolne mające na celu stwarzanie młodzieży warunków sprzyjających rozwijaniu zainteresowań i uzdolnień oraz rekreacji i wypoczynku w czasie wolnym od zajęć szkolnych. Do placówek wychowania pozaszkolnego zalicza się: pałace młodzieży, młodzieżowe domy kultury, ogniska pracy pozaszkolnej, międzyszkolne ośrodki sportowe i inne placówki publiczne i niepubliczne.

W 2007 r. na terenie Małopolski funkcjonowało 56 placówek wychowania pozaszkolnego (o 9 więcej niż w 2000 r.), w tym 20 młodzieżowych domów kultury, 15 międzyszkolnych ośrodków sportowych, 5 pałaców młodzieży, 5 ognisk pracy pozaszkolnej. W stałych i okresowych formach zajęć organizowanych przez placówki systematycznie brało udział 184,7 tys. małopolskich dzieci i młodzieży (o 26,2 tys. mniej niż w 2000 r.). Najwięcej uczestników, bo 41,9%, skupiały zajęcia sportowe, zajęcia artystyczne - 26,5%, zajęcia przedmiotowe - 10,7%, zajęcia turystyczno-krajoznawcze - 5,9%.

Szkoły oferują uczniom pomoc psychologiczno-pedagogiczną organizowaną w szczególności w formie zajęć dydaktyczno-wyrównawczych oraz zajęć specjalistycznych: korekcyjno-kompensacyjnych, logopedycznych, socjoterapeutycznych.

Zajęcia dydaktyczno-wyrównawcze organizowane są dla uczniów, którzy mają znaczne trudności w uzyskaniu osiągnięć z zakresu określonych zajęć edukacyjnych, wynikających z podstawy programowej dla danego etapu edukacyjnego. W roku szkolnym 2007/2008 w szkołach podstawowych omawianymi zajęciami objęto 49,0 tys. uczniów, w tym 60,4% z terenów wiejskich. W gimnazjach natomiast z takiej pomocy korzystało 11,7 tys. uczniów, w tym 50,7% w miastach.

Zajęcia korekcyjno-kompensacyjne organizowane są dla uczniów, u których stwierdzono specyficzne trudności w uczeniu się, uniemożliwiające uzyskanie osiągnięć wynikających z podstawy programowej dla danego etapu edukacyjnego. W małopolskich szkołach podstawowych pomocą taką objęto 21,7 tys. uczniów, w tym 66,4% w placówkach wiejskich. W gimnazjach na zajęcia uczestniczyło 1,0 tys. uczniów, w tym w miastach 0,6 tys.

Zajęcia logopedyczne organizowane są dla uczniów z zaburzeniami mowy, które powodują zakłócenia komunikacji językowej oraz utrudniają naukę. W zajęciach zorganizowanych w placówkach podstawowych w 2007 r. wzięło udział 5,2 tys. uczniów, w tym 2,6 tys. w miejskich szkołach. Natomiast 0,3 tys. uczniów skorzystało z zajęć w gimnazjach.

Zajęcia socjoterapeutyczne przeznaczone są dla uczniów z dysfunkcjami i zaburzeniami utrudniającymi funkcjonowanie społeczne. Problem ten dotyczył 1,0 tys. uczniów szkół podstawowych i 0,7 tys. gimnazjalistów.

2.2.5. Opieka nad dziećmi i młodzieżą

Świetlica szkolna jako placówka opiekuńczo-wychowawcza, prowadzona przez szkołę, zapewnia uczniom opiekę pozalekcyjną, możliwość odrobienia lekcji i uczestnictwo w różnego rodzaju zajęciach, zgodnych z zainteresowaniami dzieci. W 2007 r. funkcjonowały 903 świetlice. Najwięcej (657) w szkołach podstawowych, z których najczęściej korzystają uczniowie młodszych klas w czasie pracy rodziców (opiekunów), aby nie pozostawały bez opieki.

Z 874 stołówek szkolnych w roku szkolnym 2007/2008 korzystało 144,6 tys. uczniów, z tego 56,1% z posiłków pełnopłatnych, 34,0% z refundowanych, a 9,9% z dofinansowywanych. Największa liczba, zarówno stołówek (626), jak i korzystają-

cych z nich uczniów (92,6 tys.) była w szkołach podstawowych. W gimnazjach ze 173 stołówek korzystało 38,8 tys. uczniów.

Internaty jako placówki opiekuńczo-wychowawcze przeznaczone są dla młodzieży uczęszczającej do szkół ogólnokształcących i zawodowych poza stałym miejscem zamieszkania. Zadaniem internatu jest zapewnienie uczniom zakwaterowania, całodziennego wyżywienia, warunków do nauki i wypoczynku oraz stałej opieki wychowawczej. Międzyszkolne placówki pełniące funkcje internatów zwane są bursami.

Tabl. 2.10. **Internaty i bursy szkół ogólnokształcących i zawodowych dla dzieci i młodzieży w roku szkolnym 2007/2008**
Stan w dniu 31 X

Wyszczególnienie	Placówki	Miejsca	Korzystający	
			ogółem	w tym uczniowie
Ogółem	63	6676	5369	5126
Internaty	49	5056	3878	3701
szkół ogólnokształcących	19	1545	1354	1334
szkół zawodowych	30	3511	2524	2367
Bursy	14	1620	1491	1425

2.3. Powszechność nauczania

Miarą powszechności nauczania są współczynniki skolaryzacji wyrażane w ujęciu procentowym.

Współczynnik skolaryzacji brutto jest to relacja liczby osób uczących się (stan na początku roku szkolnego) na danym poziomie kształcenia (niezależnie od wieku) do liczby ludności (stan w dniu 31 XII) w grupie wieku określonej jako odpowiadająca temu poziomowi nauczania.

Współczynnik skolaryzacji netto jest to relacja liczby osób (w danej grupie wieku) uczących się (stan na początku roku szkolnego) na danym poziomie kształcenia do liczby ludności (stan w dniu 31 XII) w grupie wieku określonej jako odpowiadająca temu poziomowi nauczania.

W poniższej tabelicy prezentowane są współczynniki skolaryzacji dla szkół dla dzieci i młodzieży bez uwzględnienia szkół specjalnych.

Tabl. 2.11. **Współczynniki skolaryzacji w roku szkolnym 2007/2008**

Wyszczególnienie	Grupy wieku	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
		w odsetkach		
Brutto				
Szkoły podstawowe	7-12	96,6	96,8	96,5
Gimnazja	13-15	96,9	97,2	96,6
Zasadnicze szkoły zawodowe	16-18	14,8	21,3	8,1
Licea ogólnokształcące	16-18	43,9	32,2	56,2
Licea profilowane	16-18	4,6	3,6	5,6
Technika łącznie z technikami uzupełniającymi	16-18	36,7	43,1	30,0
Netto				
Szkoły podstawowe	7-12	95,9	96,0	95,9
Gimnazja	13-15	94,9	94,6	95,2
Zasadnicze szkoły zawodowe	16-18	14,0	19,9	7,8
Licea ogólnokształcące	16-18	43,3	31,6	55,5
Licea profilowane	16-18	4,3	3,2	5,3
Technika łącznie z technikami uzupełniającymi	16-18	28,4	33,6	22,9

2.4. Komputeryzacja w szkołach

Z roku na rok wzrasta liczba komputerów we wszystkich typach szkół (bez specjalnych). Rośnie też liczba komputerów z dostępem do Internetu. W roku szkolnym 2007/2008 większość szkół podstawowych, gimnazjów i liceów ogólnokształcących posiadała komputery w swoich placówkach. Najniższy wskaźnik wystąpił w szkołach zawodowych (zasadniczych szkołach zawodowych, liceach profilowanych, technikach, technikach uzupełniających oraz ogólnokształcących szkołach

artystycznych dających uprawnienia zawodowe). Szkoły zawodowe, zorganizowane najczęściej w zespoły szkół, posiadają wiele wspólnych pomieszczeń, pracowni ich wyposażenia i trudno je porównywać ze pozostałymi typami szkół, działającymi przede wszystkim samodzielnie organizacyjnie.

Ponad 80% komputerów w szkołach podstawowych przeznaczonych było do użytku uczniów, a w pozostałych typach szkół wskaźnik ten przekroczył 90%.

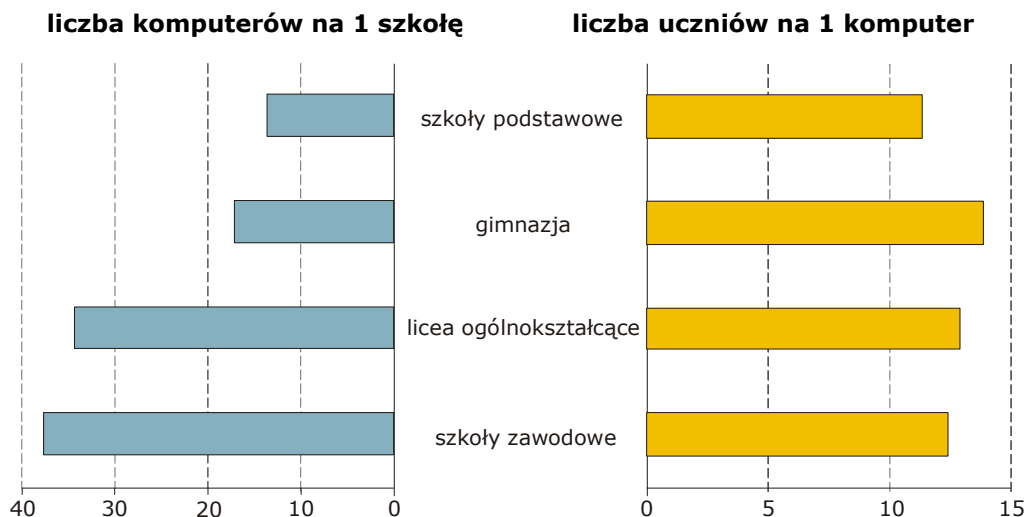
Tabl. 2.12. **Komputery w szkołach dla dzieci i młodzieży w roku szkolnym 2007/2008**

Wyszczególnienie	Szkoły posiadające komputery w % danej grupy szkół	Komputery ^a w szkołach		
		ogółem	w tym przeznaczone do użytku uczniów	
			razem	w tym z dostępem do Internetu
Szkoły podstawowe	96,1	24132	19062	16371
Gimnazja	81,0	11522	9225	8860
Licea ogólnokształcące	74,4	6388	4987	4870
Szkoły zawodowe (zasadnicze szkoły zawodowe, licea profilowane, technika, technika uzupełniająca, ogólnokształcące szkoły artystyczne dające uprawnienia zawodowe)	42,7	8522	6733	6364

a W przypadku wspólnego użytkowania komputerów przez kilka szkół - wykazane tylko raz.

Pomimo, iż większy odsetek miejskich szkół każdego typu (z wyjątkiem zawodowych) posiadał komputery oraz większa liczba komputerów przeznaczonych do użytku uczniów przypadała średnio na te szkoły, to jednak w wiejskich szkołach mniejsza liczba uczniów przypadała przeciętnie na jeden komputer przeznaczony do ich użytku.

Komputery przeznaczone do użytku uczniów w szkołach dla dzieci i młodzieży w roku szkolnym 2007/2008

2.5. Nauczanie języków obcych

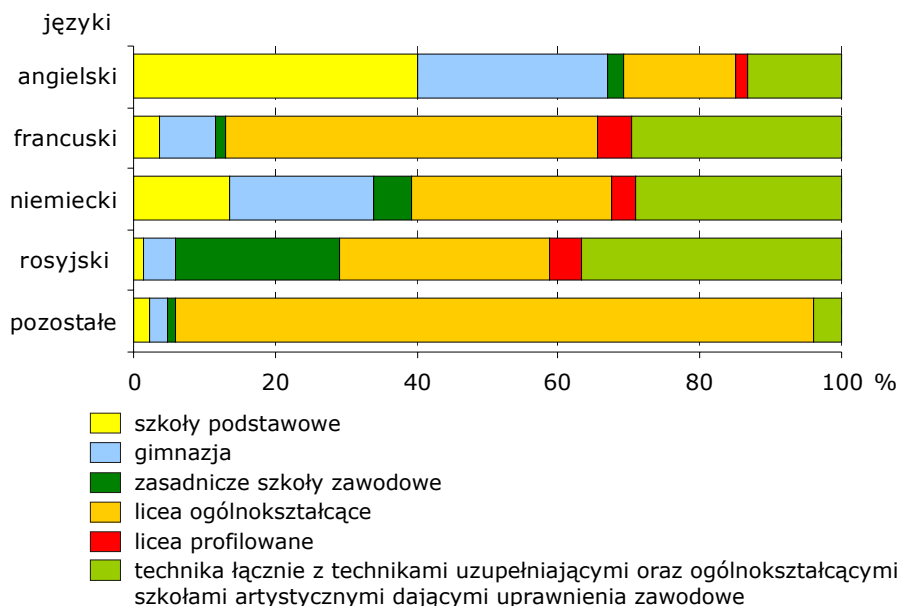
Nauczanie języka obcego w szkołach dla dzieci i młodzieży może mieć charakter obowiązkowy lub dodatkowy. Nauczanie obowiązkowe prowadzone jest w ramach nauczania programowego, natomiast nauczanie języka obcego jako przedmiotu dodatkowego prowadzone jest w ramach godzin będących do dyspozycji dyrektora szkoły.

W ramach nauczania obowiązkowego w całym systemie szkół podstawowych, gimnazjów i ponadgimnazjalnych (bez specjalnych) w roku szkolnym 2007/2008 dominował język angielski, którego uczyło się 80,7% ogółu uczniów. Na drugim miejscu był język niemiecki (30,0%), a następnie francuski (4,0%) i rosyjski (2,8%). W szkołach podstawowych dzieci uczyły się przede wszystkim języka angielskiego - 73,8% ogółu uczniów tych szkół. W gimnazjach angielski był jeszcze bardziej popularny niż w szkołach podstawowych, bo uczyło się go 83,4% gimnazjalistów, a języka niemieckiego 23,3%. Największe zainteresowanie i zróżnicowanie nauczania języków obcych występowało w liceach ogólnokształcących, gdzie 97,5% młodzieży uczyło się angielskiego, 64,4% - niemieckiego, 16,1% - francuskiego, 6,8% - łaciny, 6,2% - rosyjskiego, 2,7% - włoskiego, 1,4% - hiszpańskiego. W liceach profilowanych oraz technikach łącznie z technikami uzupełniającymi i ogólnokształcącymi szkołami artystycznymi dającymi uprawnienia zawodowe zain-

interesowanie językiem angielskim przekraczało 95% wszystkich uczniów, niemieckim w granicach 75%, a francuskim ponad 10%. Natomiast w zasadniczych szkołach zawodowych najwyższy odsetek uczniów (14,5%) na tle pozostałych typów szkół pobierał naukę języka rosyjskiego.

**Struktura nauczania obowiązkowego języków obcych
w szkołach dla dzieci i młodzieży w roku szkolnym 2007/2008
według języków obcych i uczniów poszczególnych typów szkół**

Stan w dniu 30 IX

Spośród uczniów, którzy uczyli się języka obcego jako przedmiotu dodatkowego w roku szkolnym 2007/2008, język niemiecki wybrało 49,9%, angielski - 42,5%, a francuski - 3,8%. Popularność języków obcych wybieranych jako przedmiot dodatkowy była zróżnicowana w zależności od typu szkoły. Język niemiecki najczęściej wybierali uczniowie gimnazjów oraz techników, a angielski - uczniowie szkół podstawowych oraz liceów ogólnokształcących.

2.6. Stypendia

Uczniowie małopolskich szkół podstawowych, gimnazjalnych, ponadgimnazjalnych objęci są pomocą zarówno socjalną, jak i motywacyjną przyznawaną w ramach różnorodnych stypendiów. Według stanu z końca roku szkolnego

2006/2007 pomoc taką otrzymało 24,4% uczących się, tj. 120,8 tys. dzieci i młodzieży.

Stypendium szkolne może otrzymać uczeń znajdujący się w trudnej sytuacji materialnej, wynikającej z niskich dochodów na osobę w rodzinie, w szczególności gdy w rodzinie tej występuje: bezrobocie, niepełnosprawność, ciężka lub długotrwała choroba, wielodzietność, brak umiejętności wypełniania funkcji opiekuńczo-wychowawczych, alkoholizm lub narkomania, a także gdy rodzina jest niepełna lub wystąpiło zdarzenie losowe. Stypendium to może być przyznawane w formie: pokrycia kosztów w zajęciach edukacyjnych; pomocy rzeczowej o charakterze edukacyjnym, w tym zakup podręczników; pokrycia kosztów związanych z pobieraniem nauki poza miejscem zamieszkania lub w formie świadczenia pieniężnego. Stypendium szkolne w roku 2007 przyznano 88,9 tys. uczniom, z tego 51,8% uczniom szkół podstawowych, 28,7% gimnazjalistom, a 19,5% uczniom szkół ponadgimnazjalnym.

Małopolscy uczniowie szkół ponadgimnazjalnych mogą korzystać z funduszy unijnych w ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego Działanie 2.2. Wyrównywanie szans edukacyjnych poprzez programy stypendialne. Celem programu stypendialnego jest zwiększenie dostępu do kształcenia na poziomie ponadgimnazjalnym osobom pochodzącym z terenów wiejskich. Program jest tym samym ukierunkowany na upowszechnianie wykształcenia średniego wśród mieszkańców Małopolski, a zarazem na pokonywanie barier edukacyjnych, wynikających z dysproporcji materialnych. Efektem finalnym programu stypendialnego ma być poprawa sytuacji młodzieży na regionalnym rynku pracy. Na uzyskanie wsparcia mogą liczyć uczniowie mieszkający na terenach wiejskich, w miastach do 5 tys. mieszkańców lub w miastach do 20 tys., w których nie ma szkół ponadgimnazjalnych kończących się maturą. Młodzież pochodząca z obszarów wiejskich ma utrudniony dostęp do kształcenia w szkołach ponadgimnazjalnych, szczególnie, że obszary wiejskie dysponują ograniczoną liczbą szkół kończących się maturą, a podejmowanie nauki poza miejscem zamieszkania powoduje wzrost kosztów ponoszonych przez uczniów i ich rodziny na cele edukacyjne. Pomoc stypendialna ma stanowić zachętę do wybierania przez mieszkańców terenów wiejskich szkół kończących się egzaminem dojrzałości, a w konsekwencji upowszechnić pełne wykształcenie średnie. W 2007 r. z tego programu stypendialnego korzystało 17,2 tys. uczniów.

Stypendia o charakterze motywacyjnym otrzymało 9,0 tys. dzieci i młodzieży. Za wyniki w nauce lub osiągnięcia sportowe wyróżniono 6,5 tys. małopolskich uczniów. 346 uczniów uzyskało stypendium Prezesa Rady Ministrów, które przyznawane jest za promocję z wyróżnieniem, plasującą ucznia na pierwszym miejscu w szkole pod względem średniej ocen, lub za szczególne uzdolnienia. Za wybitne osiągnięcia edukacyjne, m.in. laureaci i finaliści olimpiad i konkursów, czyli 2,1 tys. uczniów uzyskało stypendia fundowane przez ministrów właściwych do spraw oświaty i wychowania oraz kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Ponad 95% wszystkich stypendiów wypłacanych było z budżetu państwa lub jednostki samorządu terytorialnego. Pozostałe fundowane były przez osoby fizyczne lub prawne.

2.7. Wyniki egzaminów uczniów

Ważnym elementem reformy oświaty było wprowadzenie nowego systemu oceniania postępów w nauce oraz egzaminowania, jakie osiągają uczniowie na poszczególnych etapach kształcenia.

Egzaminy są przygotowywane i przeprowadzane przez Centralną Komisję Egzaminacyjną i Regionalne Komisje Egzaminacyjne - instytucje niezależne zarówno od szkoły, jak i kuratoriów oświaty. W ten sposób nowy system oceniania - poprzez system egzaminów państwowych - miał za zadanie stworzyć możliwość rzetelnej oceny wiedzy i umiejętności ucznia. W poprzednim systemie oświaty zasady oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów oraz przeprowadzania egzaminów ustalał, w drodze rozporządzenia, minister edukacji narodowej. W szkole za zgodność sposobu oceniania ucznia z tymi zasadami odpowiadał dyrektor. Oceny dokonywali nauczyciele na podstawie m.in. wypowiedzi ustnych, prac pisemnych uczniów.

Obecnie ocenianie zewnętrzne przeprowadzane przez Centralną Komisję Egzaminacyjną jest sprawdzianem bądź egzaminem podsumowującym każdy etap kształcenia w zakresie wybranej wiedzy i umiejętności zawartych w Podstawie programowej. Jego celem jest wskazanie poziomu osiągniętych kompetencji przez ucznia oraz pomoc w projektowaniu dalszego kształcenia.

Zewnętrzny system egzaminacyjny składa się z:

- sprawdzianu poziomu opanowania umiejętności w ostatniej klasie sześcioletniej szkoły podstawowej,

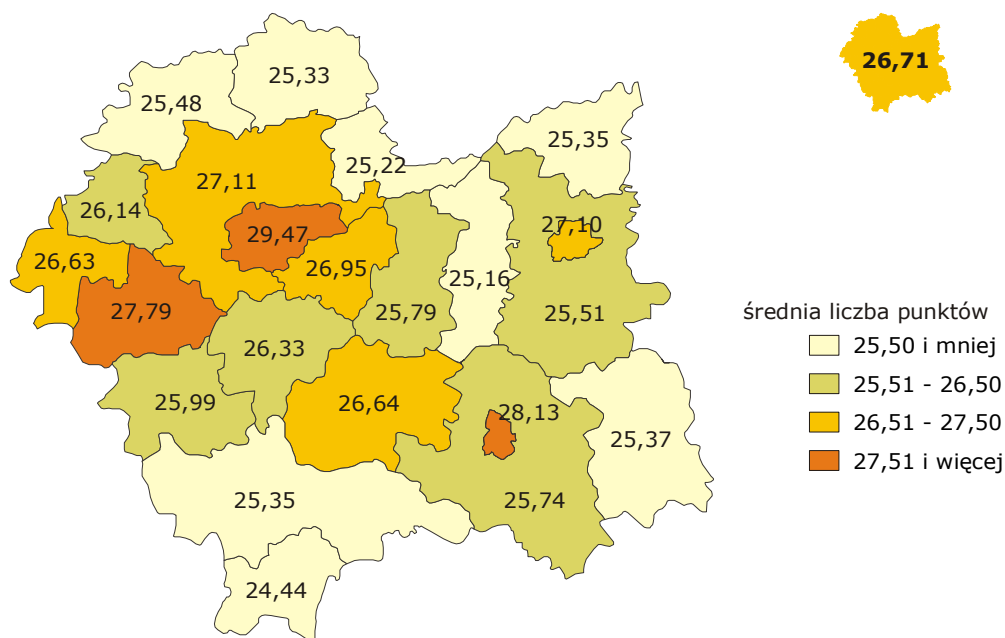
- egzaminu w trzeciej klasie gimnazjum z umiejętności i wiadomości z zakresu przedmiotów humanistycznych oraz umiejętności i wiadomości z zakresu przedmiotów matematyczno-przyrodniczych,
- egzaminu zawodowego przeprowadzonego po ukończeniu szkoły zawodowej lub policealnej w celu potwierdzenia uzyskanych kwalifikacji, w zawodach ukierunkowanych na rynek pracy,
- egzaminu maturalnego będącego formą oceny poziomu wykształcenia ogólnego, przeprowadzanego dla absolwentów szkół średnich dających wykształcenie średnie ogólne. Egzamin maturalny składa się z części wewnętrznej mającej formę egzaminu ustnego oraz części zewnętrznej pisemnej.

8 kwietnia 2008 r. sprawdzian napisali uczniowie szóstych klas szkół podstawowych. Według danych Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Krakowie w województwie małopolskim do egzaminu przystąpiło 38,4 tys. uczniów. Decyzją dyrektora Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Krakowie ze sprawdzianu zwolnionych zostało 133 szóstoklasistów, a 124 laureatom konkursów organizowanych przez Kuratora Oświaty, zgodnie z obowiązującymi przepisami, przypisano wynik najwyższy. Arkusz standardowy rozwiązywało 98,4% przystępujących do egzaminu, a pozostali ze względu na posiadane dysfunkcje rozwiązywali odpowiednie arkusze dostosowane.

Statystyczny uczeń klasy szóstej w Małopolsce rozwiązujący arkusz standardowy uzyskał na sprawdzianie (maksymalna liczba punktów wynosiła 40) 26,71 pkt, czyli 66,76% punktów możliwych do uzyskania. Był to najwyższy wynik wśród województw, a średni wynik dla Polski wyniósł 25,80 pkt. Uczeń z małopolskiej wiejskiej szkoły podstawowej uzyskał 25,85 pkt, a średni wynik dla ucznia w mieście powyżej 100 tys. mieszkańców był o 3,24 pkt wyższy. Natomiast w podziale na płeć uczniów lepsze wyniki uzyskały dziewczynki (27,69 pkt), niż chłopcy (25,76 pkt). W podziale terytorialnym najwyższą liczbę punktów zdobyli uczniowie z miast Krakowa, Nowego Sącza oraz powiatu wadowickiego, a najniższą z powiatów tatrzańskiego, brzeskiego oraz proszowickiego.

Średnie wyniki sprawdzianu uczniów szóstych klas szkół podstawowych według powiatów

Stan w dniu 8 IV 2008 r.

Ź r ó d ł o: dane Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Krakowie.

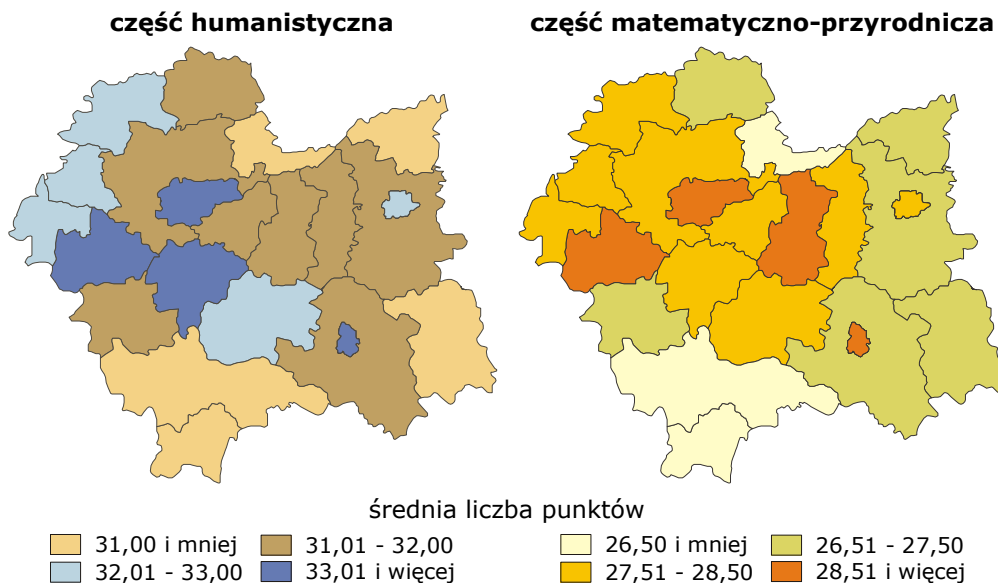
W dniach 22 i 23 kwietnia 2008 r. przeprowadzono powszechny i obowiązkowy egzamin wiedzy i umiejętności uczniów trzecich klas gimnazjów. Egzamin składał się z części humanistycznej i matematyczno-przyrodniczej. Za każdą część egzaminu uczeń mógł otrzymać maksymalnie po 50 punktów. Według danych Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Krakowie do egzaminu w Małopolsce przystąpiło 44,3 tys. gimnazjalistów. Decyzją dyrektora Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Krakowie 151 gimnazjalistów zostało zwolnionych z egzaminu. Laureaci konkursów przedmiotowych o zasięgu wojewódzkim i ponadwojewódzkim z zakresu jednego z grupy przedmiotów objętych egzaminem byli zwolnieni z odpowiedniej części egzaminu gimnazjalnego i otrzymali zaświadczenie o uzyskaniu z tej części egzaminu najwyższego wyniku. Z tego względu z części humanistycznej egzaminu zwolniono 140 uczniów, zaś z części matematyczno-przyrodniczej 222 uczniów. Arkusz standardowy rozwiązywało 98,0% gimnazjalistów, pozostali korzystali z arkusza dostosowanych do posiadanych dysfunkcji.

Przeciętnie uczeń klasy trzeciej małopolskiego gimnazjum rozwiązujący arkusze standardowe uzyskał łącznie z obu części egzaminu 60,37 pkt na 100 możliwych. Wyższe rezultaty uzyskali uczniowie z zakresu treści humanistycznych (32,17 pkt) niż matematyczno-przyrodniczych (28,20 pkt). Osiągnięcia małopolskich gimnazjalistów wyróżniają się najlepszymi wynikami w kraju. W części humanistycznej Małopolska uplasowała się na pierwszym miejscu wśród województw, przy średniej krajowej 30,75 pkt. Natomiast w części matematyczno-przyrodniczej najwyższy wynik uzyskali uczniowie województwa mazowieckiego (28,58 pkt), a małopolscy uczniowie zajęli drugie miejsce, przy przeciętnej krajowej 27,07 pkt.

Średnie wyniki uczniów zróżnicowane były w zależności od lokalizacji szkoły, im większa miejscowość pod względem liczby mieszkańców, tym lepszy średni wynik uczniów. Przeciętne wyniki dziewcząt z obu części egzaminu były wyższe od wyników chłopców.

Średnie wyniki egzaminu gimnazjalnego według powiatów

Stan w dniu 22-23 IV 2008 r.

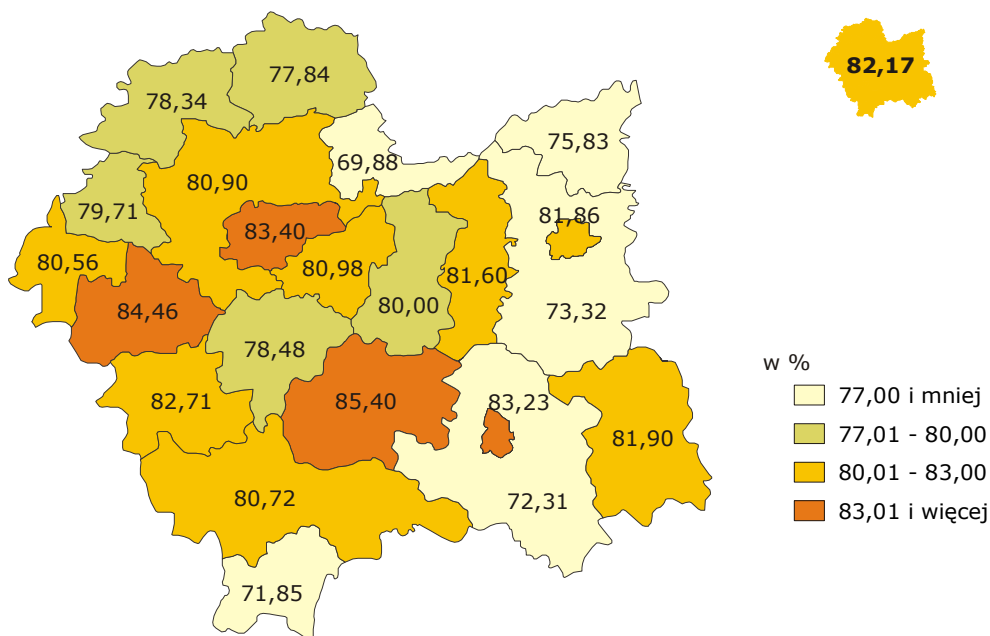
Ź r ó ł o: dane Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Krakowie.

Egzamin maturalny, którego celem jest sprawdzenie opanowania przez zdających wiadomości i umiejętności, które poświadczą ogólne wykształcenie odbył się w maju 2008 r. Każdy maturzysta musiał obowiązkowo zdać egzamin maturalny z języka polskiego - ustny i pisemny, wybranego języka obcego nowożytnego (ust-

ny i pisemny) oraz pisemnie z jednego przedmiotu do wyboru. Egzaminy można było zdawać na poziomie podstawowym lub rozszerzonym. Sesja egzaminacyjna rozpoczęła się 5 maja egzaminem pisemnym z języka polskiego, ostatni z egzaminów pisemnych (z informatyki) odbył się 21 maja. Część ustna egzaminu maturalnego odbywała się w szkołach pomiędzy 5 a 31 maja. Warunkiem zdania egzaminu i otrzymania świadectwa było uzyskanie co najmniej 30% punktów możliwych do uzyskania z każdego egzaminu obowiązkowego, zarówno w części ustnej, jak i pisemnej. Do egzaminu maturalnego w 2008 r. według danych Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Krakowie przystąpiło 37,9 tys. małopolskich absolwentów, w tym 97,1% zdawało egzamin po raz pierwszy. Największą grupę zdających stanowili absolwenci liceów ogólnokształcących (60,0%), następnie techników (28,8%), liceów profilowanych (7,5%), a absolwenci liceów i techników uzupełniających - 3,7%. Świadectwo dojrzałości uzyskało 82,17% maturzystów. Był to najwyższy odsetek zdających wśród województw. Uwzględniając zróżnicowanie typów szkół, świadectwa otrzymali w największym procencie absolwenci liceów ogólnokształcących (92,63%), a dalej liceów profilowanych (74,09%), techników (72,09%), liceów uzupełniających (47,15%) oraz techników uzupełniających (36,36%).

Zdawalność egzaminu maturalnego według powiatów

Stan w maju 2008 r.

Źródło: dane Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Krakowie.

ROZDZIAŁ 3. UCZESTNICTWO DZIECI I MŁODZIEŻY W KULTURZE I SPORCIE

W jakim stopniu dzieci i młodzież biorą udział w zinstytucjonalizowanym życiu kulturalnym i sportowym Małopolski? Czy można wyszczególnić spośród bogatego wachlarza oferowanych przez instytucje kultury form aktywności takie, które są skierowane bezpośrednio do dzieci, lub też cieszą się ich szczególnym zainteresowaniem? Czy w przyjętej perspektywie czasowej można zaobserwować znaczące przemiany w ofercie kulturalnej oraz uczestnictwie w niej dzieci i młodzieży? Wreszcie można zadać sobie pytanie o miejsce Małopolski na mapie uczestnictwa dzieci w kulturze, o stopień wyróżniania się regionu w odniesieniu do danych ogólnopolskich, pod względem wskaźników uczestnictwa dzieci w kulturze oraz o kierunki i skalę ewentualnych przemian życia kulturalnego.

Powyższe problemy badawcze zostały rozstrzygnięte w oparciu o zgromadzone dane dotyczące bibliotek publicznych i czytelnictwa, teatrów lalkowych, instytucji wystawienniczych, działalności domów kultury, ośrodków kultury, klubów i świetlic a także klubów sportowych.

Wskaźniki dostępności do usług instytucji kulturalnych dostarczają podstawowych charakterystyk omawianych tutaj instytucji - rodzajów, organizatorów, ilości i wielkości. Dostarczają odpowiedzi na pytanie, kto przygotowuje ofertę, z której mogą korzystać dzieci.

Wskaźniki jakości usług kulturalnych odnoszą się do liczby i form (rodzajów) aktywności organizowanych przez instytucje kultury. Dostarczają odpowiedzi na pytanie o to, jakiego rodzaju zajęcia i możliwości działania dają omawiane instytucje.

Wskaźniki uczestnictwa odnoszą się do ilościowych i strukturalnych charakterystyk osób uczestniczących w ofercie analizowanych instytucji kultury. Dostarczają odpowiedzi na pytanie, jakie jest miejsce dzieci i młodzieży wśród uczestników powyższych zajęć.

Prezentowane analizy powinny dostarczyć informacji o stopniu funkcjonowania instytucjonalnych form uczestnictwa dzieci i młodzieży w nowoczesnym świecie. Należy bowiem rozstrzygnąć, czy tradycyjne formy uczestnictwa w kulturze cieszą się nadal popularnością, czy też oferta, jaka jest przygotowywana przez instytucje kulturalne w dobie Internetu, nie jest już w stanie przyciągnąć do siebie młodych ludzi.

3.1. Czytelnictwo

Dane dostarczane przez biblioteki publiczne są wyjątkową okazją do zbadania wskaźników czytelnictwa wśród dzieci i młodzieży. Szczególnie interesujące są dane dotyczące filii bibliotecznych dla dzieci oraz bibliotek publiczno-szkolnych. Te pierwsze są instytucjami szczególnie ukierunkowanymi na potrzeby czytelnicze dzieci, te drugie natomiast łączą w sobie funkcje ogólnodostępnej instytucji kultury z wyspecyfikowaną dla dzieci ofertą czytelniczą.

Tabl. 3.1. **Wybrane informacje o bibliotekach publicznych i bibliotekach dla dzieci w 2007 r.**
Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	Biblioteki ogółem	W tym	
		biblioteki publiczno-szkolne	filie dla dzieci
Biblioteki i filie ogółem	763	5	9
w tym biblioteki i filie czynne	759	5	9
Liczba oddziałów dla dzieci	78	1	-
Powierzchnia pomieszczeń bibliotecznych w m ²	67751	223	703
Liczba miejsc dla czytelników	8070	29	103
Liczba punktów bibliotecznych	65	-	3
Biblioteki wyposażone w komputery	519	2	9
Komputery użytkowane w bibliotekach ogółem	2029	6	25
w tym dostępne dla czytelników	1063	2	13
z ogółem:			
w sieci lokalnej biblioteki	1409	4	16
nie podłączone do sieci	530	2	9
w sieci lokalnej instytucji	90	-	-
Pracownicy ogółem	1477	6	17
w tym z wykształceniem bibliotekarskim:			
wyższym	546	3	9
średnim	491	1	6
W tym pracownicy pełnozatrudnieni razem	982	4	14
w tym z wykształceniem bibliotekarskim:			
wyższym	439	3	7
średnim	365	-	5

W Polsce w 2007 r. funkcjonowało blisko 8,5 tys. bibliotek publicznych łącznie z filiami. Biblioteki publiczno-szkolne oraz filie dla dzieci stanowiły wśród nich nie-

wielki odsetek (odpowiednio 2,7% oraz 2,4%). 4,5% wszystkich bibliotek publiczno-szkolnych działało w strukturze domu (ośrodka) kultury. Znacząca natomiast była liczba prowadzonych przez biblioteki oddziałów dla dzieci: w 2007 r. na 100 placówek bibliotecznych przypadało prawie 10 takich oddziałów.

W województwie małopolskim w 2007 r. biblioteki i filie biblioteczne stanowiły 9,0% ogólnej liczby bibliotek w kraju. Dało to Małopolsce 3 lokatę spośród wszystkich województw. Jednakże sam udział bibliotek publiczno-szkolnych i filii dla dzieci wśród wszystkich placówek bibliotecznych woj. małopolskiego był bardzo niewielki (odpowiednio 0,7% oraz 1,2%). Biblioteki regionu małopolskiego przeznaczone specjalnie dla dzieci nie stanowiły także znaczącego odsetka wśród ogólnej liczby bibliotek tego typu w Polsce (odpowiednio 2,2% i 4,3%). Istotne było jednak to, że wszystkie biblioteki dla dzieci w regionie aktywnie działały, natomiast odsetek nieczynnych bibliotek był stosunkowo niewielki.

Bardzo ważnymi wskaźnikami dostępności do usług bibliotecznych są: liczba miejsc dla czytelników i stan komputeryzacji biblioteki.

Biblioteki publiczne w Polsce w 2007 r. posiadały łącznie 109,0 tys. miejsc dla czytelników, biblioteki publiczno-szkolne 2,7 tys. a filie dla dzieci – 3,3 tys. miejsc. Średnia liczba miejsc na jedną bibliotekę w woj. małopolskim była nieco niższa (10,6) od średniej ogólnopolskiej (12,8). Wskaźnik ten był bardziej niekorzystny w przypadku filii dla dzieci (11,4 wobec 16,2) oraz dużo niższy w przypadku bibliotek publiczno-szkolnych (5,8 wobec 12,3). Liczba miejsc dla czytelników wszystkich małopolskich bibliotek stanowiła 7,4% wszystkich miejsc w kraju, natomiast w przypadku bibliotek dla dzieci udział ten był znacznie mniejszy: 3,1% dla filii dla dzieci oraz zaledwie 1,0% dla bibliotek publiczno-szkolnych. Zatem niewielka liczba bibliotek dla dzieci w Małopolsce przekładała się równie niekorzystnie na odsetek miejsc dla czytelników.

Małopolska pozytywnie odznaczyła się na tle Polski pod względem komputeryzacji bibliotek. W 2007 r. 68,0% bibliotek w województwie posiadało własny sprzęt. W porównaniu z danymi ogólnopolskimi wskaźnik ten był wyższy o ponad 8%. Wszystkie małopolskie filie biblioteczne dla dzieci były skomputeryzowane ale tylko 2/5 bibliotek publiczno-szkolnych wyposażonych było w komputery.

Podobnie jak w skali kraju, nieco ponad połowa komputerów w bibliotekach była dostępna dla czytelników. Pozostała ilość wykorzystywana była do obsługi administracyjnej i prac bibliograficznych. W bibliotekach publiczno-szkolnych dzieci

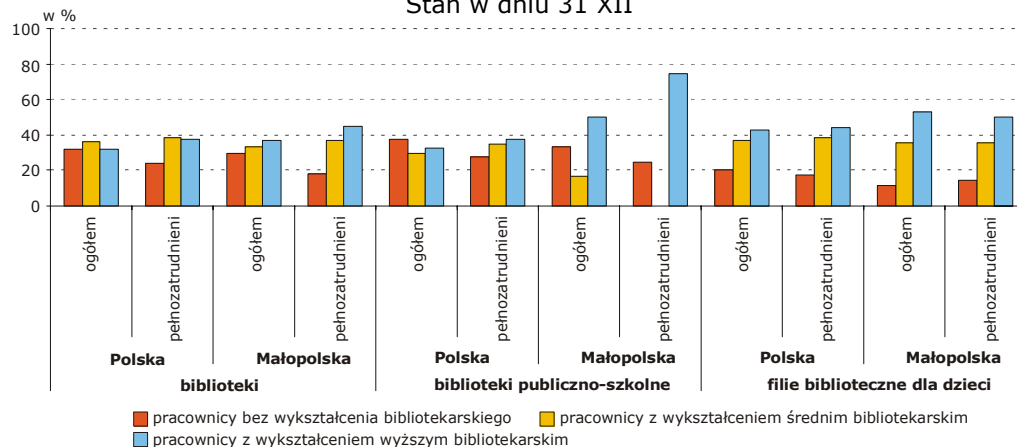
mogły korzystać z nieco ponad 1/3 komputerów, w filiach natomiast – ponad połowy. Należy zaznaczyć, że biblioteki publiczno-szkolne charakteryzowały się tutaj wynikiem znacząco niższym od krajowego (o prawie 44 pkt proc.).

W woj. małopolskim w 1 placówce bibliotecznej czytelnicy mogli skorzystać średnio z prawie 1,5 komputera, w tym w bibliotece publiczno-szkolnej - 0,4 i w filii bibliotecznej dla dzieci - 1,4. Wskaźniki te były zbliżone do wskaźników ogólnopolskich (oprócz wskaźnika dotyczącego bibliotek publiczno-szkolnych, który był znacznie niższy).

W małopolskich bibliotekach publicznych w 2007 r. pracowało 1,5 tys. osób (w tym prawie 1 tys. na pełny etat), z których wyższe wykształcenie bibliotekarskie posiadało 36,7% osób (44,7% wśród pełnozatrudnionych). W placówkach bibliotecznych przeznaczonych dla dzieci pracowało 1,6% ogółu personelu bibliotecznego oraz 1,8% osób pełnozatrudnionych.

Struktura wykształcenia pracowników bibliotek publicznych w Polsce i Małopolsce w 2007 r.

Stan w dniu 31 XII

Wśród wszystkich osób pracujących w placówkach bibliotecznych, zarówno w skali województwa jak i Polski, bardzo wyraźnie zaznaczyła się przewaga osób posiadających wykształcenie bibliotekarskie. Pod tym względem małopolskie biblioteki osiągnęły nawet wyższe wskaźniki. Przewaga osób z wykształceniem bibliotekarskim była widoczna zwłaszcza wśród osób pełnozatrudnionych (ponad 80% zatrudnionych, z czego 45% legitymowało się wyższym wykształceniem bibliotekarskim). Przyglądając się bibliotekom dla dzieci można zauważyć wyraźnie większy, niż w bibliotekach ogółem, udział osób z wykształceniem bibliotekarskim (zwłaszcza

wyższym) wśród pracowników zatrudnionych zarówno na pełny etat jak i w niepełnym wymiarze czasu pracy. Odsetek osób bez specjalistycznego wykształcenia był w naszym regionie wyraźnie niższy od średniej ogólnopolskiej.

Podstawowym dobrem oferowanym przez biblioteki (a dla nas wskaźnikiem jakości oferowanych usług) są ich zbiory biblioteczne: książki, czasopisma, materiały audiowizualne. Udostępnianie ich czytelnikom jest podstawową funkcją biblioteki.

Tabl. 3.2. **Zbiory bibliotek publicznych i bibliotek dla dzieci w 2007 r.**
Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	Biblioteki ogółem	W tym	
		biblioteki publiczno-szkolne	filie dla dzieci
Księgozbiór w woluminach	10846685	47356	128949
w tym książki	10783403	47356	128847
Zbiory specjalne	231526	16	177
w tym:			
rękopisy	211	-	-
mikroformy	42	-	-
materiały audiowizualne	187970	-	14
dokumenty elektroniczne	6821	16	163

Czytelnicy korzystający z bibliotek publicznych mieli dostęp do 135,6 mln woluminów, z czego prawie 8,0% było dostępnych w bibliotekach małopolskich. Biblioteki publiczno-szkolne w Polsce posiadały 2,3 mln jednostek w księgozbiórze, z czego 2,1% w regionie małopolskim. Filie dla dzieci były pod koniec roku 2007 wyposażone w 2,9 mln pozycji, z czego 4,5% w Małopolsce. W Polsce biblioteki publiczno-szkolne posiadały 1,7% wszystkich księgozbiorów bibliotecznych (w Małopolsce 0,4%), filie dla dzieci zaś 2,1% (w Małopolsce 1,2%). Zbiory specjalne regionu stanowiły zaledwie 5% ogólnej liczby jednostek zbiorów specjalnych dostępnych w krajowych bibliotekach. Tego typu zbiory w placówkach bibliotecznych dla dzieci, zarówno w województwie jak i kraju, były bardzo znikome, ale wśród istniejących, podstawę stanowiły dokumenty elektroniczne (Małopolska) i materiały audiowizualne (Polska). W województwie lepiej zaopatrzonymi od bibliotek publiczno-szkolnych w zbiory specjalne były filie biblioteczne dla dzieci.

Małopolskie biblioteki publiczne, w tym biblioteki dla dzieci, charakteryzowały się porównywalną z krajową średnią liczbą zbiorów przypadających na jedną placówkę.

Tabl. 3.3. **Zbiory bibliotek publicznych i bibliotek dla dzieci w przeliczeniu na jedną bibliotekę w 2007 r.**
Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	Biblioteki ogółem	W tym	
		biblioteki publiczno-szkolne	filie dla dzieci
Księgozbiór w woluminach	14216	9471	14328
w tym książki	14133	9471	14316
Zbiory specjalne	303	3	20
w tym:			
materiały audiowizualne	246	-	2
dokumenty elektroniczne	9	3	18

Oferta bibliotek regionu była bogata, lecz niezbyt zróżnicowana w porównaniu z danymi krajowymi - w zasadzie brak było rękopisów i mikroform, a bibliotekom dla dzieci dodatkowo znacznie brakowało materiałów audiowizualnych - w tej mierze pozostawały daleko w tyle zarówno za wynikami krajowymi, jak i w porównaniu do innych bibliotek regionu.

Czy ubogie zaopatrzenie bibliotek dla dzieci jest efektem niewielkiego zainteresowania na zróżnicowaną ofertę? Pierwszym wskaźnikiem uczestnictwa w ofercie instytucji kultury będą dane dotyczące wypożyczeń.

O ile wkład wszystkich bibliotek małopolskich w ogół wypożyczeń był raczej proporcjonalny do ich udziału w strukturze sieci bibliotecznej (9,3% ogółu wypożyczeń krajowych), o tyle wkład bibliotek publiczno-szkolnych (4,2%) i filii dla dzieci (6,4%) był o wiele większy niż by się należało tego spodziewać. W województwie małopolskim wypożyczenia w placówkach bibliotecznych dla dzieci stanowiły 2,3% wszystkich wypożyczeń na zewnątrz. Skromne zasoby zbiorów specjalnych w tych placówkach były przeznaczone tylko do wypożyczeń na miejscu, lecz cieszyły się dużą popularnością: z 1 zbioru specjalnego dzieci skorzystały średnio 143 razy (w bibliotece publiczno-szkolnej - 77; filii bibliotecznej dla dzieci - 150).

Tabl. 3.4. **Wypożyczenia przypadające na 1 bibliotekę w Polsce i województwie małopolskim w 2007 r.**

Wyszczególnienie	Biblioteki ogółem		W tym			
			biblioteki publiczno-szkolne		filie dla dzieci	
	Polska	Małopolska	Polska	Małopolska	Polska	Małopolska
Wypożyczenia księgozbioru ogółem	15040	15573	7231	14273	15324	22542
w tym książek	14421	15121	6909	14007	14873	21488
Wypożyczenia zbiorów specjalnych	353	178	41	-	289	-
w tym:						
materiałów audiowizualnych	323	154	32	-	256	-
dokumentów elektronicznych	21	16	8	-	32	-

Analiza powyższej tablicy pozwala stwierdzić, że biblioteki małopolskie, a zwłaszcza biblioteki dla dzieci były obciążone wypożyczeniami w znaczenie większym stopniu niż biblioteki w skali kraju. Na 1 bibliotekę publiczno-szkolną w województwie przypadało prawie dwa razy więcej wypożyczeń niż w Polsce, w filiach bibliotecznych dla dzieci - o prawie połowę.

Najważniejszym wskaźnikiem uczestnictwa w ofercie kulturalnej bibliotek jest struktura czytelników według wieku.

W 2007 r. czytelnicy małopolskich bibliotek stanowili 10,2% wszystkich czytelników w kraju. Struktura czytelników w bibliotekach publicznych i filiach dla dzieci pod względem wieku była w Małopolsce niemal identyczna jak struktura ogólnopolska. 44% wszystkich czytelników zarejestrowanych w bibliotekach regionu stanowiły dzieci i młodzież do lat 19. W filiach bibliotecznych dla dzieci odsetek dzieci i młodzieży wśród zarejestrowanych czytelników wynosił 76%. Wyjątkiem były biblioteki publiczno-szkolne, w których dzieci i młodzież stanowiły 38% czytelników i w porównaniu do danych ogólnopolskich, odsetek ten był dwukrotnie niższy.

Tabl. 3.5. **Czytelnicy według wieku i zajęcia w 2007 r.**

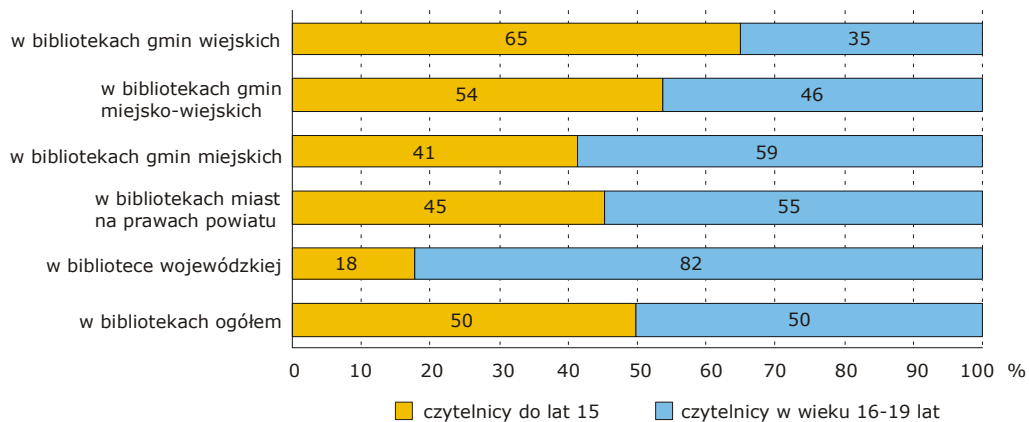
Wyszczególnienie	Biblioteki ogółem		W tym			
			biblioteki publiczno-szkolne		filie dla dzieci	
	w tys.	w odsetkach	w tys.	w odsetkach	w tys.	w odsetkach
Ogółem	682,4	100,0	3,5	100,0	11,2	100,0
Według wieku						
Do lat 15	177,8	26,0	0,9	26,1	6,9	61,2
16-19	122,8	18,0	0,4	11,8	1,7	15,1
20-24	127,1	18,6	0,4	11,1	0,8	7,2
25-44	146,8	21,5	0,8	22,1	1,2	10,3
45-60	70,1	10,3	0,5	15,1	0,5	4,2
Powyżej 60 lat	37,9	5,6	0,5	13,8	0,2	2,0
Według zajęcia						
Uczniowie	309,7	45,4	1,4	38,2	8,5	76,4
Studenci	110,3	16,2	0,4	10,1	0,6	5,3
Pracownicy umysłowi	104,2	15,3	0,7	20,3	0,8	7,0
Robotnicy	37,6	5,5	0,2	5,5	0,2	1,8
Rolnicy	6,6	1,0	0,0	1,4	0,0	0,0
Inni zatrudnieni	18,1	2,6	0,1	1,9	0,3	2,4
Pozostali	95,9	14,0	0,8	22,6	0,8	7,1

Struktura czytelników według zajęcia również nie odbiegała znacząco od wyników krajowych. Uczniowie stanowili 45% zarejestrowanych czytelników. Widoczny był nieco większy odsetek studentów wśród czytelników, co rzecz jasna wiąże się z ponadregionalną akademicką rolą Krakowa. Filie dla dzieci cieszyły się największym zainteresowaniem wśród uczniów, co stanowiło proste przełożenie struktury czytelników według wieku. Z bibliotek publiczno-szkolnych najczęściej korzystali nie tylko uczniowie ale także pracownicy umysłowi (zapewne większość z nich stanowili pracownicy szkół) oraz osoby zakwalifikowane do kategorii zajęcia „pozostałe”. Studenci w bibliotekach publiczno-szkolnych byli średnio co 10 czytelnikiem.

Tabl. 3.6. **Czytelnicy bibliotek w 2007 r.**

Wyszczególnienie	Liczba czytelników ogółem	W tym do lat 19	
		w liczbach bezwzględnych	udział w liczbie czytelników ogółem w %
Biblioteki i filie ogółem	682445	300550	44,0
Biblioteki razem	383489	154233	40,2
województwa	74575	19859	26,6
miast na prawach powiatu	50985	15736	30,9
gmin miejskich	50959	22036	43,2
gmin miejsko-wiejskich	117976	47355	40,1
gmin wiejskich	82550	47189	57,2
inne biblioteki	6444	2058	31,9
Filie razem	298956	146317	48,9
w tym filie dla dzieci	11186	8542	76,4
Z ogółem biblioteki			
publiczno-szkolne	3548	1343	37,9
w strukturze DOKS (Domu/Ośrodka Kultury)	74959	40702	54,3

W bibliotekach gmin miejskich oraz gmin wiejskich w 2007 r. występował największy odsetek czytelników w wieku do 19 lat w ogólnej liczbie czytelników tych bibliotek. Zarejestrowanych w nich było 69,3 tys. młodych czytelników, co stanowiło blisko 1/4 wszystkich czytelników małopolskich bibliotek (bez filii) w tej kategorii wiekowej. Dzieci i młodzież bardzo chętnie korzystały z bibliotek w domach (ośrodkach) kultury, jako, że zdecydowana większość bibliotek miejskich i wiejskich funkcjonowała w ich strukturze. Najmniej czytelników w wieku do lat 19 zarejestrowanych było w bibliotece wojewódzkiej - największy udział w ilości czytelników biblioteki wojewódzkiej stanowili studenci w wieku 20-24 lata. Młodzież w wieku licealnym (16-19 lat) częściej korzystała z bibliotek w miastach niż na wsi. Młodsze dzieci (w wieku do lat 15) przeważały liczebnie wśród czytelników bibliotek gmin wiejskich i miejsko-wiejskich. Taką strukturę czytelniczną można wytłumaczyć różnicami funkcjonalnymi bibliotek publicznych oraz rozmieszczeniem sieci placówek oświatowych w poszczególnych typach gmin (np. więcej szkół średnich i wyższych znajduje się w miastach).

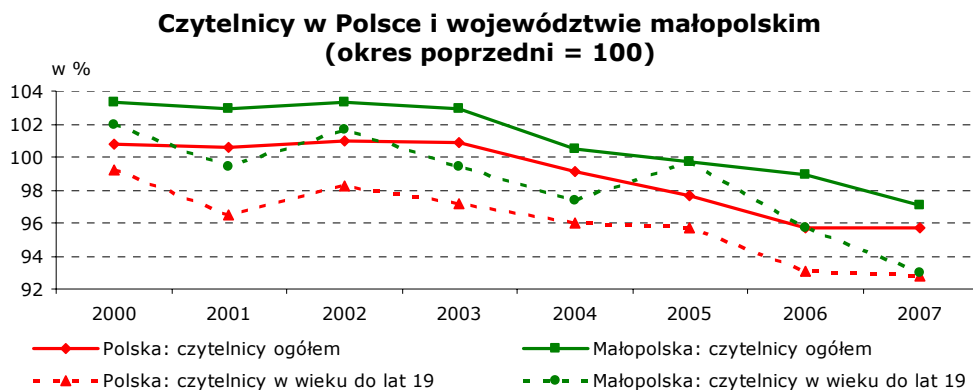
Młodzi czytelnicy bibliotek według wieku i rodzaju bibliotek w 2007 r.

W województwie małopolskim na przestrzeni lat 2000-2007, okresowym wahanom liczby czytelników towarzyszył systematyczny spadek udziału procentowego młodych osób w ogólnej liczbie czytelników. Udział dzieci i młodzieży w wieku do 19 lat zmalał o ponad 9 pkt proc., co stanowiło różnicę blisko 46 tys. czytelników w tej kategorii wiekowej.

Tabl. 3.7. **Czytelnicy bibliotek**

Wyszczególnienie	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Czytelnicy ogółem w tys.	648,5	667,5	689,2	708,9	712,8	710,6	703,1	682,4
w tym dzieci i młodzież w wieku do 19 lat	346,5	344,2	350,1	347,9	338,8	337,8	323,2	300,6
Udział dzieci i młodzieży w wieku do 19 lat w ogólnej liczbie czytelników w %	53,4	51,6	50,8	49,1	47,5	47,5	46,0	44,0

Do 2004 r. liczba zarejestrowanych wszystkich czytelników ogółu bibliotek nieznacznie ale systematycznie wzrastała. Od 2005 r. następował spadek, ale w 2007 r. liczba czytelników nadal była większa w porównaniu z rokiem 2000 (o prawie 34 tys.). Tak więc w latach 2000-2007 znacznie szybciej malała liczba młodych czytelników (w wieku do 19 lat) niż w starszych grupach wiekowych. Podobna tendencja była obserwowana w skali kraju.

Generalnie można zauważyć, że spadek liczby czytelników w wieku do 19 lat w stosunku do liczby czytelników ogółem był zdecydowanie bardziej widoczny. Można stwierdzić, że w ciągu ostatnich kilku lat liczba czytelników, zwłaszcza młodych, tak w skali regionu jak i kraju, nie tylko zaczęła maleć, ale dynamika spadku stawała się coraz wyższa. W porównaniu do danych ogólnopolskich dało się zauważyć, że w Małopolsce zjawisko to było bardziej widoczne.

Czy negatywnym przemianom czytelnictwa w bibliotekach towarzyszą także spadki na rynku książek dla dzieci? Przyjrzyjmy się zamieszczonej poniżej tablicy.

Tabl. 3.8. **Książki i broszury wydane**

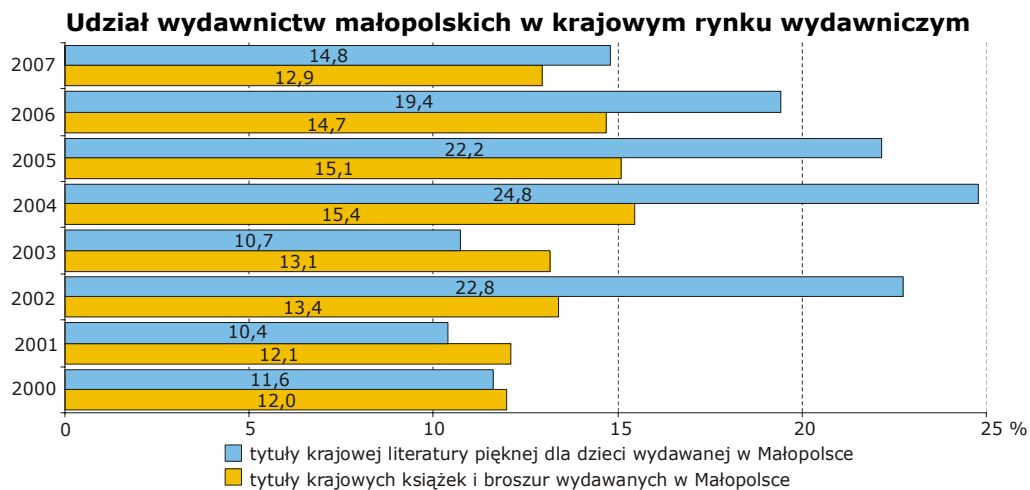
Lata	Ogółem		W tym literatura piękna dla dzieci	
	tytuły	nakład w tys. egz	tytuły	nakład w tys. egz
2000	2597	5257,0	94	422,1
2001	2318	5006,2	68	266,7
2002	2576	5646,4	114	411,8
2003	2719	6163,2	90	372,5
2004	3472	16163,1	327	1928,1
2005	3017	10296,0	234	1351,8
2006	3616	7676,7	214	1140,7
2007	3266	6005,4	211	906,6

Ź r ó d ł o: dane Instytutu Bibliograficznego Biblioteki Narodowej.

W woj. małopolskim w 2007 r. liczba wydanych tytułów książek i broszur była większa o 1/4 w porównaniu z liczbą z 2000 r., a w ramach literatury pięknej dla dzieci - znacznie ponad 2 razy. Nakład ogółem zwiększył się o 14%, literatury pięknej dla dzieci - o 114%. Na przestrzeni 8 lat wzrost ten nie był jednak systematyczny. Literaturę piękną dla dzieci do roku 2005 cechował naprzemienny spadek

i wzrost zarówno wydawanych tytułów jak i nakładu. Rok 2004 był tutaj najbogatszy w ofertę wydawniczą. Kolejne lata cechowała już tendencja spadkowa. Globalnie jednak liczba wydanych tytułów oraz nakład książek i broszur, zwłaszcza w przypadku literatury pięknej dla dzieci, w 2007 r. był wyraźnie wyższy niż w roku 2000.

Jaką pozycję pełni Małopolska na tle polskiego rynku wydawniczego? Przemiany pozycji naszego regionu obrazuje poniższy wykres.

Ź r ó d ł o: dane Instytutu Bibliograficznego Biblioteki Narodowej.

Małopolska posiadała dosyć ustabilizowaną pozycję na polskim rynku wydawniczym książek i broszur. Relatywnie najsłabszym dla województwa w tym zakresie był rok 2001, najbardziej efektywnym - 2004 r. Większe wahania w ilości wydawanych tytułów można było zaobserwować wśród wydawnictw literatury pięknej dla dzieci. Jednakże pomimo systematycznego spadku, po świetnym 2004 r., udział w krajowym rynku wydawniczym literatury pięknej dla dzieci, Małopolska nadal zajmowała niezmiennie od wielu lat 2 miejsce w kraju wśród wszystkich województw.

3.2. Uczestnictwo w ofercie instytucji kultury

Instytucjami kultury, których oferta szczególnie przeznaczona jest dla dzieci, są muzea, instytucje paramuzealne oraz teatry lalkowe.

W województwie małopolskim w latach 2000-2007 liczba teatrów lalkowych oraz ich scen nie zmieniała się, natomiast wzrosła liczba miejsc na widowni. W tym

czasie przybyło 6 muzeów oraz tyle samo instytucji paramuzealnych. Można stwierdzić, że nasz region utrzymał swoją pozycję na kulturalnej mapie Polski, a w niektórych aspektach nawet ją umocnił.

Tabl. 3.9. **Wybrane instytucje kultury**
Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	2000	2004	2007
Teatry lalkowe	2	2	2
Liczba scen	3	3	3
Liczba miejsc na widowni	596	624	624
Muzea i oddziały muzealne	100	103	106
Archeologiczne	2	2	2
Artystyczne	19	21	21
Biograficzne	11	8	8
Etnograficzne	6	7	8
Historyczne	13	15	16
Martyrologiczne	2	2	3
Przyrodnicze	6	7	6
Regionalne	25	27	28
Techniki	5	4	3
Inne	11	10	11
Instytucje paramuzealne	2	6	8

Małopolska pełni bardzo ważną rolę w zachowaniu dziedzictwa narodowego. W 2007 r. z 13104,9 tys. jednostek inwentarzowych ogólnopolskich muzealiów ponad 1/4 znajdowała się w właśnie w muzeach naszego regionu. Główną ich część stanowiły zbiory przyrodnicze - prawie 3/4 tego typu zbiorów w Polsce i ponad połowę wszystkich wojewódzkich muzealiów. Niezwykle duży udział w zbiorach krajowych miały także muzealia historyczne i artystyczne.

Tabl. 3.10. **Muzealia według dyscyplin w 2007 r.**
Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	Muzealia		
	w tys. jednostek inwentarzowych	Polska=100	województwo=100
Ogółem	3478,3	26,5	100,0
Archeologia	73,5	2,9	2,1
Etnografia	131,5	15,0	3,8
Historia	490,2	28,7	14,1
Militaria	12,7	10,2	0,4
Numizmaty	130,5	11,2	3,8
Przyroda	2065,0	72,0	59,4
Sztuka	336,7	18,8	9,7
Technika	11,7	10,2	0,3
Inne	226,4	11,7	6,5

Najmniejszy wkład ilościowy w ogólnopolskie muzealia wniosły zbiory archeologiczne, które stanowiły niespełna 3% zbiorów krajowych i 2% zbiorów wojewódzkich. Należy zaznaczyć, że w skali kraju wszystkie muzealia archeologiczne stanowiły pokaźną część ogółu zbiorów (ponad 19%).

Jednym z najważniejszych obszarów działalności muzeów i instytucji paramuzealnych jest działalność edukacyjna. Ofertą przeznaczoną specjalnie dla dzieci i młodzieży w wieku szkolnym są lekcje muzealne.

Tabl. 3.11. **Zrealizowane lekcje muzealne według rodzajów muzeów**

Wyszczególnienie	2000		2007	
	liczba tematów	liczba zajęć	liczba tematów	liczba zajęć
Muzea ogółem	641	6327	774	9823
Archeologiczne	24	308	18	581
Artystyczne	155	2671	235	3646
Biograficzne	11	122	2	8
Etnograficzne	37	320	53	1380
Historyczne	86	632	105	1341
Martyrologiczne	7	29	78	238
Przyrodnicze	36	419	49	319
Regionalne	169	1316	169	1314
Techniki	69	308	15	281
Inne	47	202	50	715
Instytucje paramuzealne	-	-	42	418

Na przestrzeni 8 lat ogólna aktywność muzeów i instytucji paramuzealnych w edukacyjnej działalności skierowanej do dzieci zdecydowanie wzrosła i to zarówno w liczbie podejmowanych tematów, jak i organizowanych spotkań. Największą aktywność pod względem liczby prowadzonych tematów, podejmowały muzea artystyczne, regionalne i historyczne. W 2007 r. dużą rolę odegrały tutaj także muzea martyrologiczne, które jeszcze w 2000 r. były instytucjami najmniej aktywnymi wśród wszystkich muzeów. Muzea techniki ograniczyły znacznie swoją działalność pod względem podejmowanych tematów (z 69 w 2000 r. do 15 w 2007 r.) ale zwiększyły znacznie liczbę zajęć przypadających na 1 temat (z 4 w 2000 r. do 19 w 2007 r.). W swojej ofercie bardzo zubożały natomiast muzea biograficzne: liczba zajęć przeprowadzonych przez te muzea w 2007 r. stanowiła zaledwie 6,6% liczby zajęć przeprowadzonych w 2000 r.

Biorąc pod uwagę liczbę przeprowadzonych zajęć przypadających na jeden temat, można zauważyć, że część muzeów koncentruje się na mniejszej liczbie popularnych tematów, które wymuszają dużą liczbę zajęć (archeologiczne, etnograficzne), a część – na większej liczbie tematów ale przyciągających mniejszą liczbę uczestników (martyrologiczne, przyrodnicze, regionalne).

Tabl. 3.12. **Przedstawienia w teatrach lalkowych**

Wyszczególnienie	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Przedstawienia ogółem	659	627	597	648	684	699	697	726
w tym premiery	7	6	8	8	8	7	8	8
Przedstawienia we własnym województwie	606	573	548	617	654	683	671	695
w tym w stałej sali	582	549	527	584	628	643	642	660
Przedstawienia w innych województwach	53	54	49	31	30	16	26	31

Jeżeli nie liczyć drobnego zahamowania rozwoju działalności w roku 2006 to małopolskie teatry lalkowe, praktycznie od 2002 roku systematycznie zwiększały swoją aktywność - wzrastała liczba przedstawień, ilość premier utrzymywała się na stałym poziomie. Liczba przedstawień wyjazdowych zmniejszała się do roku 2004, ale od 2005 r. odnotowano w tym zakresie odwrotną tendencję.

Tabl. 3.13. **Uczestnictwo w ofercie instytucji kultury**

Wyszczególnienie	2001	2003	2005	2007
	w tys.			
Muzea				
Liczba uczestników lekcji	133,8	163,3	158,3	214,7
Zwiedzający wystawy ogółem	3665,5	4650,2	5644,4	6012,0
w tym młodzież szkolna ^a	1140,5	1442,0	1741,5	1893,3
Instytucje paramuzealne				
Liczba uczestników lekcji	4,3	4,3	4,2	8,3
Zwiedzający wystawy ogółem	751,9	1105,7	1006,9	1656,0
w tym młodzież szkolna ^a	67,0	116,3	149,9	113,9
Teatry lalkowe				
Widzowie ogółem	148,8	132,3	141,6	141,5

a W zorganizowanych grupach.

Obserwując liczbę zwiedzających wystawy na przestrzeni ostatnich kilku lat, można stwierdzić, że muzea stają się coraz bardziej popularne, zarówno wśród dzieci, jak i dorosłych. W porównaniu z 2001 r., zwiedzających muzealne wystawy, tak ogółem jak i młodzieży szkolnej, było w 2007 r. o ponad 60% więcej. O prawie taki sam odsetek wzrosła liczba uczestników lekcji muzealnych. W instytucjach paramuzealnych wzrost liczby uczestników lekcji i zwiedzających wystawy nie był tak równomierny, lecz dane z 2007 r. były imponujące w porównaniu z danymi sprzed 6 lat: liczba uczestników lekcji wzrosła prawie 2 razy, zwiedzających wystawy - znacznie ponad 2 razy, w tym młodzieży szkolnej - o blisko 3/4.

Czy dzieci posiadają szczególnie sprecyzowane preferencje odnośnie małopolskich typów muzeów? Przyjrzyjmy się poniższej tablicy.

Tabl. 3.14. **Liczba zwiedzających wystawy i uczestników lekcji muzealnych według rodzajów muzeów^a w 2007 r.**

Wyszczególnienie	Zwiedzający wystawy				
	ogółem		w tym młodzież szkolna ^b		
	ogółem	na 1 muzeum	razem	na 1 muzeum	ogółem =100
	w tys. osób				
Ogółem	6012,0	56,7	1893,3	17,9	31,5
Archeologiczne	83,3	41,7	29,5	14,8	35,4
Artystyczne	1588,6	75,6	221,5	10,6	13,9
Biograficzne	451,6	56,4	304,2	38,0	67,4
Etnograficzne	196,9	24,6	72,7	9,1	36,9
Historyczne	662,5	41,4	154,6	9,7	23,3
Martyrologiczne	1232,2	410,7	562,1	187,4	45,6
Przyrodnicze	127,6	21,3	73,2	12,2	57,4
Regionalne	282,8	10,1	119,4	4,3	42,2
Techniki	191,0	63,7	57,6	19,2	30,2
Inne	1195,7	108,7	298,4	27,1	25,0

a łącznie z oddziałami muzealnymi. **b** W zorganizowanych grupach.

Małopolskie muzea odwiedziło ponad 6 mln osób, z których 31,5% stanowiła młodzież szkolna. Najwięcej zwiedzających odnotowano w muzeach artystycznych. Rozpatrując jednak liczbę zwiedzających przypadających na 1 instytucję, najwięk-

szą popularnością, zarówno wśród wszystkich zwiedzających, jak i młodzieży szkolnej, cieszyły się muzea martyrologiczne. W przypadku młodzieży szkolnej na drugim miejscu znalazły się muzea biograficzne, w których podobnie jak w muzeach przyrodniczych, dzieci i młodzież stanowiły przewagę wśród zwiedzających.

Warto jeszcze zastanowić się, które muzea przesądzą o tak znaczącej roli Małopolski w kraju. Przyjrzyjmy się na zakończenie tego rozdziału najchętniej odwiedzanym muzeum.

Tabl. 3.15. **Muzea ^a i zwiedzający według powiatów w 2007 r.**

Wyszczególnienie	Liczba muzeów (stan w dniu 31 XII)	Zwiedzający				
		ogółem		w tym młodzież szkolna ^b		
		ogółem	na 1 muzeum	razem	na 1 muzeum	ogółem =100
		w tys. osób				
Ogółem	106	6012,0	56,7	1893,3	17,9	31,5
Powiaty:						
bocheński	4	54,0	13,5	22,3	5,6	41,3
brzeski	2	22,2	11,1	5,5	2,7	24,6
chrzanowski	4	89,8	22,4	35,0	8,7	39,0
dąbrowski	2	6,0	3,0	2,4	1,2	40,2
gorlicki	3	32,1	10,7	12,8	4,3	39,7
krakowski	5	138,1	27,6	41,9	8,3	30,3
limanowski	3	8,7	2,9	4,5	1,5	51,3
miechowski	2	-	-	-	-	x
myślenicki	2	25,3	12,6	4,9	2,5	19,5
nowosądecki	4	49,3	12,3	10,8	2,7	21,9
nowotarski	5	327,7	65,5	92,5	18,5	28,2
olkuski	3	8,0	2,7	4,5	1,5	56,6
oświęcimski	2	1221,8	610,9	561,0	280,5	45,9
suski	3	4,1	1,4	2,4	0,8	58,2
tarnowski	4	117,9	29,5	12,0	3,0	10,2
tatrzański	4	155,9	39,0	64,5	16,1	41,4
wadowicki	5	430,2	86,0	292,9	58,6	68,1
wielicki	2	973,6	486,8	271,8	135,9	27,9
Miasta na prawach powiatu:						
Kraków	40	2272,1	56,8	422,8	10,6	18,6
Nowy Sącz	3	38,4	12,8	11,1	3,7	28,9
Tarnów	4	36,8	9,2	17,7	4,4	48,0

a łącznie z oddziałami muzealnymi. **b** W zorganizowanych grupach.

Najbardziej popularnymi muzeami są znane na całym świecie muzea miasta Krakowa, które w 2007 r. odwiedziło 37,8% wszystkich zwiedzających małopolskie muzea, powiatu oświęcimskiego (20,3%), wielickiego (16,2%) oraz wadowickiego (7,2%).

Warto zaznaczyć, że dzieci i młodzież stanowiły przewagę wśród zwiedzających muzea powiatu wadowickiego, suskiego, olkuskiego oraz limanowskiego. Najbardziej zaś młodzież szkolna zwiedzała muzea powiatu tarnowskiego, m. Kraków oraz powiatu myślenickiego. W tych ośrodkach odsetek młodzieży szkolnej wśród zwiedzających był relatywnie najniższy.

Podsumowując, można uznać, że muzea są często odwiedzane przez dzieci i młodzież. Oferta muzeów zwiększa się, ale równocześnie rośnie zapotrzebowanie zarówno na organizowane przez instytucje muzealne wystawy, jak i formy pozaszkolnej edukacji. W zasadzie w Małopolsce możemy obserwować skupianie się głównej fali zwiedzających wokół 4 najważniejszych, wspominanych wyżej ośrodków muzealnych. Niestety reszta regionu, choć nie mniej ciekawa, pozostaje wyraźnie w tyle pod względem zainteresowania zwiedzających, w stosunku do największych ośrodków kulturalnych regionu. Generalnie muzea, instytucje paramuzealne i teatry lalkowe odpowiadają na oczekiwania uczestników i dostosowują do nich swoją ofertę ilościową i jakościową.

3.3. Aktywność społeczno-kulturalna

Domy i ośrodki kultury, kluby oraz świetlice organizują życie kulturalne lokalnych społeczności, docierają do odbiorców na najniższym poziomie zinstytucjonalizowania. Są instytucjami, które zapewniają aktywny udział w ich działalności kulturalnej. Zakres i różnorodność oferowanych przez nie aktywności jest dosyć szeroki.

Tabl. 3.16. **Domy i ośrodki kultury, kluby, świetlice**
Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	2001	2003	2005	2007
Ogółem	463	479	489	492
Domy kultury	125	129	136	139
Ośrodki kultury	144	144	142	141
Kluby	64	69	68	67
Świetlice	130	137	143	145

W Małopolsce w 2007 r. działało 11,8% wszystkich tego typu krajowych instytucji. Spośród wszystkich województw, małopolskie pod tym względem zajmowało pierwsze miejsce w Polsce.

Liczba instytucji, zwłaszcza domów kultury i świetlic, na przestrzeni ostatnich lat, systematycznie wzrastała. Pod względem struktury instytucji kultury, w naszym regionie działał większy odsetek domów kultury (28,3%) niż w kraju (20,5%) oraz klubów (13,6% wobec 8,9%). Jednocześnie udział ośrodków kultury oraz świetlic był stosunkowo mniejszy niż w przypadku danych ogólnokrajowych.

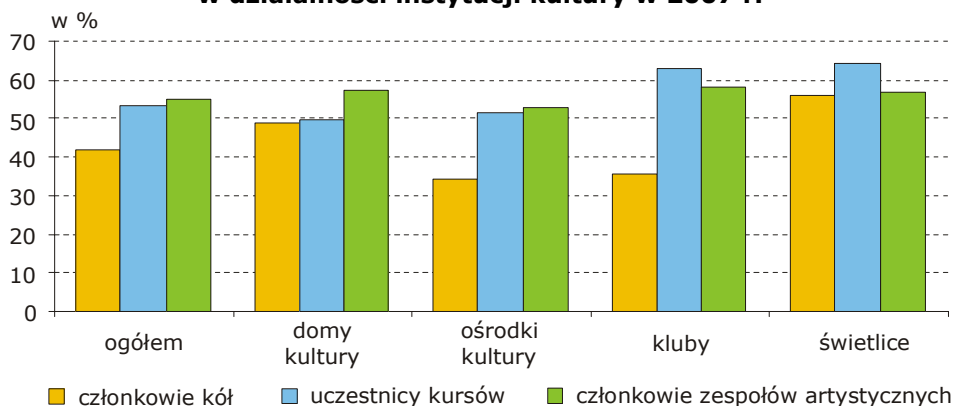
Tabl. 3.17. **Koła, kursy, zespoły artystyczne w domach i ośrodkach kultury, klubach i świetlicach w 2007 r.**
Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	Ogółem	Domy kultury	Ośrodki kultury	Kluby	Świetlice
Koła razem	1701	1038	254	344	65
w tym:					
dyskusyjne kluby filmowe	22	11	8	-	3
fotograficzne i filmowe	44	23	10	7	4
komputerowe	120	75	26	12	7
plastyczne	498	312	89	66	31
politechniczne	41	32	5	4	-
terapeutyczne	48	28	6	14	-
turystyczne i sportowo- -rekreacyjne	338	239	42	47	10
Kursy razem	1263	670	382	160	51
w tym:					
języków obcych	318	208	48	54	8
komputerowe	60	24	30	2	4
nauki gry na instrumentach	317	151	101	51	14
plastyczne	114	62	35	11	6
tańca towarzyskiego	294	149	102	27	16
wiedzy praktycznej	78	63	5	7	3
Zespoły artystyczne razem	1977	840	823	156	158
w tym:					
folklorystyczne	378	123	210	10	35
muzyczno-instrumentalne	508	201	229	55	23
taneczne	469	235	159	38	37
teatralne	326	144	111	21	50
wokalne i chóry	280	127	112	28	13

Podstawowymi formami aktywności organizowanymi przez instytucje kultury są różnego rodzaju koła zainteresowań, kursy oraz zespoły artystyczne.

W 2007 r. w woj. małopolskim 61% kół zainteresowań działało w strukturze domów kultury. Najpopularniejszymi i najczęściej organizowanymi były koła plastyczne, turystyczne i sportowo-rekreacyjne oraz komputerowe. Także organizacja kursów pozostawała w znacznej mierze w gestii domów kultury. Najczęściej organizowane były kursy języków obcych, nauki gry na instrumentach oraz tańca towarzyskiego. Zespoły artystyczne działały w równej mierze w domach i ośrodkach kultury. Najliczniejsze były zespoły muzyczno-instrumentalne oraz taneczne. Warto nadmienić iż dosyć liczne świetlice w znacznie mniejszym stopniu wpływały na życie kulturalne regionu niż domy i ośrodki kultury. Charakteryzowały się one znacznie mniejszą działalnością kół, zespołów oraz ilością przeprowadzonych kursów. Niemniej jednak, w swojej ofercie, podobnie jak domy i ośrodki kultury, koncentrowały się głównie na działalności kół plastycznych, kursach języków obcych, nauki gry na instrumencie oraz zespołów muzyczno-instrumentalnych. Warto dodać, że w przypadku świetlic największą popularnością cieszyły się zespoły teatralne.

Udział dzieci i młodzieży poniżej 15 roku życia w działalności instytucji kultury w 2007 r.

Ponad 50% uczestników kursów oraz członków zespołów artystycznych, i ponad 40% uczestników kół stanowiły dzieci i młodzież poniżej 15 roku życia. Tak więc dzieci na równi z dorosłymi uczestniczyły w działalności instytucji kultury i proponowanych przez nich zajęciach. Relatywnie największy odsetek dzieci uczestniczył w różnorodnych formach aktywności organizowanych przez świetlice najmniejszy - przez ośrodki kultury.

Tabl. 3.18. **Uczestnictwo dzieci i młodzieży w wieku poniżej 15 lat w ofercie domów i ośrodków kultury, klubów i świetlic**

Wyszczególnienie	2001	2003	2005	2007
Liczba kół ^a	1040	1223	1594	1701
Członkowie kół ^a	9157	11363	15437	17529
Kursy zorganizowane	1280	1319	1313	1263
Absolwenci kursów	13037	13832	12030	14518
Liczba zespołów artystycznych ^a	1758	1779	2021	1977
Członkowie zespołów artystycznych ^a	16119	16639	19621	19377
Domy kultury - liczba zajęć	2050	2234	2594	2548
Uczestnicy zajęć w domach kultury	18891	21653	24271	23600
Ośrodki kultury - liczba zajęć	1333	1280	1390	1459
Uczestnicy zajęć w ośrodkach kultury	13291	12557	14467	15644
Kluby - liczba zajęć	518	609	675	660
Uczestnicy zajęć w klubach	3970	5121	5127	9158
Świetlice - liczba zajęć	177	198	269	274
Uczestnicy zajęć w świetlicach	2161	2503	3223	3022

a Stan w dniu 31 XII.

Jak widać na podstawie powyższej tablicy, uczestnictwo dzieci w ofercie instytucji kultury miało tendencję rosnącą. Bardzo dużym, niesłabnącym zainteresowaniem cieszyły się zespoły artystyczne, natomiast największy wzrost uczestnictwa młodych ludzi w aktywności kulturalnej odnotowano w przypadku kół zainteresowań.

Można więc przyjąć, że młodzi ludzie, pomimo rozwoju techniki i multimedii, nadal chcą uczestniczyć w zorganizowanych formach aktywności kulturalnej. Nadal może pozostawać ona dla nich atrakcyjna, choć widać znaczące różnice w uczestnictwie młodych ludzi w różnego typu zajęciach i możliwościach poszczególnych instytucji kultury.

3.4. Sport

Sport, udział w zinstytucjonalizowanych formach aktywności fizycznej są także formą uczestnictwa w kulturze. Poza pozytywnym wpływem na zdrowie i rozwojem zdolności fizycznych jego uprawianie wpływa także pozytywnie na różne umiejętności społeczne. Podstawowymi instytucjami, w których mogą zrzeszać się i działać młodzi sportowcy są kluby sportowe i działające w ich ramach, związane

z konkretną dyscypliną, sekcje. Liczba klubów oraz najpopularniejsze sekcje sportowe zostały przedstawione w poniżej zamieszczonej tablicy.

Tabl. 3.19. **Kluby, sekcje sportowe według dziedzin i dyscyplin sportowych**
Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	2000	2002	2004	2006
Liczba klubów	422	437	454	637
Liczba sekcji ogółem	974	851	935	1258
w tym:				
według dziedzin:				
brydż sportowy	12	6	5	7
jeździectwo	-	7	5	20
judo	13	8	8	13
karate	14	17	20	24
koszykówka	43	38	34	41
lekkoatletyka	36	30	24	26
piłka ręczna	20	17	12	15
podnoszenie ciężarów	3	1	-	2
szachy	31	32	24	25
tenis	21	17	16	17
tenis stołowy	72	69	57	75
według dyscyplin:				
kolarstwo szosowe	6	5	8	4
piłka nożna	336	350	363	534
piłka siatkowa	62	66	68	80
pływanie	18	9	17	22
żeglarstwo	8	2	8	9

W Małopolsce w 2006 r. funkcjonowało 637 klubów, co stanowiło ponad 10,6% ogólnopolskich klubów oraz 1,3 tys. sekcji (11,9% stanu ogólnopolskiego). Na przestrzeni ostatnich 7 lat możemy zaobserwować znaczący wzrost liczby zarówno sekcji (o 29,1%) jak i klubów sportowych (o 50,9%).

Wśród sekcji sportowych w skali zarówno ogólnokrajowej jak i regionalnej niezmiennie króluje jedna dyscyplina – piłka nożna, a odsetek sekcji z jej udziałem

wzrósł w omawianym okresie. W Małopolsce sekcje piłkarskie stanowiły 42,4% wszystkich sekcji, co było znacznie wyższym wynikiem niż krajowy (36,5%). Poza tym bardzo popularnymi dziedzinami, tak w Małopolsce jak i w całym kraju, były: siatkówka (bez siatkówki plażowej) oraz tenis stołowy. Małopolska nie odbiegała od ogólnokrajowego trendu rozwoju i promocji określonych dziedzin i dyscyplin w ramach instytucji sportowych.

Tabl. 3.20. **Ćwiczący^a w sekcjach sportowych według dziedzin i dyscyplin sportowych w podziale na seniorów i juniorów według płci w 2007 r.**

Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	Ogółem			Seniorzy			Juniorzy		
	razem	mężczyźni	kobiety	razem	mężczyźni	kobiety	razem	mężczyźni	kobiety
Ogółem	55328	47932	7396	22733	19881	2852	32595	28051	4544
w tym: według dziedzin:									
brydż	65	57	8	42	40	2	23	17	6
jeździectwo	433	151	282	245	113	132	188	38	150
judo	734	597	137	180	130	50	554	467	87
karate	1552	1128	424	521	393	128	1031	735	296
koszykówka	1589	969	620	567	366	201	1022	603	419
lekkoatletyka	937	583	354	488	327	161	449	256	193
piłka ręczna	384	175	209	164	106	58	220	69	151
podnoszenie ciężarów	47	45	2	20	20	-	27	25	2
szachy	542	413	129	206	178	28	336	235	101
tenis	788	484	304	206	106	100	582	378	204
tenis stołowy	1489	1184	305	518	412	106	971	772	199
według dyscyplin:									
kolarstwo szosowe	74	74	-	15	15	-	59	59	-
piłka nożna	32916	32607	309	12420	12365	55	20496	20242	254
piłka siatkowa	2534	1398	1136	963	612	351	1571	786	785
pływanie	784	425	359	223	128	95	561	297	264
żeglarstwo	280	200	80	198	145	53	82	55	27

a Osoba ćwicząca liczona jest tyle razy, w ilu dyscyplinach występuje.

W 2006 r. w małopolskich sekcjach sportowych ćwiczyło ponad 55 tys. osób z których 58,9% stanowili juniorzy. Zarówno wśród dzieci, jak i dorosłych, najpopu-

larniejszą dyscypliną była piłka nożna. W ramach sekcji sportowych uprawiało ją prawie 33 tys. osób, z których 62,3% stanowili juniorzy. Nie jest zaskoczeniem, że zaledwie 1% ćwiczących w sekcji piłki nożnej stanowiły kobiety. Kolejną pod względem popularności dyscypliną była siatkówka. Ponadto bardzo popularnymi dziedzinami była koszykówka i karate. Jak więc widać, najbardziej popularnymi sportami wśród małopolskiej młodzieży były sporty zespołowe. Pod tym względem małopolskie dzieci niczym nie różniły się od reszty swoich rówieśników.

Najbardziej zmaskulinizowanymi sportami były kolarstwo szosowe (nie uprawiała go w sekcjach żadna kobieta), piłka nożna (0,9% kobiet) i podnoszenie ciężarów (4,3%). Najbardziej sfeminizowanymi dyscyplinami były jeździectwo (65,1% kobiet) i piłka ręczna (54,4% kobiet).

Tabela 3.21. **Ćwiczący^a w sekcjach sportowych**
Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	2000		2002		2004		2006	
	w liczbach bezwzględnych	w odsetkach	w liczbach bezwzględnych	w odsetkach	w liczbach bezwzględnych	w odsetkach	w liczbach bezwzględnych	w odsetkach
Ogółem	42997	100,0	41012	100,0	41323	100,0	55328	100,0
w tym:								
juniorzy	21109	49,1	20585	50,2	21254	51,4	28051	50,7
juniorki	4755	11,1	4287	10,4	3766	9,1	4544	8,2

a Osoba ćwicząca liczona jest tyle razy, w ilu dyscyplinach występuje.

Jak widać na przestrzeni interesującego nas okresu liczba ćwiczących w sekcjach sportowych małopolskich klubów sportowych wzrosła o ponad 12 tys. I proces ten w znacznym stopniu stał się udziałem juniorów, których liczba wzrosła o prawie 7 tys. Odsetek dzieci w sekcjach sportowych stale wahał się w granicach 60%.

Podsumowując: udział dzieci w zinstytucjonalizowanych formach aktywności sportowej w Małopolsce utrzymuje się na stałym poziomie. Ich liczba, pomimo regresu, który dotknął kluby sportowe w 2002 r., stale wzrasta, podobnie zresztą jak ogólna liczba ćwiczących. Niepokojący jest natomiast stały ubytek junierek wśród ćwiczących młodych osób. Instytucje sportowe także stale zwiększają swoją ofertę, jej różnorodność pozostawia jednak wiele do życzenia.

Na podstawie zaprezentowanych w tym rozdziale rozważań można wysnuć kilka interesujących obserwacji na temat uczestnictwa dzieci i młodzieży Małopolski w zinstytucjonalizowanych formach działalności kulturalnej.

Przede wszystkim należy stwierdzić, iż małopolskie instytucje kultury oraz udział dzieci w przygotowywanej przez nie ofercie zgodny jest z ogólnopolskimi trendami w tym zakresie. Infrastruktura kulturalna Małopolski wydaje się być ustabilizowana – w znacznie mniejszym stopniu podlega okresowym wahaniam. Reprezentuje porównywalny z krajowymi poziom jakości i dostępności. Aktywność w obszarze kultury zinstytucjonalizowanej spotyka się nadal z niesłabnącym zainteresowaniem stałej części dzieci i młodzieży. Nie trafia ona do znacznej części młodych osób, jednak posiada stałą grupę odbiorców, którą udało się nawet poszerzyć.

Instytucje oferujące możliwość aktywnych, interaktywnych form uczestnictwa w kulturze (sport, działalność domów i ośrodków kultury) odnotowują znaczny wzrost liczby uczestników w organizowanych przez nie zajęć. Dodatkowo należy stwierdzić, że są to w znacznej mierze zajęcia grupowe. Można więc uznać, że działalność w klubach sportowych, spotkania w domach kultury, zaangażowanie w zespoły nie stało się niepopularne na przestrzeni pierwszego dziesięciolecia XXI wieku. Niestety nie jest też jednak tak, że wytworzyła się swoista moda na tego typu aktywność. Zdawać by się mogło, że oferta instytucji kultury trafia nadal do tego samego lub też nieco poszerzonego grona młodych ludzi. Na tym poziomie analizy ciężko jednak szerzej zdiagnozować tę sytuację.

Uczestnictwo dzieci i młodzieży w ofercie instytucji wystawienniczych w największym stopniu ma charakter zorganizowany, grupowy. Najczęściej dzieci i młodzież odwiedzają muzea i instytucje paramuzealne w zorganizowanych grupach, w charakterze wycieczek szkolnych. Bardzo ważny jest więc dobór tematów wystaw – jak widać w Małopolsce młodzież (także przyjezdna) odwiedza głównie muzea martyrologiczne i biograficzne. Sztuka, historia technika czy archeologia także mogą być ciekawe i zainteresować młodych ludzi, tym bardziej, że w wielu dziedzinach muzealnictwa Małopolska posiada znaczny potencjał, przekraczający nawet zapotrzebowanie. Warto zastanowić się nad zróżnicowaniem propozycji tego typu zajęć w ramach edukacji szkolnej i wprowadzić je w różnej formie na znacznie większą liczbę przedmiotów.

Edukacja pozaszkolna (organizowana przez instytucje wystawiennicze) zyskuje na popularności. Organizowanych jest coraz więcej zajęć, część muzeów posiada dosyć różnorodną tematykę, która spotyka się ze znacznym zainteresowaniem dzieci i młodzieży. Zainteresowanie lekcjami nie do końca przekłada się na liczbę zwiedzających. Można nawet stwierdzić, iż niektóre popularne muzea koncentrują się raczej na wystawianych zbiorach, niż na innych formach działalności edukacyjnej.

Dane dotyczące czytelnictwa pozwalają dostrzec niepokojącą tendencję. Na przestrzeni ostatnich kilku lat dzieci w coraz mniejszym stopniu korzystają z bibliotek publicznych a czytelnictwo książek dla młodych osób spada, pomimo, iż dostępność i jakość oferowanych przez małopolskie biblioteki usług oraz możliwości poprawiły się na przestrzeni ostatnich 8 lat. Być może te formy aktywności kulturalnej w znacznym stopniu mogą być zastąpione multimediami. Niestety biblioteki małopolskie cierpią na widoczny brak nowoczesnych i atrakcyjnych zbiorów multimedialnych. Potoczny osąd wskazuje na to, iż upowszechnianie się multimediiów i internetu wydaje się powoli wypierać tradycyjne formy czytelnictwa.

Obszar uczestnictwa dzieci i młodzieży w kulturze nadal pozostaje szerokim polem dla systematycznych, szczegółowych i porównywalnych badań. Relacje pomiędzy nowoczesnymi a tradycyjnymi formami uczestnictwa w kulturze nadal pozostają palącym, wymagającym eksploracji problemem.

ROZDZIAŁ 4. ZDROWIE

4.1. Opieka zdrowotna

4.1.1. Ambulatoryjna opieka zdrowotna

Świadczenia ambulatoryjnej opieki zdrowotnej są to świadczenia udzielane osobom niewymagającym leczenia w warunkach całodobowych lub całodziennych. Świadczenia te realizowane są w zakładach opieki zdrowotnej i praktykach lekarskich.

Porady w ambulatoryjnej opiece zdrowotnej udzielane są przez lekarzy i lekarzy dentyistów w ramach:

- podstawowej opieki zdrowotnej – porady udzielone w poradniach podstawowej opieki zdrowotnej i przez lekarzy rodzinnych,
- opieki specjalistycznej – porady udzielone przez lekarzy specjalistów w danej dziedzinie medycyny oraz lekarzy dentyistów.

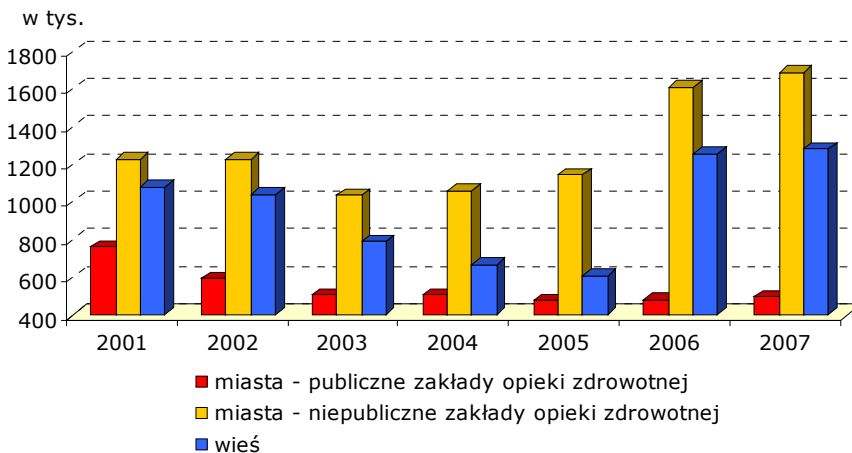
W latach 2001-2004 liczba porad udzielonych dzieciom i młodzieży w wieku do 18 lat w podstawowej opiece zdrowotnej stopniowo malała natomiast od 2005 r. liczba ta zaczęła rosnać. W 2007 r. liczba porad wzrosła o 13,6% w stosunku do 2001 r. W 2007 r. 9,2% wszystkich porad udzielonych dzieciom i młodzieży w wieku do 18 lat w podstawowej opiece zdrowotnej w całej Polsce stanowiły porady udzielone w Małopolsce.

Tabl. 4.1. **Porady udzielone dzieciom i młodzieży w wieku do 18 lat w podstawowej opiece zdrowotnej w miastach i na wsi**

Wyszczególnienie	2001	2007
	w tysiącach	
Miasta		
publiczne zakłady opieki zdrowotnej	761,8	494,5
niepubliczne zakłady opieki zdrowotnej	1228,8	1689,8
praktyki lekarskie	3,4 ^a	22,8
Wieś	1080,7	1280,9

a Dane za 2002 r.

Porady udzielone dzieciom i młodzieży w wieku do 18 lat w podstawowej opiece zdrowotnej w miastach i na wsi

4.1.2. Stacjonarna opieka zdrowotna

Świadczenia stacjonarnej opieki zdrowotnej są to świadczenia udzielane osobom wymagającym leczenia w warunkach całodobowych lub całodziennych, realizowane w szpitalach ogólnych, zakładach specjalistycznych, zakładach opieki długoterminowej (zakłady opiekuńczo-lecznicze, pielęgnacyjno-opiekuńcze, hospicja) oraz zakładach lecznictwa uzdrowiskowego.

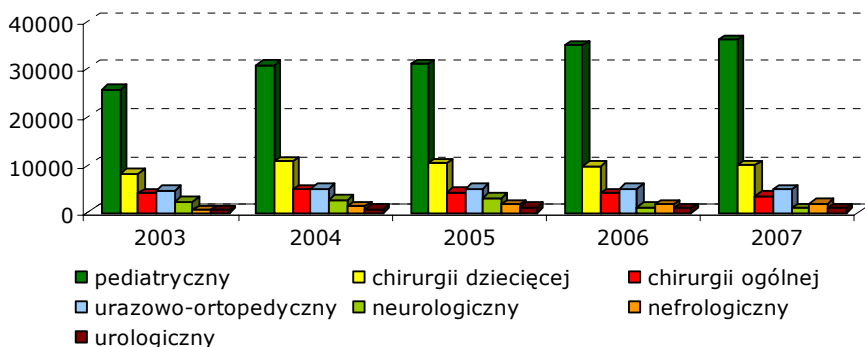
W 2007 r. liczba dzieci leczonych w szpitalach ogólnych w większości wybranych oddziałów wzrosła w stosunku do 2003 r. Największy, bo blisko 3-krotny wzrost zaobserwowano na oddziałach nefrologicznych. Spadek zanotowano w następujących oddziałach: chirurgii ogólnej, neurologii, intensywnej terapii, gruźlicy i chorób płuc oraz zakaźnych. W tym ostatnim zanotowano największy spadek liczby leczonych dzieci wynoszący 86,5%. W 2007 r. 20,1% dzieci leczonych na oddziałach hematologicznych w szpitalach ogólnych w całej Polsce stanowiły dzieci leczone w Małopolsce co jest największym odsetkiem spośród analizowanych oddziałów.

Tabl. 4.2. **Dzieci i młodzież w wieku do 18 lat leczone w szpitalach ogólnych na wybranych oddziałach^a**

Oddziały	2003	2007
Chirurgii ogólnej	4092	3544
Chirurgii dziecięcej	8030	9922
Urazowo-ortopedyczny	4582	4796
Pediatryczny	25549	35921
Nefrologiczny	628	1831
Urologiczny	599	929
Neurologiczny	2261	951
Intensywnej terapii	1478	1202
Okulistyczny	1332	1802
Otolaryngologiczny	3463	3859
Rehabilitacji	1635	2258
Gruźlicy i chorób płuc	3912	3080
Zakaźny	1732	234
Hematologiczny	2431	3607

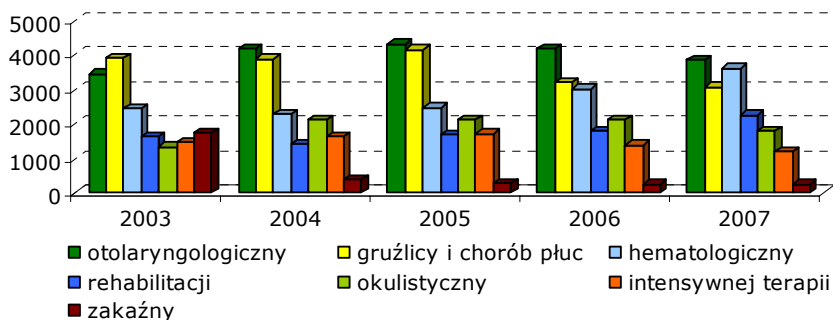
a Bez szpitali MON, MSWiA i Ministerstwa Sprawiedliwości.

Dzieci i młodzież w wieku do 18 lat leczone w szpitalach ogólnych na wybranych oddziałach^a

a Bez szpitali MON, MSWiA i Ministerstwa Sprawiedliwości.

Dzieci i młodzież w wieku do 18 lat leczone w szpitalach ogólnych na wybranych oddziałach^a (dok.)

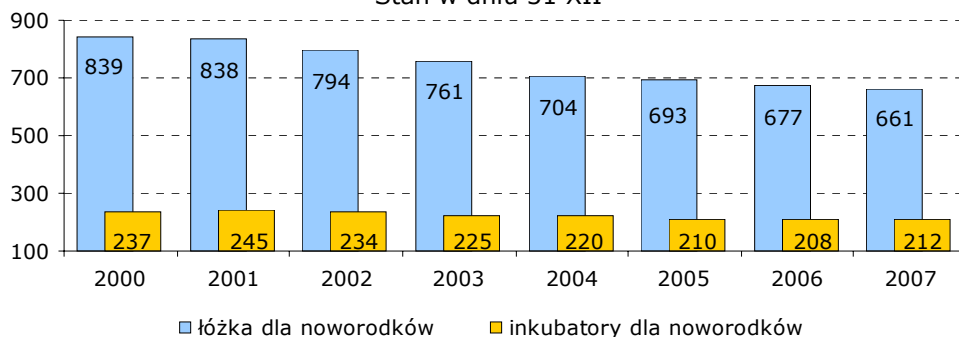
a Bez szpitali MON, MSWiA i Ministerstwa Sprawiedliwości.

Miejsca dla noworodków obejmują łóżka i inkubatory umieszczone na stałe w salach z pełnym wyposażeniem, zajęte lub przygotowane na przyjęcie pacjentów. Wlicza się tutaj również łóżka i inkubatory czasowo niewykorzystane z powodu remontu, trwającego krócej niż 1 rok.

W latach 2000-2007 liczba miejsc dla noworodków stopniowo malała. W 2007 r. liczba łóżek zmniejszyła się o 21,2%, a liczba inkubatorów o 10,6% w stosunku do 2000 r. W 2007 r. 7,6% wszystkich miejsc dla noworodków w całej Polsce stanowiły miejsca w Małopolsce.

Miejsca dla noworodków w szpitalach ogólnych ^a

Stan w dniu 31 XII

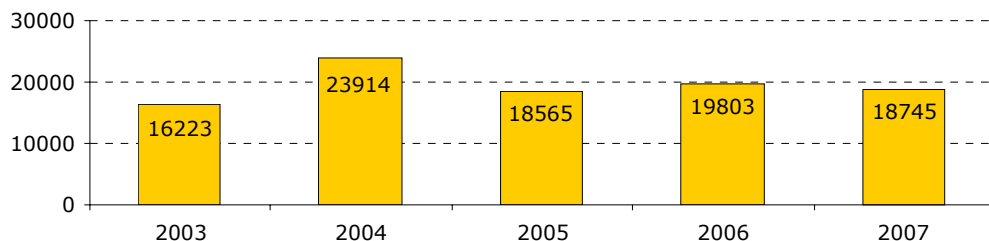
^a Bez szpitali MON, MSWiA i Ministerstwa Sprawiedliwości.

4.1.3. Ratownictwo medyczne i pomoc doraźna

Świadczenia pomocy doraźnej są to medyczne czynności ratunkowe udzielane osobom znajdującym się w stanie nagłego zagrożenia życia lub zdrowia, realizowane przez jednostki systemu ratownictwa medycznego (szpitalne oddziały ratunkowe, zespoły ratownictwa medycznego w tym lotnicze zespoły ratownictwa medycznego).

W 2007 r. liczba dzieci i młodzieży w wieku do 18 lat, którym udzielono świadczeń zdrowotnych w ramach medycznych działań ratowniczych wzrosła o 15,6% w porównaniu z 2003 r. W 2007 r. 8,6% świadczeń udzielonych w ramach medycznych działań ratowniczych w całej Polsce stanowiły świadczenia udzielone w Małopolsce.

Liczba dzieci i młodzieży w wieku do 18 lat, którym udzielono świadczeń zdrowotnych w ramach medycznych działań ratowniczych

4.1.4. Żłobki i oddziały żłobkowe

Żłobek to zakład opieki zdrowotnej udzielający świadczeń zdrowotnych, które obejmują działania profilaktyczne i opiekę nad dzieckiem w wieku do 3 lat.

W 2007 r. liczba miejsc w żłobkach i oddziałach żłobkowych na 1000 dzieci w wieku do 3 lat w miastach zmniejszyła się o 4,5%, a liczba dzieci przebywających w żłobkach i oddziałach żłobkowych na 1000 dzieci w wieku do 3 lat zwiększyła się o 30,4% w stosunku do 2000 r. Ponadto w latach 2000-2007 zaobserwowano, że liczba miejsc w żłobkach i oddziałach żłobkowych w Małopolsce przewyższa ten wskaźnik dla całej Polski. W 2007 r. wskaźnik ten dla Małopolski jest wyższy o 23% w stosunku do wskaźnika dla Polski.

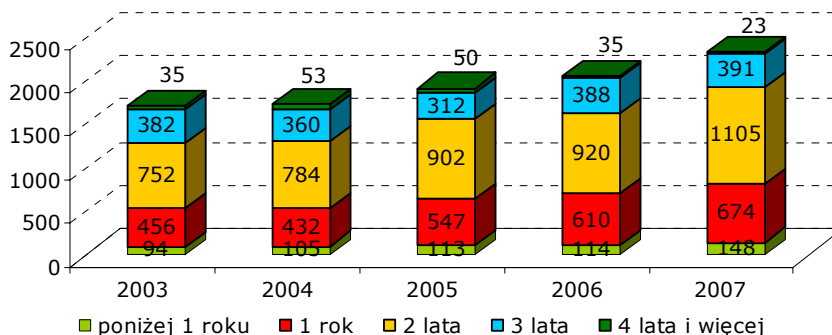
Tabl. 4.3. **Żłobki i oddziały żłobkowe**
Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	2000	2007
Liczba żłobków	38	34
Liczba oddziałów żłobkowych	1	1
Miejsca na 1000 dzieci w wieku do 3 lat w miastach	53,2	50,8
Dzieci przebywające na 1000 dzieci w wieku do 3 lat	18,1	23,6

W 2007 r. 8,6% ogółu dzieci przebywających w żłobkach i oddziałach żłobkowych w całej Polsce stanowiły dzieci z Małopolski. W tym samym roku liczba dzieci przebywających w tych placówkach zwiększyła się o 36,2% w stosunku do 2003 r. W analizowanym okresie najwięcej przybyło dzieci w wieku poniżej 1 roku życia bo o 57,5% natomiast ubyło dzieci w wieku 4 lata i więcej o 34,3%.

Dzieci przebywające w żłobkach i oddziałach żłobkowych według wieku

Stan w dniu 31 XII

4.2. Wybrane problemy zdrowotne

4.2.1. Zaburzenia zdrowia psychicznego

Zgodnie z definicją Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) zdrowie psychiczne rozumiane jest nie tylko jako brak zaburzenia psychicznego powodującego cierpienie lub upośledzenie, ale jako dobrostan, w którym każda osoba zdaje sobie sprawę z posiadanych możliwości. Dobrostan ten przejawia się w umiejętności: radzenia sobie ze stresem, zmianami oraz pokonywaniem trudności, efektywnej pracy oraz umiejętności utrzymywania dobrych relacji z innymi ludźmi jak i aktywnego udziału w życiu społecznym. Zdrowie psychiczne i równowaga emocjonalna warunkują prawidłowe funkcjonowanie jednostek w społeczeństwie. W związku z tym jest to temat, który zasługuje na szczególną uwagę, zwłaszcza obecnie, gdy choroby psychiczne dotyczą coraz więcej ludzi, w tym także osoby młode.

W 2007 r. odnotowano wzrost ogólnej liczby dzieci i młodzieży w wieku do 18 lat leczonych z powodu zaburzeń psychicznych o 35,8% w porównaniu z 2006 r. Spośród najczęstszych rozpoznań zaburzeń psychicznych największy wzrost o 18,1% zaobserwowano wśród osób z rozpoznaniem zaburzeń nerwicowych związanych ze stresem i zaburzeń somatoformicznych, a największy spadek o 6,0% wśród osób z rozpoznaniem pozostałych zaburzeń rozwoju psychicznego. W przypadku osób leczonych po raz pierwszy zaobserwowano wzrost ogólnej liczby pacjentów o 25,2% w porównaniu z 2006 r. Wzrost o 8,0% zanotowano w przypadku osób z rozpoznaniem zaburzeń nerwicowych związanych ze stresem i zaburzeń somatoformicznych. W pozostałych przypadkach zaobserwowano spadek

liczby pacjentów, największy wynoszący 36,2% odnotowano w grupie pacjentów z rozpoznaniem pozostałych zaburzeń rozwoju psychicznego.

Tabl. 4.4. **Najczęstsze rozpoznania zaburzeń psychicznych u dzieci i młodzieży w wieku do 18 lat**

Wyszczególnienie	2006		2007	
	leczeni	leczeni po raz pierwszy	leczeni	leczeni po raz pierwszy
Ogółem	12501	4872	16970	6100
w tym:				
Zaburzenia nerwicowe związane ze stresem i somatoformiczne	2865	1291	3384	1394
Zaburzenia zachowania i emocji rozpoczynające się zwykle w dzieciństwie i w wieku młodzieńczym	4496	1787	4890	1714
Upośledzenie umysłowe	1384	411	1366	330
Pozostałe zaburzenia rozwoju psychicznego	1858	636	1747	406

Ź r ó d ł o: dane Małopolskiego Centrum Zdrowia Publicznego w Krakowie.

4.2.2. Choroby nowotworowe

Nowotwory złośliwe charakteryzują się długim okresem inkubacji przez co pierwsze objawy choroby pojawiają się zwykle po upływie kilku lub nawet kilkunastu lat. W związku z tym uważane są one za grupę schorzeń charakterystyczną dla osób dorosłych. Jednakże choroby nowotworowe dotyczą również dzieci i stanowią jedną z głównych przyczyn zgonów w tej grupie wiekowej. Wczesne wykrycie nowotworu połączone z właściwym jego leczeniem umożliwia uratowanie około 70-75% wszystkich dzieci z chorobami nowotworowymi, a w przypadku niektórych nowotworów można uzyskać nawet około 90% całkowitych wyleczeń.

W 2006 r. liczba zachorowań na nowotwory złośliwe wzrosła wśród chłopców za wyjątkiem 20-24 latków, u których odnotowano spadek zachorowań o 40,5% w porównaniu z 2000 r. Największy bo 2-krotny wzrost zachorowań zaobserwowano u chłopców w wieku 5-9 lat. W przypadku dziewczynek w wieku 0-4, 15-19 oraz 20-24 lata nastąpił wzrost liczby zachorowań, z czego największy prawie 3-krotny

u 0-4 latek. Wśród dziewczynek w wieku 5-9, 10-14 oraz 25-29 lat odnotowano spadek liczby zachorowań, największy w grupie 10-14 latek wynoszący 61,5%.

W 2006 r. 15,3% ogółu zachorowań na nowotwory złośliwe wśród dziewczynek w wieku 5-9 lat oraz 13,6% zachorowań wśród chłopców w wieku 0-4 lat w całej Polsce stanowiły zachorowania w Małopolsce.

Tabl. 4.5. Zachorowalność dzieci i młodzieży na nowotwory złośliwe według grup wieku

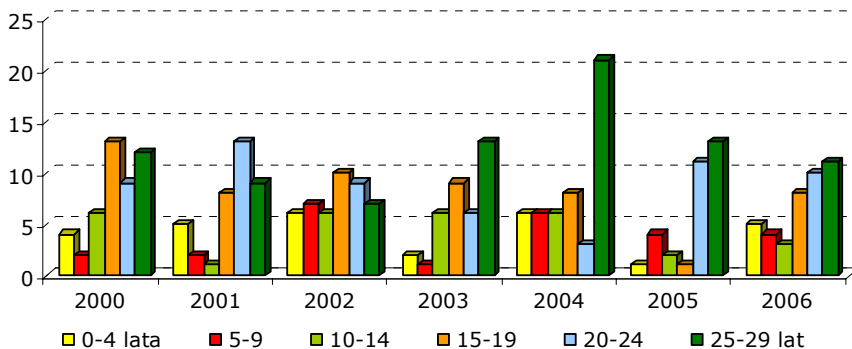
Wiek	2000		2006	
	chłopcy/ mężczyźni	dziewczęta/ kobiety	chłopcy/ mężczyźni	dziewczęta/ kobiety
0-4 lata	11	6	14	17
5-9	9	8	18	6
10-14	10	13	12	5
15-19	20	24	22	25
20-24	37	29	22	30
25-29 lat	33	36	54	33

Źródło: dane Centrum Onkologii - Instytutu im. Marii Skłodowskiej Curie w Warszawie.

W 2006 r. liczba zgonów z powodu nowotworów złośliwych wzrosła wśród chłopców w wieku 0-4, 5-9 oraz 20-24 lata w porównaniu z 2000 r. Największy 2-krotny wzrost liczby zgonów odnotowano u chłopców w wieku 5-9 lat. W pozostałych grupach wiekowych zaobserwowano spadek liczby zgonów, największy o połowę u chłopców w wieku 10-14 lat. W przypadku dziewczynek w wieku 5-9 lat zaobserwowano wzrost liczby zgonów z powodu nowotworów złośliwych o 25%. U dziewczynek w wieku 0-4 lata oraz 15-19 lat odnotowano spadek liczby zgonów, w tej ostatniej największy wynoszący 33,3%. W pozostałych trzech grupach wiekowych liczba zgonów utrzymywała się na stałym poziomie.

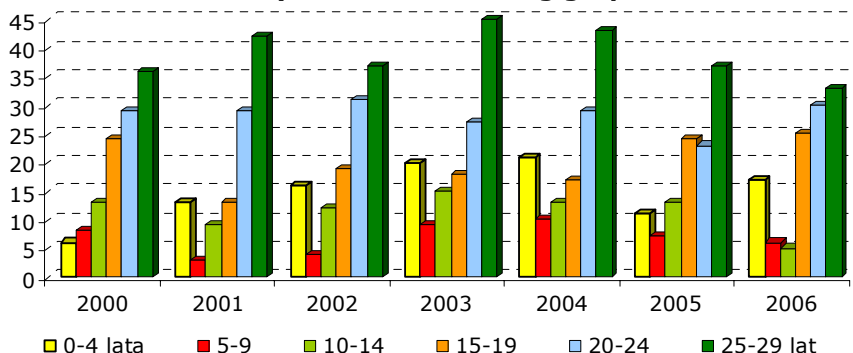
W 2006 r. 13,5% ogólnej liczby zgonów z powodu nowotworów złośliwych wśród dziewczynek w wieku 0-4 lata oraz 14,3% ogólnej liczby zgonów z powodu nowotworów złośliwych wśród chłopców w wieku 5-9 lat w całej Polsce stanowiły zgony w Małopolsce.

Liczba zgonów z powodu nowotworów złośliwych wśród chłopców i mężczyzn według grup wieku

Ź r ó d ł o: dane Centrum Onkologii - Instytutu im. Marii Skłodowskiej Curie w Warszawie.

Liczba zgonów z powodu nowotworów złośliwych wśród dziewczynek i kobiet według grup wieku

Ź r ó d ł o: dane Centrum Onkologii - Instytutu im. Marii Skłodowskiej Curie w Warszawie.

4.2.3. Choroby zakaźne i zatrucia

Sytuacja epidemiologiczna w zakresie chorób zakaźnych oceniana jest w Polsce, jako stabilna. Wiele chorób zakaźnych eliminowanych jest przez obowiązkowe szczepienia ochronne, które realizowane są w ramach wieloletnich programów szczepień ochronnych.

W województwie małopolskim od 2006 r. obserwuje się wzrost liczby biegunek wśród dzieci w wieku 0-2 lata. W 2007 r. odnotowano wzrost, aż o 63,5% w porównaniu z 2003 r.

W 2007 r. odnotowano 806 przypadków zachorowań wywołanych bakterią chorobotwórczą z rodzaju *Salmonella* wśród osób do 29 lat. W 62% były to zachorowania dzieci w grupie wiekowej 0-4 lata.

W 2007 r. zarejestrowano 13465 zachorowań na ospę wietrzną u osób w wieku 0-29 lat, co oznacza wzrost o 56,6% w porównaniu z 2003 r. Najczęściej choroba ta występowała wśród dzieci w wieku 5-9 lat (około 50% zachorowań).

W latach 2003-2007 liczba zachorowań na świnkę (nagminne zapalenie przyusznic) zmniejszyła się, aż o 97% wśród dzieci i młodzieży do 29 lat. W przypadku tej choroby również najwięcej zachorowań odnotowano wśród dzieci w wieku 5-9 lat (odsetek ten kształtował się od poziomu 40% w 2006 r. do 50,5% w 2003 r.).

Tabl. 4.6. **Zachorowania na niektóre choroby zakaźne i zatrucia u dzieci młodzieży w wieku 0-29 lat**

Choroby	2003	2004	2005	2006	2007
	w liczbach bezwzględnych				
Biegunki u dzieci do lat 2	1169	1329	1003	1455	1911
Salmonelozy: zatrucia pokarmowe	907	869	796	745	806
Ospa wietrzna	8599	12377	10658	11076	13465
Różyczka	505	470	412	836	2201
Świnka (nagminne zapalenie przyusznic)	6109	8587	4592	747	209
Świerzb	597	639	443	274	287

Ź r ó d ł o: dane Wojewódzkiej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej w Krakowie.

4.3. Styl życia i zdrowie

W niniejszym rozdziale przedstawione zostały wyniki ogólnopolskiego, reprezentacyjnego badania stanu zdrowia ludności Polski, przeprowadzonego przez Główny Urząd Statystyczny na przełomie listopada i grudnia 2004 r. Wyniki sytuacji zdrowotnej ludności Polski zostały uogólnione na ludność zamieszukującą na stałe w Polsce według stanu w dniu 31 grudnia 2004 r. Poniższa analiza dotyczy dzieci do 14 roku życia w imieniu, których odpowiadali rodzice lub opiekunowie oraz młodzieży w wieku 15-29 lat, która sama udzielała odpowiedzi.

4.3.1. Ocena stanu zdrowia

Stan zdrowia dzieci do 14 roku życia był oceniany przez rodziców lub opiekunów, którzy odpowiadali na następujące pytanie: „Jak Pan/i ogólnie ocenia stan zdrowia swojego dziecka?”. Wyniki badania wskazują, że w województwie małopolskim 94,1% rodziców określiło stan zdrowia swoich dzieci jako dobry i bardzo dobry, natomiast co 17 opiekun stwierdził, że zdrowie jego dziecka było takie sobie,

złe lub bardzo złe. W porównaniu z innymi województwami, opiekunowie z Małopolski najlepiej ocenili zdrowie dzieci, natomiast dla Polski omawiany wskaźnik wyniósł 91,1%.

Nieznacznie lepiej ocenione było zdrowie chłopców niż dziewczynek w województwie małopolskim. Dla Polski odnotowano inną tendencję, stan zdrowia dziewczynek był oceniony lepiej niż chłopców.

Tabl. 4.7. **Dzieci w wieku 0-14 lat według oceny stanu zdrowia i płci**

Wyszczególnienie	Ocena stanu zdrowia	
	bardzo dobre i dobre	poniżej oceny dobrej
	w odsetkach	
Ogółem	94,1	5,9
Chłopcy	94,3	5,7
Dziewczęta	93,8	6,2

Osoby w wieku powyżej 14 lat odpowiadały samodzielnie na zadane pytanie: „Jak ogólnie ocenia Pan/i stan swojego zdrowia?”. Ponad 85% młodzieży w Małopolsce w wieku 15-29 lat oceniło swój stan zdrowia jako dobry i bardzo dobry, natomiast około 13% osób stwierdziło, że był poniżej oceny dobrej. Ocena zdrowia (ocena bardzo dobra i dobra) osób w analizowanym przedziale wiekowym z województwa małopolskiego była gorsza niż wskaźnik dla Polski, który ukształtował się na poziomie 85,7%.

W województwie małopolskim zdrowie mężczyzn w omawianym przedziale wieku zostało lepiej ocenione niż zdrowie kobiet. Taka sama tendencja wystąpiła w przypadku wskaźników ogólnopolskich.

Tabl. 4.8. **Młodzież w wieku 15-29 lat według oceny stanu zdrowia i płci ^a**

Wyszczególnienie	Ocena stanu zdrowia	
	bardzo dobre i dobre	poniżej oceny dobrej
	w odsetkach	
Ogółem	85,3	13,4
Mężczyźni	88,5	8,7
Kobiety	82,8	17,2

a Dla osób w wieku 15 lat i więcej uwzględniono tylko osoby odpowiadające bezpośrednio na to pytanie.

4.3.2. Wzrost i masa ciała

Osobom powyżej 14 roku życia zadano pytania dotyczące wzrostu i wagi ciała. Na podstawie wyników badań obliczono wskaźnik BMI tzw. Indeks Masy Ciała (skrót od ang. Body Mass Index).

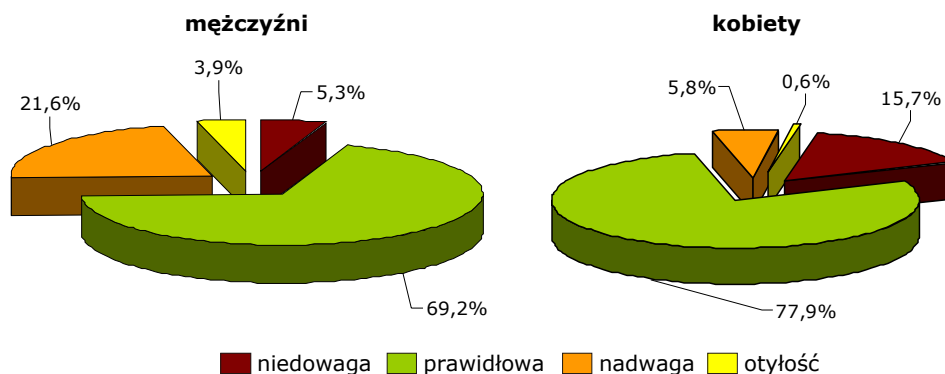
Wskaźnik ten używany jest, aby określić niedowagę, nadwyżkę wagi i otyłość. BMI oblicza się dzieląc masę ciała wyrażoną w kilogramach przez wzrost w metrach do kwadratu (kg/m^2). Zgodnie z raportem Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) masę ciała ocenia się jako prawidłową, gdy wartość BMI mieści się w zakresie od 18,5 do 25, poniżej 18,5 występuje niedowaga, powyżej 25 mamy nadwagę, natomiast po przekroczeniu 30 mówimy o otyłości. Wyróżniamy trzy stopnie otyłości:

- BMI 30,0–34,9 I stopień, otyłość średniego stopnia;
- BMI 35,0–39,9 II stopień, otyłość znacznego stopnia;
- BMI $\geq 40,0$ III stopień, otyłość olbrzymia lub śmiertelna.

BMI nie ma zastosowania u osób o rozbudowanej tkance mięśniowej, u kobiet ciężarnych oraz u dzieci szybko rosnących.

Wskaźnik masy ciała BMI pozwala określić ilość tkanki tłuszczowej oraz umożliwia ocenę zagrożenia śmiertelnością i ryzykiem nadciśnienia, jak również wystąpienia zawału czy chorób krążenia lub cukrzycy.

Waga ciała młodzieży w wieku 15-29 lat według płci

Analizując Indeks Masy Ciała według płci osób w wieku 15-29 lat można odnotować, że więcej kobiet niż mężczyzn miało prawidłową wagę. Ponad cztery razy więcej mężczyzn niż kobiet miało nadwagę i otyłość w województwie małopolskim, podczas gdy dla Polski odnotowano trzy razy więcej mężczyzn otyłych i z nadwagą niż kobiet. Wyniki badania potwierdzają opinię, że kobiety bardziej dbają

o odpowiednią dietę, co przekłada się na prawidłową wagę. Można również zauważyć, że w Małopolsce wśród kobiet było prawie 16% osób z niedowagą oraz ponad trzy razy więcej kobiet mających niedowagę niż mężczyzn.

Dane zebrane w badaniu wskazują, że młodsze pokolenia osiągają coraz wyższy wzrost, co dotyczy zarówno młodych mężczyzn, jak i kobiet.

Tabl. 4.9. **Wzrost młodzieży w wieku 14 oraz 20 lat według płci**

Wyszczególnienie	Średni wzrost osób w wieku	
	14 lat	20 lat
Ogółem	160	172
Chłopcy\mężczyźni	161	176
Dziewczęta\kobiety	158	164

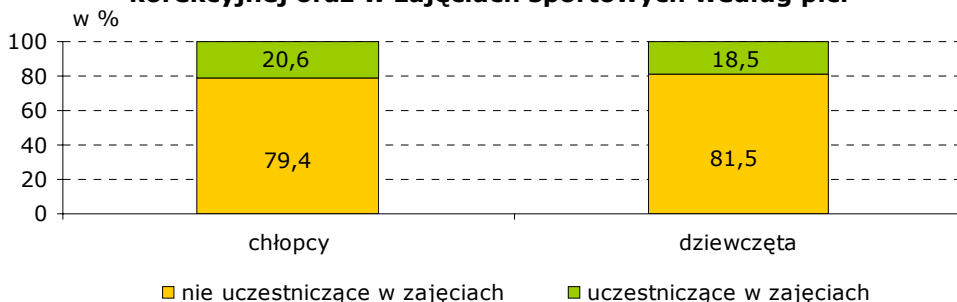
4.3.3. Aktywność fizyczna uczniów

Opiekunom dzieci, które w okresie przeprowadzania badania uczęszczały do szkoły zadano pytania dotyczące aktywności ruchowej:

- Czy dziecko uczestniczy w lekcjach wychowania fizycznego w szkole?
- Czy dziecko regularnie uczestniczy w zajęciach gimnastyki korekcyjnej (w szkole lub poza szkołą)?
- Czy dziecko regularnie uczestniczy w zorganizowanych zajęciach sportowych (w szkole poza lekcjami, w klubie sportowym, na pływalni)?

Analizując uczestnictwo dzieci w zajęciach gimnastyki korekcyjnej oraz w zajęciach sportowych można odnotować, że osoby w wieku 6-14 lat z Małopolski średnio przeznaczają około 2 godzin i 30 minut tygodniowo na ćwiczenia. Dziewczynki ćwiczyły prawie 3 godziny tygodniowo natomiast chłopcy około 2 godzin. Odsetek dzieci uczestniczących w zajęciach ukształtował się na poziomie blisko 20%.

Dzieci w wieku 6-14 lat według uczestnictwa w zajęciach gimnastyki korekcyjnej oraz w zajęciach sportowych według płci

4.3.4. Styl życia młodzieży w wieku 15-29 lat

Osobom powyżej 14 roku życia zadano następujące pytanie dotyczące stylu życia:

Czy w czasie wolnym wykonuje Pan/i następujące czynności? Ankietowany mógł wskazać cztery poniższe odpowiedzi:

- Czytanie, oglądanie telewizji, słuchanie radia lub inne czynności niewymagające ruchu i wysiłku fizycznego;
- Spacerowanie, gimnastyka, jazda na rowerze, deskorolce lub inny niezbyt intensywny ruch;
- Bieganie, pływanie, ćwiczenia aerobiku lub inny sport rekreacyjny, w sezonie praca na działce lub w ogrodzie;
- Uprawianie intensywnego treningu (np. siłownia), sportu wyczynowego.
- Ile godzin na dobę zwykle Pan/i sypia?
- Jak zwykle Pan/i sypia?
- Jeżeli nie sypia Pan/i dobrze, to głównie dlaczego?
- Czy obecnie jest Pan/i na diecie lub czy stosuje Pan/i specjalny sposób żywienia?
- Czy w ciągu ostatnich 3 lat zmienił/a Pan/i sposób odżywiania?
- Jaki był główny powód zmiany Pana/Pani sposobu odżywiania?

Podczas badania zadano również pytania dotyczące palenia papierosów, picia napojów alkoholowych oraz używania środków/substancji psychoaktywnych. Przedstawiona poniżej analiza stylu życia młodzieży dotyczy wybranych zagadnień.

4.3.5. Spędzanie czasu wolnego

Prawie 98% mężczyzn i blisko 100% kobiet z województwa małopolskiego spędzało wolny czas na czytaniu, oglądaniu telewizji, słuchaniu radia lub innych czynnościach niewymagających ruchu i wysiłku fizycznego. Na taką formę wypoczynku młodzież przeznaczyła średnio ponad 15 godzin tygodniowo.

Średnio około 8 godzin tygodniowo osoby w wieku 15-29 lat przeznaczyły na spacerowanie, gimnastykę, jazdę na rowerze, deskorolce lub inny niezbyt intensywny ruch. Tę formę aktywności wybrało prawie 73% mężczyzn oraz blisko 82% kobiet.

Ponad 40% kobiet i mężczyzn biegała, pływała, ćwiczyła aerobik lub uprawiała inny sport rekreacyjny. Kobiety poświęcały na takie zajęcia mniej o około 20 minut tygodniowo niż mężczyźni.

Intensywny trening uprawiało ponad 17% mężczyzn oraz około 5% kobiet. Mężczyźni przeznaczali średnio około 20 minut więcej na trening niż kobiety.

Tabl. 4.10. **Czas wolny młodzieży w wieku 15-29 lat według płci**

Wyszczególnienie	Sposób spędzania wolnego czasu			
	czytają, oglądają telewizję, słuchają radia itp.	spacerują, gimnasty- kują się, jeżdżą na rowerze, itp.	biegają, pływają, ćwiczą, itp.	uprawiają intensywny trening, itp.
W odsetkach				
Mężczyźni	97,8	72,5	43,0	17,4
Kobiety	99,6	81,7	41,5	5,3
Średnia liczba godzin w tygodniu				
Mężczyźni	15,5	8,1	6,4	5,7
Kobiety	15,7	8,5	6,0	5,3

4.3.6. Jakość snu

90% osób z województwa małopolskiego w wieku 15-29 lat oceniło swój sen jako bardzo dobry i dobry, wystąpił tylko niewielki odsetek osób śpiących źle lub bardzo źle. Z przeprowadzonego badania wynika, że jakość snu mężczyzn była lepsza niż kobiet.

Tabl. 4.11. **Młodzież w wieku 15-29 lat według jakości snu i płci**

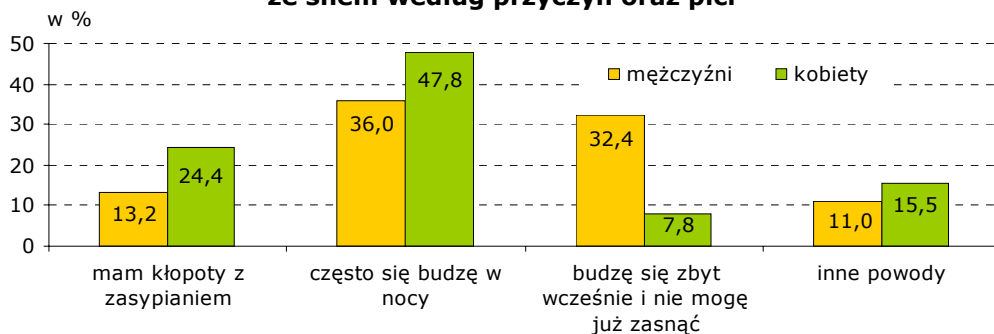
Wyszczególnienie	Osoby, które zwykle śpią		
	bardzo dobrze i dobrze	nie najlepiej, ale i nie najgorzej	źle i bardzo źle
	w odsetkach		
Ogółem	90,0	7,7	2,0
Mężczyźni	94,2	3,8	1,4
Kobiety	85,7	11,6	2,7

Zarówno wśród mężczyzn, jak i kobiet, którzy posiadali problemy ze snem najważniejszą przyczyną wpływającą na jakość snu było częste budzenie się w nocy.

Mężczyźni w wieku 15-29 lat z województwa małopolskiego i zachodniopomorskiego najlepiej ocenili jakość swojego snu. Natomiast najwięcej kobiet w wieku

15-29 lat, które oceniły swój sen poniżej oceny dobrej było w województwie lubelskim, śląskim i małopolskim.

Młodzież w wieku 15-29 lat mająca trudności ze snem według przyczyn oraz płci

4.3.7. Palenie tytoniu

Ponad 70% osób w wieku 15-29 lat w województwie małopolskim nigdy nie paliła papierosów. Osoby palące codziennie stanowiły około 16%, natomiast odsetek osób palących okazjonalnie wyniósł ponad 6%. Co 15 osoba paliła w przeszłości. Wskaźniki dla mężczyzn przedstawiają się bardziej niekorzystnie niż dla kobiet.

Tabl. 4.12. **Młodzież w wieku 15-29 lat według informacji o paleniu tytoniu oraz płci**

Wyszczególnienie	Palący		Palący w przeszłości		Osoby nigdy niepalące
	codziennie	okazjonalnie	codziennie	okazjonalnie	
	w odsetkach				
Ogółem	16,1	6,3	1,8	4,8	70,6
Mężczyźni	20,7	6,5	2,9	6,2	63,5
Kobiety	11,5	6,2	0,8	3,4	77,8

4.3.8. Spożycie alkoholu

Okolo 70% osób w wieku 15-29 lat piło alkohol w okresie 12 miesięcy poprzedzających badanie, odsetek ten wśród mężczyzn wyniósł prawie 72%, natomiast pośród kobiet – ponad 67%. Analizując częstotliwość picia alkoholu, można stwierdzić, że mężczyźni najczęściej sięgali po alkohol 1-3 razy w miesiącu, natomiast kobiety – 1-5 razy w roku.

Tabl. 4.13. **Młodzież w wieku 15-29 lat według informacji o piciu alkoholu oraz płci**

Wyszczególnienie	Osoby, które w okresie 12 miesięcy poprzedzających badanie						
	piły alkohol	w tym					nie piły alkoholu
		5-7 razy w tygodniu	1-4 razy w tygodniu	1-3 razy w miesiącu	6-11 razy w roku	1-5 razy w roku	
w odsetkach							
Ogółem	69,5	2,7	19,2	27,3	16,0	34,8	30,1
Mężczyźni	71,6	3,7	24,3	31,2	16,2	24,6	28,0
Kobiety	67,4	1,7	13,6	23,1	15,7	45,9	32,2

Przeciętnie mężczyzna w wieku 15-29 lat mieszkający w Małopolsce wypił 2,8 litra 100% alkoholu w ciągu roku, a kobieta 1,2 litra.

4.3.9. Długotrwałe problemy zdrowotne

Występowanie długotrwałych problemów zdrowotnych dotyczyło prawie 17% dzieci w Małopolsce. Są to takie problemy zdrowotne, które trwają co najmniej przez 6 miesięcy bez względu na przyczynę ich występowania. Odsetek ten był większy niż przeciętna wartość tego wskaźnika dla Polski (wyniósł on 15,8%). Przyczyną właśnie w województwie małopolskim najrzadziej notowano długotrwałe problemy zdrowotne wśród dzieci w wieku od 0 do 14 lat. Problemy te częściej dotyczyły chłopców w wieku od 0 do 14 lat, oraz dziewczynek w wieku od 15 do 29 lat.

Tabl. 4.14. **Występowanie długotrwałych problemów zdrowotnych według wieku i płci**

Wyszczególnienie	Długotrwałe problemy zdrowotne osób w wieku	
	0-14 lat	15-29 lat
	w odsetkach danej grupy wieku i płci	
Ogółem	15,1	18,3
Chłopcy/mężczyźni	16,5	15,9
Dziewczęta/kobiety	13,7	20,7

4.3.10. Występowanie chorób przewlekłych

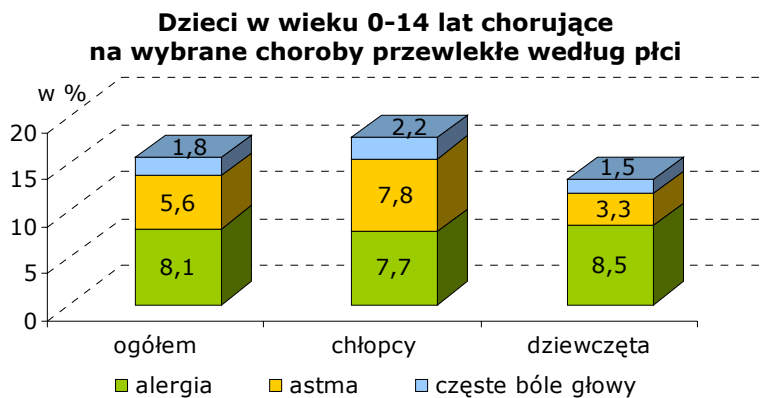
Głównym kryterium wyboru chorób przewlekłych, była częstość ich występowania, a ponadto ocena na ile choroba jest poważna z medycznego i społecznego punktu widzenia. Częstość występowania chorób przewlekłych u dzieci i młodzieży była na poziomie 24% w Małopolsce i zarazem była wyższa niż dla obszaru Polski

(22,8%). Podobnie jak w przypadku długotrwałych problemów zdrowotnych, wskaźnik częstości występowania chorób przewlekłych w Małopolsce był jednym z niższych dla dzieci w wieku do 14 lat. Przy czym, choroby przewlekłe częściej występowały u chłopców w wieku do 14 lat oraz u dziewczynek w wieku od 15 do 29 lat.

Tabl. 4.15. **Częstość występowania chorób przewlekłych według wieku i płci**

Wyszczególnienie	Częstość występowania chorób przewlekłych u osób w wieku	
	0-14 lat	15-29 lat
	w odsetkach danej grupy wieku i płci	
Ogółem	22,1	25,4
Chłopcy/mężczyźni	23,9	20,8
Dziewczęta/kobiety	20,2	30,2

Dla dzieci w wieku do 14 lat w badaniu brano pod uwagę następujące choroby przewlekłe: astma, alergia, choroby serca i układu krążenia, choroby oka, choroby układu pokarmowego, choroby nerek i układu moczowego, choroby kręgosłupa, częste bóle głowy, przewlekłe choroby skóry oraz przewlekłe stany lękowe, depresja lub zaburzenia zachowania. Wśród dzieci w Małopolsce największy odsetek stanowiły zachorowania na alergię 8,1% oraz astmę – 5,6%. W przypadku całego kraju zachorowania na alergię dotyczyły 9% dzieci, na astmę 3,9%, a na choroby oka 3,7%. Na astmę chorowali częściej chłopcy, a na alergię dziewczynki. Dodatkowo odsetek dzieci mających problemy z częstymi bólami głowy był w Małopolsce na jednym z wyższych poziomów (1,8%) i dotyczył on częściej chłopców aniżeli dziewczynek.

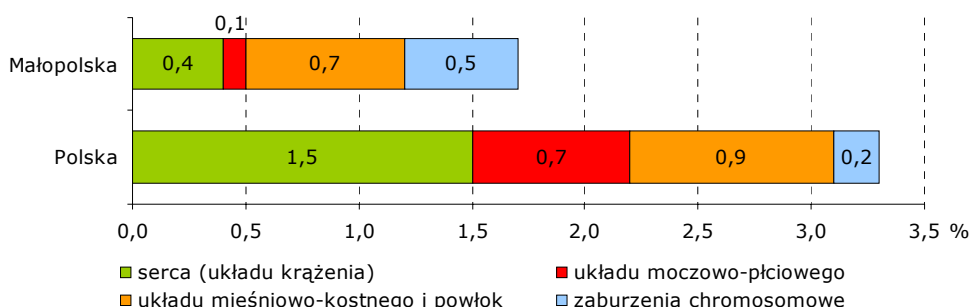
4.3.11. Poważne kłopoty i trudności zdrowotne

W badaniu w 2004 r. wskazano, że 5,7% dzieci w wieku do 14 lat miało poważne kłopoty lub trudności, które ograniczały aktywność dziecka w porównaniu z rówieśnikami oraz wymagały korzystania z dodatkowych pomocy, np. okularów, aparatu słuchowego, kuli. W Małopolsce wskaźnik ten jest najniższy w porównaniu do innych województw, a dla obszaru całego kraju wyniósł 9,6%. Z pośród analizowanych kategorii tj. kłopoty ze słuchem, kłopoty ze wzrokiem, trudności w mówieniu oraz trudności w poruszaniu się, największy odsetek odnotowano w przypadku kłopotów ze wzrokiem. Wartość wskaźnika dla kategorii kłopotów ze wzrokiem w Małopolsce wynosiła 3,7% i także była najniższa w porównaniu do innych regionów Polski. W przypadku chłopców z województwa małopolskiego dominujące były problemy w mówieniu.

4.3.12. Wrodzone wady rozwojowe

Kolejnym analizowanym wskaźnikiem są wrodzone wady rozwojowe czyli wady, które powstały przed urodzeniem, w czasie rozwoju zarodka lub płodu w łonie matki i zostały wykryte przed ukończeniem 2-ego roku życia. Wyniki badania z 2004 r. pokazały, że wady wrodzone występowały u 2,7% dzieci z Małopolski. Najmniej liczne przypadki niedorozwoju występowały właśnie wśród dzieci mieszkających na południu Polski – w województwie małopolskim i śląskim. Wskaźnik tego parametru dla Polski wynosił 5,7%. W Małopolsce zanotowano najmniej przypadków dzieci z wadami układu moczowo-płciowego oraz najwyższy odsetek dzieci z wadami układu mięśniowo-kostnego i powłok oraz z zaburzeniami chromosomowymi. W odniesieniu do całego kraju najczęściej wskazywano wady serca i układu krążenia oraz wady układu mięśniowo-kostnego i powłok.

Dzieci w wieku 0-14 lat z wybranymi wrodzonymi wadami rozwojowymi w ogólnej liczbie dzieci (0-14 lat)

4.3.13. Niepełnosprawność

Na podstawie prawnego orzeczenia o niepełnosprawności lub inwalidztwie (osoby w wieku 16 lat i więcej) lub uprawnienia do otrzymywania zasiłku pielęgnacyjnego (osoby w wieku 0-15 lat) opracowano w 2004 r. dane o zbiorowości osób niepełnosprawnych prawnie. Natomiast niepełnosprawność biologiczna została opracowana na podstawie pytań dotyczących subiektywnej oceny odczuwania ograniczeń w wykonywaniu podstawowych czynności życiowych. W związku z tym, dane o osobach niepełnosprawnych podano w rozbiciu na następujące grupy:

- osoby niepełnosprawne prawnie,
 - w tym prawnie i biologicznie oraz tylko prawnie,
- osoby niepełnosprawne tylko biologiczne.

W Małopolsce ogólnie odsetek niepełnosprawnych dzieci był relatywnie na niższym poziomie w stosunku do pozostałych regionów kraju. Natomiast w przypadku młodzieży był na przeciętnym poziomie. Obserwowano zróżnicowanie w stosunku do pozostałych regionów kraju ilości osób niepełnosprawnych ze względu na płeć. W przypadku chłopców odnotowano najniższy wskaźnik osób niepełnosprawnych szczególnie w grupie osób niepełnosprawnych prawnie i biologicznie. Równocześnie odsetek niepełnosprawnych dziewczynek był powyżej przeciętnej wartości tego wskaźnika szczególnie w przypadku grupy wiekowej 15-29 lat.

Tabl. 4.16. **Występowanie niepełnosprawności według rodzaju niepełnosprawności, wieku oraz płci**

Wyszczególnienie	Ogółem	W tym		
		prawnie i biologicznie	tylko prawnie	tylko biologicznie
w odsetkach danej grupy				
W wieku 0-14 lat				
Ogółem	2,3	0,9	1,1	0,3
Chłopcy	2,1	0,3	1,2	0,6
Dziewczęta	2,5	1,6	0,9	-
W wieku 15-29 lat				
Ogółem	3,7	1,4	1,5	0,8
Mężczyźni	2,6	0,8	1,6	0,2
Kobiety	4,8	2,0	1,4	1,5

4.3.14. Profilaktyka zdrowotna

Osoby z rejonu Małopolski były relatywnie najrzadziej szczepione w porównaniu z osobami pochodzącymi z pozostałych regionów Polski, szczególnie niski wskaźnik tego parametru obserwowano dla dzieci do 14 roku życia (prawie dwu-

krotnie mniejszy niż dla Polski). Z całego rejonu Polski prawie, co 7 osoba była szczepiona przeciw grypie. Dodatkowo częściej szczepieni byli chłopcy oraz osoby po 14 roku życia. W Małopolsce to odsetek szczepionych kobiet był wyższy aniżeli mężczyzn.

Tabl. 4.17. **Osoby kiedykolwiek szczepione przeciw grypie według wieku i płci**

Wyszczególnienie	Osoby kiedykolwiek szczepione przeciw grypie w wieku	
	0-14 lat	15-29 lat
	w odsetkach danej grupy wieku i płci	
Ogółem	6,7	16,9
Chłopcy/mężczyźni	6,2	16,2
Dziewczęta/kobiety	7,2	17,6

W 2004 r. przeciw wzv typu B wśród osób w wieku od 15 do 29 lat najwięcej zaszczepiło się mieszkańców Małopolski - 26,9%. Natomiast tego typu szczepienie wykonało 20% osób z całego kraju z tej samej grupy wiekowej.

4.3.15. Korzystanie z usług medycznych i zażywanie leków

Jak wynika z badania stanu zdrowia w 2004 r. w okresie obserwowanych 12 miesięcy leczeniem szpitalnym, które łączyło się przynajmniej z 1 noclegiem objętych zostało prawie 8% dzieci i młodzieży z terenu całej Polski. Oznacza to, że co najmniej, co 12 obywatel poniżej 30 roku życia był hospitalizowany. Odsetek osób hospitalizowanych z terenu Małopolski (7,1%) był na przeciętnym poziomie w porównaniu do tego wskaźnika dla obszaru całego kraju. Relatywnie najmniej hospitalizowanych było dziewczynek w wieku do 14 lat (3,8%, podczas gdy z całego kraju było to 7,4%). Średnia liczba pobytów w szpitalach na 1 osobę dla tej grupy także była jedną z najmniejszych w porównaniu do innych regionów Polski i wyniosła 8%.

Wśród osób po 14 roku życia więcej kobiet było hospitalizowanych i to prawie dwukrotnie.

Tabl. 4.18. **Leczenie w szpitalach z noclegiem według wieku i płci**

Wyszczególnienie	0-14 lat	15-29 lat
Osoby leczone w szpitalu w odsetkach danej grupy wieku i płci		
Ogółem	6,6	7,5
Chłopcy/mężczyźni	9,2	5,1
Dziewczęta/kobiety	3,8	9,9
Średnia liczba pobytów w szpitalach na 100 osób danej grupy wieku		
Ogółem	8,0	10,8

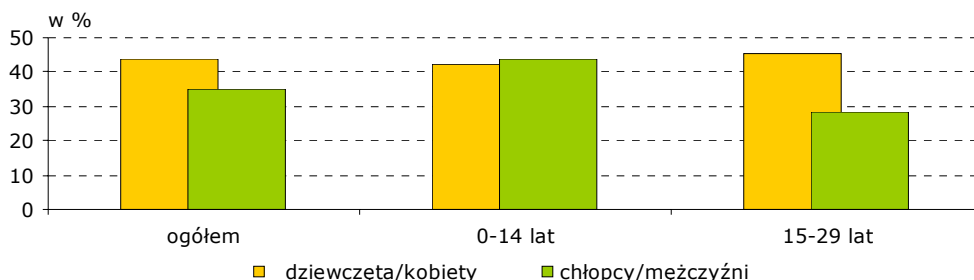
W 2004 r. prawie co piąte dziecko nie było u lekarza i prawie co drugie u dentysty. Kobiety w większej części korzystały z porad lekarskich. Natomiast pod względem wieku to dzieci częściej korzystały z pomocy lekarskiej (wskaźnik średniej liczby porad lekarza na 1 dziecko wynosił 3,5). Odsetek osób korzystających z porad lekarza kolejnej grupy wiekowej tj. od 15 do 29 roku życia był relatywnie niższy w Małopolsce w porównaniu do pozostałych regionów, szczególnie w przypadku kobiet (64%). Ta grupa kobiet charakteryzowała się także największym odsetkiem osób korzystających z porad stomatologicznych (67,5%). Średnio każda osoba z tej grupy skorzystała z porady stomatologa prawie 2 razy, co było najwyższym wskaźnikiem w Polsce.

Tabl. 4.19. **Osoby leczące się u lekarzy oraz u dentystów według wieku i płci**

Wyszczególnienie	Osoby leczące się u lekarzy		Osoby leczące się u dentysty	
	0-14 lat	15-29 lat	2-14 lat	15-29 lat
	w odsetkach danej grupy wieku i płci			
Chłopcy/mężczyźni	80,5	47,3	55,0	47,7
Dziewczęta/kobiety	84,6	58,7	55,4	67,5

Częstość zażywania leków została zbadana na przełomie listopada i grudnia 2004 r., a zatem w sezonie przeziębień i wzmożonej zachorowalności na grypę, co może się wiązać ze znacznym wzrostem ogólnej liczby osób zażywających leki. W ciągu 2 tygodni poprzedzających badanie leki stosowało blisko około 40% osób poniżej 30 roku życia. Większa część kobiet zadeklarowała zażywanie leków aniżeli mężczyzn, przy czym prawidłowość ta szczególnie dotyczy osób po 14 roku życia. W przypadku dzieci do 14 roku życia nieznacznie częściej po lekarstwa sięgali chłopcy aniżeli dziewczynki.

Osoby zażywające leki w ciągu 2 tygodni poprzedzających badanie według wieku i płci

ROZDZIAŁ 5. SYTUACJA SOCJALNO-BYTOWA RODZIN Z DZIEĆMI

W rozdziale przedstawiona została sytuacja dzieci i młodzieży w województwie małopolskim, które wychowują się w rodzinach zastępczych, bądź z różnych przyczyn umieszczone zostały w placówkach opiekuńczo-wychowawczych.

Na podstawie Zbiorów Centralnego Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej w Małopolsce przedstawiono charakterystykę gospodarstw domowych z dziećmi do 24 roku życia korzystających ze świadczeń udzielanych przez sieć gminnych ośrodków pomocy społecznej.

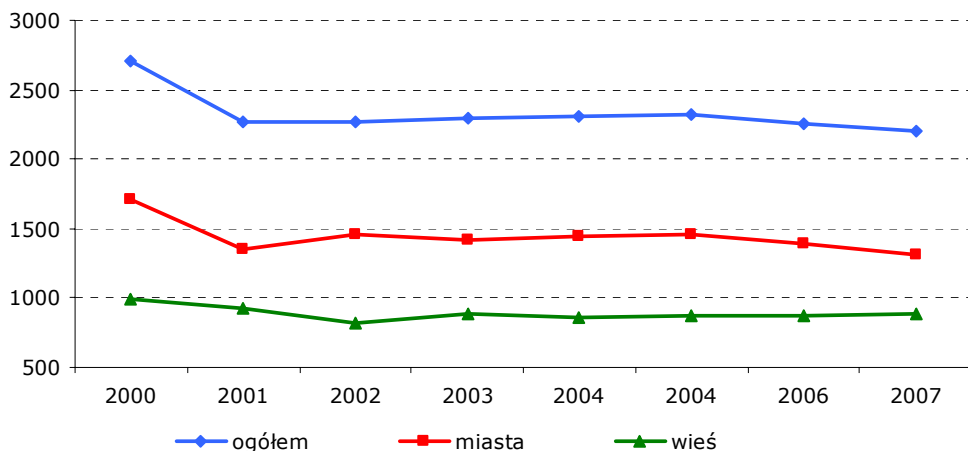
5.1. Rodziny zastępcze

Rodzina zastępcza jest formą opieki wzorowaną na modelu wychowania rodzinnego dla dzieci i młodzieży, które trwale lub tymczasowo pozbawione są opieki rodzicielskiej. Utworzenie rodziny zastępczej nie powoduje powstawania więzi rodzinno-prawnych między rodzicami zastępczymi a dzieckiem. Nie ma więc mowy o wzajemnych obowiązkach alimentacyjnych, dziedziczeniu czy władzy rodzicielskiej. Zadania wychowawcze względem dzieci jakie wykonuje rodzina zastępcza podlegają nadzorowi ze strony ośrodków adopcyjno-opiekuńczych lub ośrodków pomocy społecznej. Charakterystyczną cechą rodziny zastępczej jest jej tymczasowość. Pobyt w rodzinie zastępczej, zdefiniowanej jako forma usługi na rzecz dziecka i rodziny naturalnej, jest wsparciem okresowym, nie prowadzącym do trwałego zerwania więzi dziecka z jego naturalnym środowiskiem. Dziecko przebywa w niej do czasu uregulowania sytuacji własnej rodziny. Nie można wykluczyć jednak takiej sytuacji, gdzie dziecko pozostanie pod opieką zastępczą aż do momentu usamodzielnienia się, czyli osiągnięcia pełnoletności.

Według stanu na koniec 2007 r. w województwie małopolskim funkcjonowało 2199 rodzin zastępczych. Na przestrzeni 2001-2005 ich liczba systematycznie wzrastała. W latach 2006-2007 można zauważyć pewne zahamowanie tej tendencji, w przeciwieństwie do tendencji ogólnopolskich, gdzie od 2003 r. liczba rodzin systematycznie wzrasta.

Rodziny zastępcze według miejsca zamieszkania

Stan w dniu 31 XII

Spadek ilości rodzin zastępczych na przełomie 2000 i 2001 r. tłumaczyć należy trwającą w tym czasie reformą systemu opieki nad dzieckiem i rodziną oraz związaną z nią zmianą organizowania rodzinnej opieki zastępczej. Spadek liczby rodzin zastępczych może mieć także związek z wejściem w fazę usamodzielnień młodzieży urodzonej w okresie wyżu demograficznego lat 80-tych.

Zgodnie z ustawą o pomocy społecznej wyróżnia się następujące typy rodzin:

- spokrewnione z dzieckiem, w których opiekę i wychowanie nad dzieckiem przejmują członkowie rodziny dziecka np. dziadkowie, wujostwo lub rodzeństwo,
- niespokrewnione z dzieckiem, to rodziny, które z punktu widzenia prawa, są obce dla dziecka (nie są rodziną),
- zawodowe niespokrewnione z dzieckiem, w tym:
 - niespokrewnione z dzieckiem zawodowe wielodzietne rodziny zastępcze, w których umieszcza się w tym samym czasie nie mniej niż troje i nie więcej niż sześcioro dzieci. W razie konieczności umieszczenia w rodzinie liczniejszego rodzeństwa określona powyżej liczba dzieci może się zwiększyć;
 - niespokrewnione z dzieckiem zawodowe specjalistyczne rodziny zastępcze, w których umieszcza się dzieci niedostosowane społecznie albo dzieci z różnymi dysfunkcjami lub problemami zdrowotnymi wymagającymi szczególnej opieki i pielęgnacji. W tym samym czasie w tego typu rodzinie może przebywać nie więcej niż troje dzieci,

- niespokrewnione z dzieckiem zawodowe rodziny zastępcze o charakterze pogotowia rodzinnego. W takiej rodzinie umieszcza się nie więcej niż troje dzieci na pobyt okresowy do czasu unormowania sytuacji życiowej dziecka, nie dłużej niż na 12 miesięcy. W szczególnie uzasadnionych przypadkach pobyt dziecka może być przedłużony, jednak nie więcej niż o kolejne 3 miesiące. Pogotowie rodzinne jest zobowiązane przyjąć każde dziecko do lat 10.

Tabl. 5.1. **Rodziny zastępcze i dzieci w rodzinach zastępczych według typów rodzin w 2007 r.**
Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	Rodziny zastępcze		Dzieci ^a w rodzinach zastępczych	
	ogółem	w tym na wsi	ogółem	w tym w wieku 0-3 lata
Ogółem	2199	892	3224	253
Spokrewnione z dzieckiem	1810	700	2441	125
Niespokrewnione z dzieckiem	291	144	441	28
Zawodowe niespokrewnione z dzieckiem	98	48	342	100
w tym:				
wielodzietne rodziny zastępcze	36	21	184	19
specjalistyczne rodziny zastępcze	8	2	15	2
o charakterze pogotowia rodzinnego	54	25	143	79

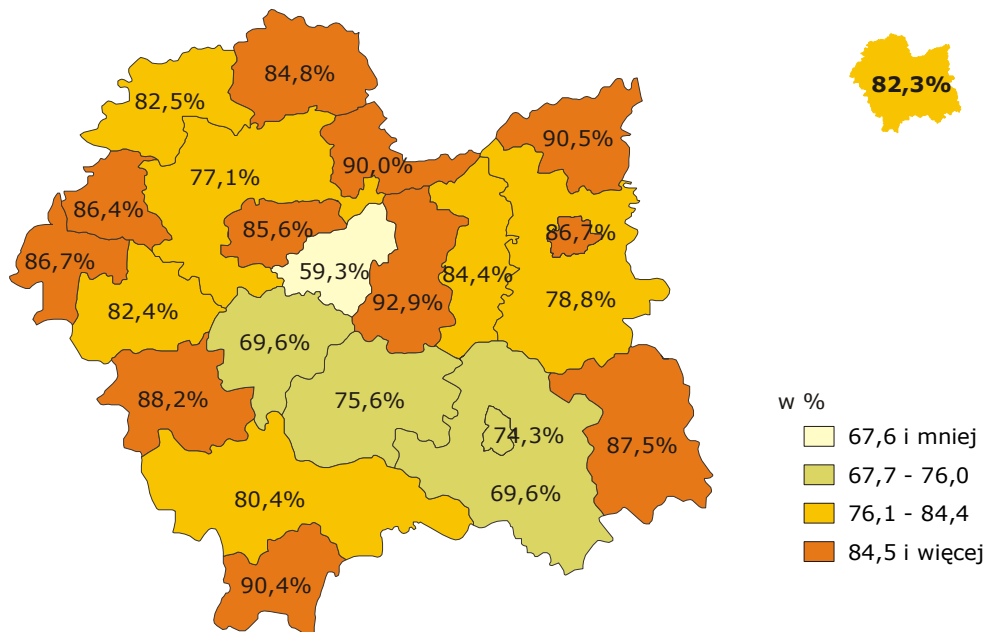
a Do lat 18.

W ciągu ostatnich kilku lat systematycznie wzrastała ilość dzieci umieszczanych w rodzinach zastępczych, choć rok 2007 przyniósł niewielki spadek liczby wychowanków, których w stosunku do 2006 r. było o 1,0% mniej.

Pierwszeństwo (jeśli nie występują żadne przeciwwskazania) w utworzeniu rodziny zastępczej dla dziecka mają jego krewni lub osoby wskazane przez rodziców. Rodziny spokrewnione z dzieckiem stanowiły w 2007 r. 82,3% ogółu rodzin zastępczych, w których wychowywało się 76,6% wszystkich dzieci

umieszczanych w tego typu rodzinach. Opiekunowie niespokrewnieni z dzieckiem stanowili 13,2%, a zawodowe rodziny zastępcze - 4,5%.

**Udział rodzin zastępczych spokrewnionych z dzieckiem
w ogólnej liczbie rodzin zastępczych według powiatów w 2007 r.**
Stan w dniu 31 XII

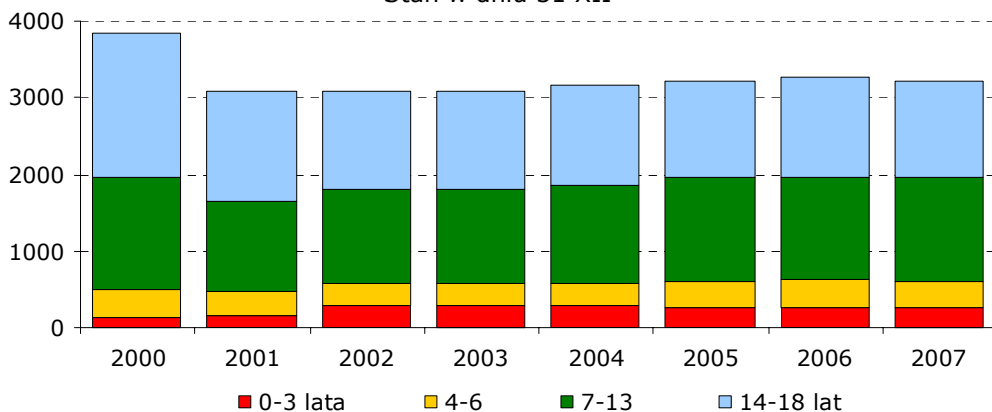
W ramach rodzin zawodowych najliczniej (55,1%) reprezentowany był typ rodziny o charakterze pogotowia rodzinnego, choć ich ilość w ciągu ostatnich lat nieznacznie spadła. Jest to szczególny typ rodziny zastępczej ze względu na interwencyjną, krótkoterminową formę opieki nad dzieckiem (okres przebywania wychowanka - maksymalnie 15 miesięcy). Według Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Krakowie w 2007 r. na terenie miasta działało łącznie 26 pogotowia rodzinnych dysponujących 74 miejscami. W ciągu roku przebywało w nich 102 dzieci.

Rodziny wielodzietne i specjalistyczne, które funkcjonują od 2004 r. stają się coraz bardziej popularne, a ich liczba systematycznie wzrastała do poziomu odpowiednio 36 i 8 w 2007 r.

W końcu grudnia 2007 r. we wszystkich rodzinach zastępczych przebywało 3438 podopiecznych, w tym 3224 wychowanków do lat 18. Najliczniejszą grupę wśród wychowanków niepełnoletnich stanowiły dzieci w wieku 7-13 lat (41,7%) oraz 14-18 lat (39,3%). Najmniej natomiast było dzieci najmłodszych, tj. w przedziale wiekowym 0-3 lata (7,8%).

Dzieci w rodzinach zastępczych według wieku

Stan w dniu 31 XII

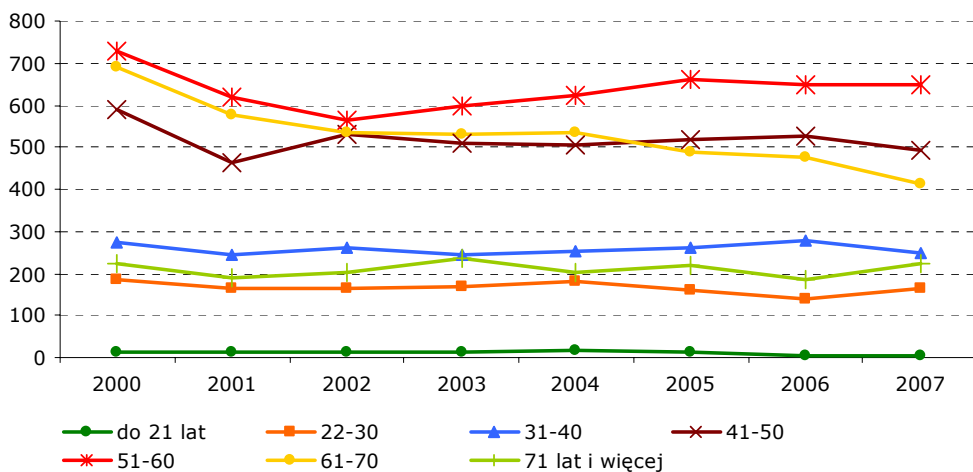

Spośród ogółu omawianej populacji 633 dzieci trafiło do rodzin zastępczych po raz pierwszy w swoim życiu. Dla prawie 57% z nich byli to krewni. We wszystkich typach rodzin 281 wychowanków posiadało orzeczenie o niepełnosprawności, a 271 podopiecznych to sieroty.

Obowiązkiem każdej rodziny zastępczej jest podtrzymanie, w miarę możliwości i odpowiednio do potrzeb dziecka, emocjonalnego kontaktu z rodziną naturalną. Obowiązek ten od lat przyjęły na siebie przede wszystkim osoby w przedziale wiekowym 51-60 oraz 41-50 lat (w 2007 r. ich udział wyniósł odpowiednio 29,5% oraz 22,4% ogółu). Najmniejszy odsetek osób, które zdecydowały się stworzyć dzieciom rodzinę zastępczą stanowiły osoby młode do 21 lat.

Osoby pełniące funkcję rodziny zastępczej według wieku

Stan w dniu 31 XII

Rodzinę zastępczą mogą utworzyć zarówno małżeństwa, jaki i osoby samotne. W latach 2001-2007 odsetek osób samotnie pełniących funkcję rodziny zastępczej stopniowo spadał na rzecz małżeństw. Według stanu na koniec 2007 r. 59,7% opiekunów zastępczych to małżeństwa, 40,3% to osoby samotne.

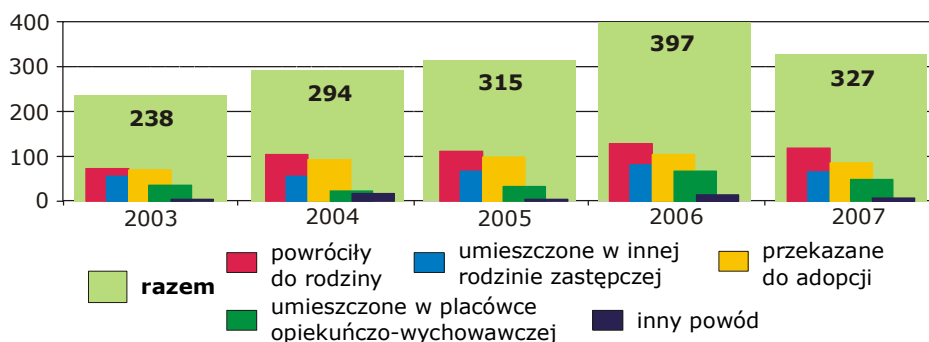
Na przestrzeni ostatnich paru lat najwięcej było rodzin, które przyjęły na wychowanie 1 dziecko. Odsetek ten jednak systematycznie spada. Podczas gdy w 2001 r. wyniósł on 72,4%, to w 2007 r. ukształtował się na poziomie 70,5%. W ciągu ostatnich 4 lat zwiększyła się liczba rodzin, które przyjęły więcej niż 4 dzieci. W stosunku do 2004 r. wskaźnik ten zwiększył się o 1,3 pkt proc.

Tabl. 5.2. **Rodziny zastępcze z liczbą przyjętych dzieci**
Stan w dniu 31 XII

Wyszczególnienie	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Ogółem	2269	2273	2298	2308	2324	2259	2199
w tym z liczbą przyjętych dzieci:							
1	1642	1742	1741	1706	1708	1618	1551
2	401	369	382	410	407	412	425
3	118	106	113	131	134	140	136
4 i więcej	108	56	61	61	75	84	86

W roku sprawozdawczym 2007 rodziny zastępcze opuściło 327 wychowanków do 18 roku życia, z czego 36,4% powróciło do rodzin naturalnych, 26,3% przekazano do adopcji, 19,9% umieszczono w innej rodzinie, a 15,3% trafiło do placówki opiekuńczej. W rodzinach zastępczych pozostawało 214 dzieci, które w 2007 r. osiągnęły pełnoletniość, w tym 193 w rodzinach spokrewnionych z dzieckiem. Grupę tę tworzyły głównie osoby nieusamodzielnione, spośród których 208 osób kontynuowało naukę.

Dzieci do 18 roku życia, które opuściły rodzinę zastępczą (w ciągu roku sprawozdawczego)

Rodzina zastępcza działa w porozumieniu z powiatowym centrum pomocy rodzinie, od którego winna otrzymywać wsparcie i pomoc finansową na pokrycie kosztów utrzymania dziecka. Na przestrzeni lat wraz ze wzrostem liczby rodzin zastępczych i dzieci w nich umieszczanych rosły nakłady pomocy społecznej na ich utrzymanie. Również w 2007 r. zaobserwowano wzrost wydatków na rodziny zastępcze mimo zmniejszenia ich liczby. Według Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Krakowie w 2007 r. powiatowe centra pomocy rodzinie skierowały do rodzin zastępczych świadczenia na łączną kwotę ponad 32,0 mln zł. Była to kwota o 1,1 mln zł wyższa niż w 2006 r. (mimo pewnego zastoju w powstawaniu nowych rodzin) i o ponad 10,8 mln zł większa niż w roku 2001.

Według stanu w dniu 31 XII 2007 r., spośród ogólnej liczby dzieci do lat 18 przebywających w rodzinach zastępczych, 1291 (40,0%) posiadało dochód, do którego zaliczało się: kwotę otrzymywanej renty wraz z dodatkiem dla sierot zupełnych, zasiłek i dodatek pielęgnacyjny, alimenty oraz kwotę odpowiadającą dochodom uzyskiwanym z majątku dziecka. Dochód w wysokości poniżej 200 zł miesięcznie posiadało 580 dzieci, a przekraczający 500 zł - 325 dzieci.

5.2. Placówki opiekuńczo-wychowawcze

Zgodnie z ustawą o pomocy społecznej z dnia 12 marca 2004 r. placówka opiekuńczo-wychowawcza zapewnia dziecku całodobową ciągłą lub okresową opiekę i wychowanie oraz zaspakaja jego niezbędne potrzeby bytowe, rozwojowe, jak również zapewnia korzystanie z przysługujących na podstawie odrębnych przepisów świadczeń zdrowotnych i kształcenia. Umieszczenie dziecka w placówce powinno nastąpić dopiero po wyczerpaniu możliwości udzielenia mu pomocy w rodzinie naturalnej lub umieszczeniu go w rodzinie zastępczej.

Ze względu na charakter wyróżnia się:

Placówki wsparcia dziennego, które zapewniają dzienną opiekę i wychowanie, jak również wspierają rodzinę w usprawnianiu jej podstawowych funkcji, pomagają dzieciom sprawiającym problemy wychowawcze, zagrożonym demoralizacją, przestępczością lub uzależnieniami oraz współpracują ze szkołą, ośrodkami pomocy społecznej i innymi instytucjami w rozwiązywaniu problemów wychowawczych. Ich czas pracy powinien być dostosowany do potrzeb dzieci i rodziców.

W zależności od realizowanych zadań placówki wsparcia dziennego dzielą się na:

- **placówki wsparcia dziennego typu opiekuńczego** (świetlice, kluby, ogniska wychowawcze), które zapewniają dziecku pomoc w nauce, organizację czasu wolnego (m.in. poprzez różnego rodzaju gry i zabawy sportowe), rozwój zainteresowań, podejmują także stałą pracę z rodziną dziecka. Świetlice i ogniska wychowawcze mają charakter pracy ciągłej, w zajęciach uczestniczy na ogół stała liczba dzieci. Kluby młodzieżowe oferują warsztaty związane z zainteresowaniami młodzieży, które odbywają się 2-3 razy w tygodniu w zależności od potrzeb.

- **placówki wsparcia dziennego typu specjalistycznego**, które realizują program psychokorekcyjny lub psychoprofilaktyczny. Prowadzą zajęcia socjoterapeutyczne, resocjalizacyjne, indywidualne programy korekcyjne oraz udzielają pomocy w sytuacjach kryzysowych.

Placówki interwencyjne przyjmują dzieci w sytuacjach wymagających natychmiastowej reakcji. Zapewniają na czas trwania sytuacji kryzysowej doraźną opiekę i wychowanie (np. pogotowie opiekuńcze), dostęp do kształcenia dostosowany do potrzeb i możliwości dzieci. Do tych placówek przyjmowane są dzieci od 11 roku życia, w wyjątkowych sytuacjach też dzieci młodsze. Taka placówka sporządza diagnozę psychologiczno-pedagogiczną dziecka i diagnozę jego sytuacji rodzinnej.

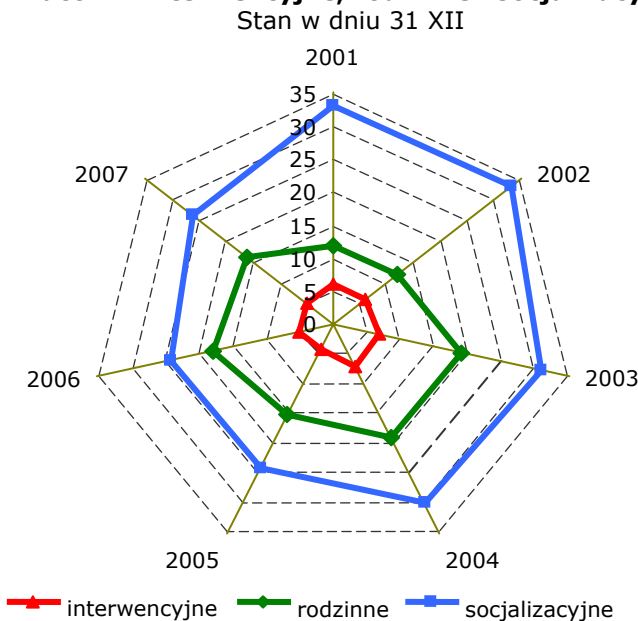
Placówki rodzinne (np. rodzinny dom dziecka) tworzą jedną wielodzietną rodzinę dla dzieci, dla których nie znaleziono rodziny zastępczej, umożliwiają wspólne wychowywanie i opiekę licznemu rodzeństwu, zapewniają dzieciom kształcenie, ustalają zasady kontaktów z rodzicami w porozumieniu z sądem.

Placówki socjalizacyjne (domy dziecka) zapewniają dziecku całodobową opiekę i wychowanie, zajęcia wychowawcze, korekcyjne, kompensacyjne, logopedyczne, terapeutyczne, rekompensujące brak wychowania w rodzinie i przygotowujące do życia społecznego, zaspakajają niezbędne potrzeby swoich wychowanków, dzieciom niepełnosprawnym odpowiednią rehabilitację i zajęcia specjalistyczne. Ośrodki te organizują dla swoich wychowanków odpowiednie formy opieki w środowisku. Jednym z zadań tego typu placówki jest podejmowanie działań w celu powrotu dziecka do rodziny naturalnej (stąd praca z rodziną dziecka), poszukiwanie rodzin przysposabiających lub umieszczenie w rodzinnych formach opieki zastępczej.

Placówki wielofunkcyjne zapewniają dzienną i całodobową opiekę oraz wychowanie poprzez realizowanie zadań przewidzianych dla placówek dziennych, interwencyjnych i socjalizacyjnych. Umożliwiają podejmowanie skoordynowanych działań zmierzających do przygotowania warunków powrotu dziecka do rodziny.

W województwie małopolskim według stanu na dzień 31 XII 2007 r. funkcjonowało 289 placówek wspierających funkcje opiekuńczo-wychowawcze rodzin. Całodobową ciągłą lub okresową opiekę zapewniały 52 placówki, z których 50,0% to ośrodki socjalizacyjne, 30,8% placówki rodzinne. Najmniejszy odsetek stanowiły placówki interwencyjne i wielofunkcyjne (po 9,6%). W porównaniu z 2001 r. liczba placówek całodobowych obniżyła się o 7,1%, przy czym systematyczny spadek na przestrzeni ostatnich 7 lat obserwowany jest w placówkach socjalizacyjnych. W stosunku do 2001 r. liczba ośrodków tych obniżyła się o 21,2%.

Placówki interwencyjne, rodzinne i socjalizacyjne

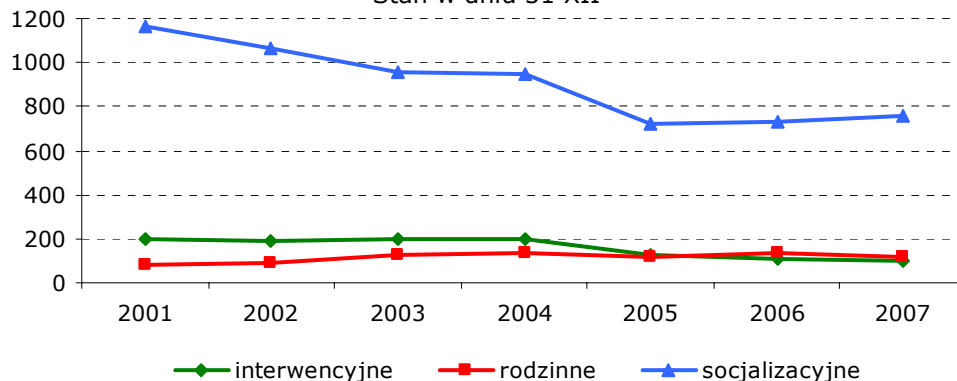

W ostatnich latach zwiększyła się liczba placówek wsparcia dziennego. W 2007 r. na terenie województwa małopolskiego działało 237 takich ośrodków, z czego 86,5% to placówki opiekuńcze.

W całodobowych placówkach opiekuńczo-wychowawczych w ciągu 2007 r. przebywało 2041 wychowanków (o 2,3% więcej niż rok wcześniej), z czego przeszło 55% w placówkach socjalizacyjnych.

Wychowankowie w placówkach interwencyjnych, rodzinnych i socjalizacyjnych

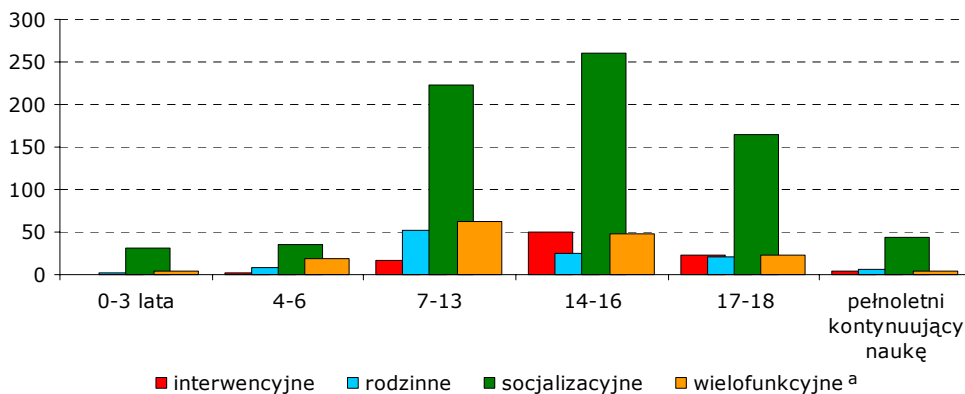
Stan w dniu 31 XII

W końcu roku najliczniejszą grupę, w ogólnej liczbie wychowanków, reprezentowały osoby w wieku 14-16 lat (33,8%) oraz w wieku 7-13 lat (31,3%). Dzieci najmłodsze (do lat 6 włącznie) stanowiły 9,4% ogółu. W placówkach pozostawało także 60 osób pełnoletnich, które kontynuowały naukę. Przebywały one głównie w placówkach socjalizacyjnych (71,7%)

Wychowankowie w całodobowych placówkach opiekuńczo-wychowawczych według wieku w 2007 r.

Stan w dniu 31 XII

^a Łącznie z placówkami wielofunkcyjnymi pełniącymi funkcję wsparcia dziennego.

Większość umieszczonych w placówkach dzieci posiada rodziców, którzy jednak nie potrafią lub nie chcą wypełniać funkcji wychowawczych. Tylko 2,1% wychowanków instytucji całodobowych było w 2007 r. sierotami biologicznymi, a 18,2% półsierotami.

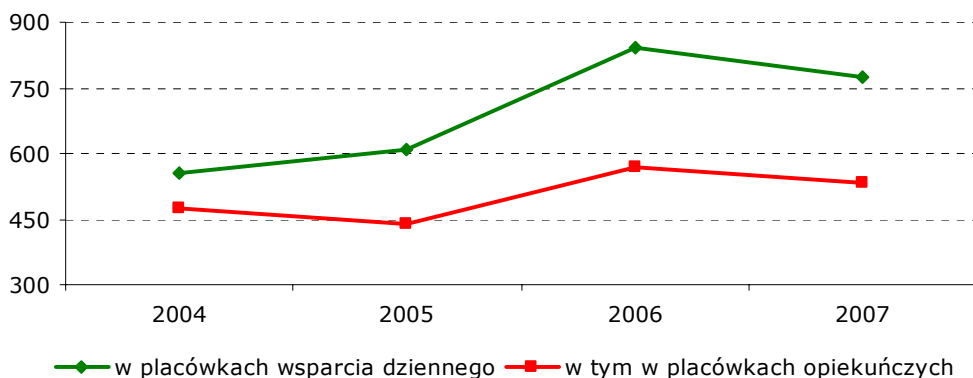
Placówki wsparcia dziennego przyjęły w ciągu całego 2007 r. 13061 wychowanków, w tym 76,3% zostało objętych opieką placówek opiekuńczych. Ośrodki specjalistyczne zapewniły opiekę 271 osobom niepełnosprawnym.

Na przestrzeni 12 miesięcy 2007 r. 738 wychowanków do 18 roku życia opuściło całodobowe placówki opiekuńczo-wychowawcze. Zgodnie z charakterem placówki najwyższy wskaźnik ruchu dzieci wystąpił w ośrodkach interwencyjnych (44,0% wychowanków), natomiast w placówkach rodzinnych, zapewniających względnie stabilne środowisko, wskaźnik był najniższy (3,5%).

Wśród dzieci, które opuściły wyżej wymieniane instytucje 31,7% powróciło do rodziny naturalnej, zaledwie 5,0% zyskało nową rodzinę dzięki adopcji, 10,7% umieszczono w rodzinach zastępczych. W systemie instytucjonalnym nadal pozostało 35,9% dzieci, które zmieniły miejsce pobytu na inną placówkę.

Ośrodki opiekuńczo-wychowawcze w swojej działalności wspierane są przez wolontariuszy. W 2007 r. w dziennych placówkach pracowało 775 wolontariuszy, w tym 532 w placówkach opiekuńczych.

Wolontariusze w placówkach wsparcia dziennego

Według Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Krakowie w okresie 7 lat (2001-2007), oferta małopolskiej pomocy społecznej wzbogaciła się o 30 placówek opiekuńczo-wychowawczych dla dzieci i młodzieży. Na przestrzeni 2006-2007 ich liczba zwiększyła się o 7 (uruchomiono 2 ośrodki rodzinne, 4 placówki wsparcia dziennego oraz 1 ośrodek wielofunkcyjny). Statystyki wykazały natomiast mniej o 1 ośrodek adopcyjno-opiekuńczy.

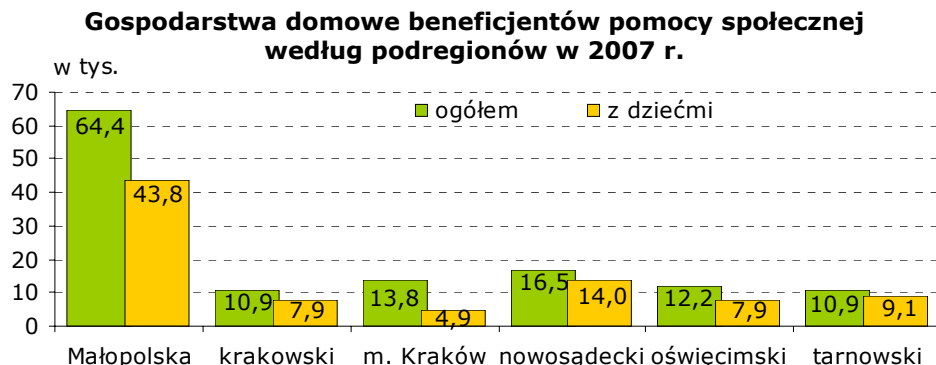
W samym Krakowie (według informacji przekazanych przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej) w 2007 r. wydatki na utrzymanie wszystkich całodobowych placówek opiekuńczo-wychowawczych wyniosły 20,4 mln zł. Na utrzymanie placó-

wiek interwencyjnych, których jest w Krakowie 2 (publiczna dla chłopców i niepubliczna dla dziewcząt) wydano 2,8 mln zł (bez wydatków inwestycyjnych). Ośrodki socjalizacyjne (14 funkcjonujących na terenie miasta) poniosły koszty rzędu 15,1 mln zł. Wydatki niepublicznej placówki opiekuńczo-wychowawczej typu wielofunkcyjnego (1 działająca w Krakowie) zamknęły się w kwocie 1,2 mln zł. Na utrzymanie placówek typu rodzinnego (1 publiczna i 8 niepublicznych) łącznie wydano 1,3 mln zł.

5.3. Gospodarstwa z dziećmi pobierające świadczenia z pomocy społecznej

Według danych wyliczonych w oparciu o zawartość Zbiorów Centralnych Krajowego Systemu Monitoringu Pomocy Społecznej w Małopolsce w 2007 r. z pomocy świadczonej przez sieć gminnych ośrodków pomocy społecznej skorzystało 43,8 tys. gospodarstw domowych z dziećmi w wieku do 24 lat na utrzymaniu (w systemie pomocy społecznej definicja „rodziny” odpowiada statystycznej definicji „gospodarstwa domowego” stąd użycie w niniejszym podrozdziale określenia „gospodarstwo domowe”).

W 2007 r. analizowana zbiorowość stanowiła blisko 68% wszystkich gospodarstw domowych beneficjentów pomocy społecznej w województwie (w miastach średnio co drugie gospodarstwo objęte pomocą, na wsi 85,3%). W poszczególnych podregionach Małopolski odsetek gospodarstw domowych z dziećmi w ogólnej liczbie gospodarstw korzystających ze świadczeń był znacznie zróżnicowany i wahał się w granicach od 35,5% w Krakowie do 84,8% w podregionie nowosądeckim (w pozostałych podregionach odpowiednio – 64,4% w oświęcimskim, 72,6% w krakowskim i 83,1% w tarnowskim).

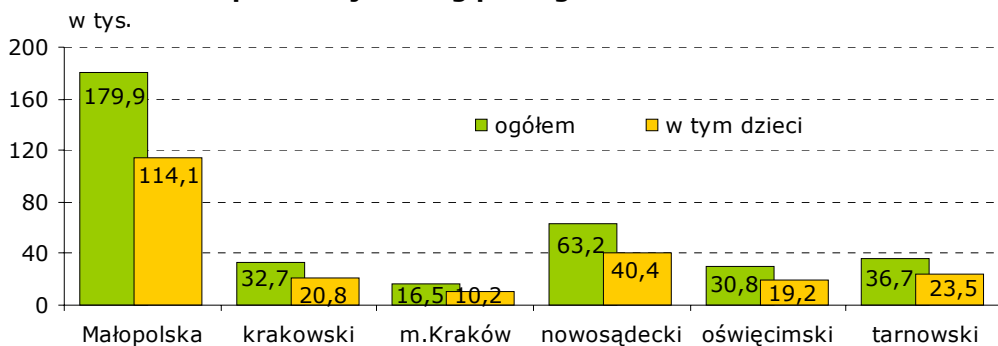

Na powyższym wykresie przedstawiono liczbę gospodarstw domowych beneficjentów pomocy społecznej z dziećmi na utrzymaniu na tle ogółu gospodarstw korzystających z pomocy.

Łączna liczba osób w gospodarstwach domowych z dziećmi w wieku do 24 lat na utrzymaniu otrzymujących świadczenia pomocy społecznej w 2007 r. wynosiła 179,9 tys. (w tym 114,1 tys. dzieci) co stanowiło 5,5 % mieszkańców województwa, natomiast przeciętna wielkość gospodarstwa domowego należącego do tej zbiorowości wynosiła 4,1 osoby.

Zestawienie liczby osób ogółem w gospodarstwach domowych z dziećmi oraz liczby dzieci w wieku do 24 lat pozostających na utrzymaniu tych gospodarstw domowych w poszczególnych podregionach przedstawiono również na wykresie.

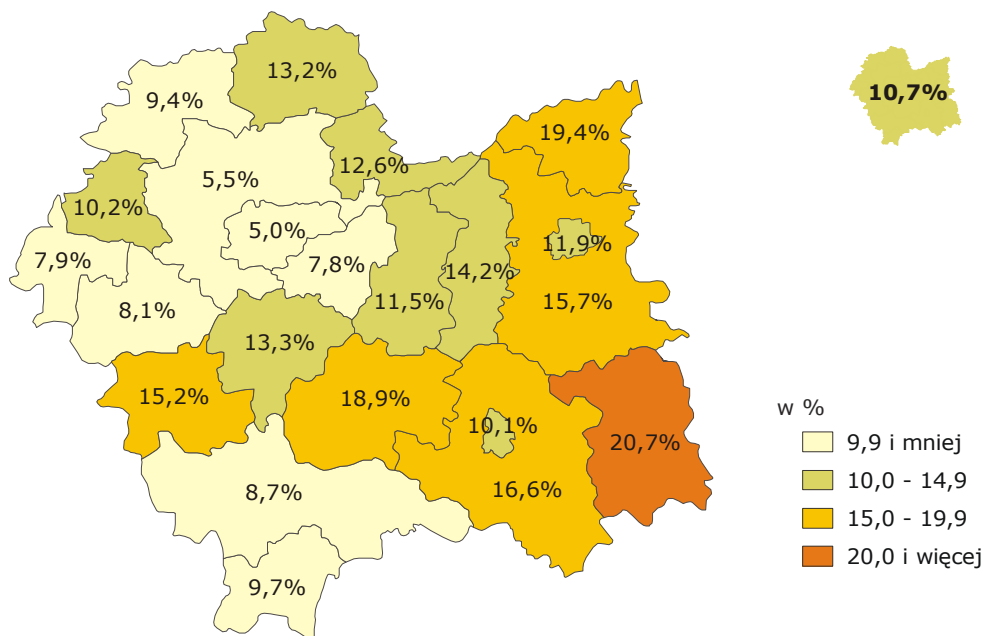
Osoby w gospodarstwach domowych beneficjentów pomocy społecznej według podregionów w 2007 r.

Dzieci w wieku do lat 24 pozostające na utrzymaniu gospodarstw beneficjentów stanowiły 10,7% wszystkich mieszkańców Małopolski pochodzących z tej grupy wiekowej. W poszczególnych podregionach województwa odsetek był dość zróżnicowany - wahał się od 5% w mieście Krakowie do 15% w podregionie tarnowskim.

Na mapie przedstawiono przestrzenne zróżnicowanie wysokości odsetka dzieci i młodzieży w wieku do 24 lat pozostających na utrzymaniu w gospodarstwach korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w ogólnej liczbie mieszkańców z tej grupy wiekowej w poszczególnych powiatach Małopolski.

**Udział dzieci i młodzieży w wieku do 24 lat pozostających
na utrzymaniu gospodarstw domowych beneficjentów
pomocy społecznej w ogólnej liczbie dzieci i młodzieży w grupie
wiekowej 0-24 lata w 2007 r.**

Jak wynika z danych przedstawionych na mapie najwyższy wskaźnik wystąpił w powiecie gorlickim (20,7% ogółu osób w wieku do 24 lat), a stosunkowo wysokie udziały (15 - 20%) odnotowano w kolejnych pięciu powiatach wschodniej i południowej Małopolski. Najniższym wskaźnikiem - 5% - charakteryzował się Kraków, a odsetek nie przekraczający 10% wystąpił poza Krakowem jeszcze w siedmiu powiatach północno-zachodniej i południowej części województwa.

W tabelicy przedstawiono strukturę wiekową zbiorowości dzieci utrzymywanych przez gospodarstwa domowe beneficjentów oraz ich udział w ogólnej liczbie dzieci w każdej z wymienionych grup wiekowych.

Tabl. 5.3. **Dzieci w wieku do 24 lat w gospodarstwach domowych beneficjentów pomocy społecznej w 2007 r.**

Wyszczególnienie	W tysiącach	W % liczby dzieci ogółem	
		w gospodarstwach domowych beneficjentów	w województwie małopolskim ^a
Ogółem	114,1	100,0	10,7
w wieku lat:			
0-4	14,1	12,3	8,6
5-9	25,8	22,6	14,9
10-14	34,0	29,8	16,8
15-19	28,1	24,6	11,5
20-24	12,1	10,6	4,3

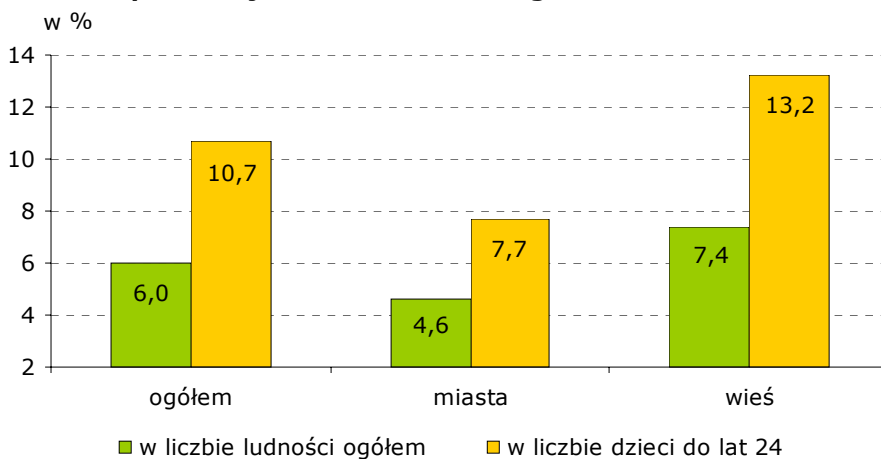
a Według danych GUS. Stan w dniu 31 XII.

Wśród dzieci pozostających na utrzymaniu gospodarstw domowych korzystających ze świadczeń pomocy społecznej najliczniej reprezentowaną grupą wiekową (29,8% zbiorowości) byli 10-14-latkowie. W 2007 r. zarejestrowano ich blisko 34 tys. co stanowiło 16,8% mieszkańców województwa pochodzących z tego samego przedziału wiekowego. Stosunkowo liczne były również grupy wiekowe 5-9 latków i 15-19-latków – każda z nich stanowiła blisko 1/4 ogólnej liczby dzieci utrzymywanych przez gospodarstwa beneficjentów. Dla porównania najmniej liczną grupą (10,6% analizowanej zbiorowości) była młodzież w wieku 20-24 lat – na utrzymaniu gospodarstw domowych objętych pomocą w 2007 r. pozostawało ich 12,1 tys. (4,3% mieszkańców Małopolski z tej grupy wiekowej).

Z najniższego przedziału wiekowego (do 4 roku życia) pochodziło 12,3% dzieci beneficjentów a ich odsetek w grupie najmłodszych mieszkańców województwa wynosił 8,6%.

Wspomniany wcześniej udział liczby dzieci z gospodarstw beneficjentów pomocy społecznej w ogólnej liczbie ludności z grupy wiekowej do 24 lat był wyższy od udziału (wynoszącego w 2007 r. 6%) łącznej liczby osób w gospodarstwach domowych korzystających ze świadczeń w liczbie mieszkańców województwa.

Udział osób w gospodarstwach domowych beneficjentów pomocy społecznej w liczbie ludności ogółem w 2007 r.

Jak widać na powyższym wykresie podobna sytuacja wystąpiła zarówno na wsi jak i w mieście – na wsi udział dzieci był wyższy o 5,8 pkt proc., a w mieście odpowiednio o 3,1 pkt.

W tabelicy poniżej przedstawiono porównanie liczebności i struktury analizowanej zbiorowości według liczby dzieci na utrzymaniu i miejsca zamieszkania.

Tabl. 5.4. **Gospodarstwa domowe beneficjentów pomocy społecznej z dziećmi do 24 lat na utrzymaniu według liczby dzieci w 2007 r.**

Wyszczególnienie	Ogółem	Z liczbą dzieci do 24 lat					
		1	2	3	4	5	6 i więcej

W tysiącach

Ogółem	43,8	11,6	12,8	9,5	5,1	2,5	2,3
Miasta	16,2	5,6	5,2	3,1	1,3	0,5	0,4
Wieś	27,5	6,0	7,6	6,4	3,8	1,9	1,8

W odsetkach

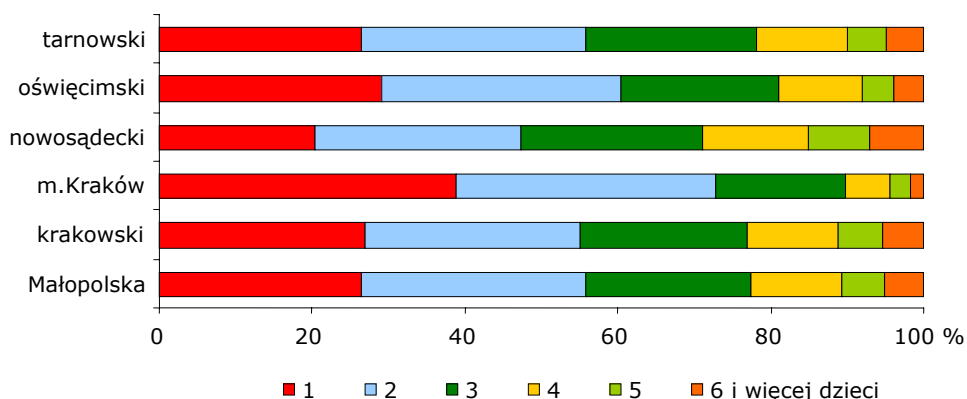
Ogółem	100,0	26,5	29,2	21,8	11,7	5,6	5,2
Miasta	100,0	34,7	32,0	19,3	8,0	3,4	2,6
Wieś	100,0	21,7	27,6	23,3	13,8	7,0	6,7

Jak wynika z danych zawartych w tablicy wśród gospodarstw beneficjentów pomocy społecznej mających na utrzymaniu dzieci w wieku do 24 lat najliczniej reprezentowane były gospodarstwa z dwojgiem dzieci – w 2007 r. ośrodki pomocy społecznej w Małopolsce zarejestrowały 12,8 tys. takich gospodarstw co stanowiło 29,2 % ogółu gospodarstw z dziećmi korzystających ze świadczeń. Na wsi odsetek gospodarstw z taką liczbą dzieci był również wysoki – 27,6% (wyższy niż z trojgiem dzieci), natomiast w miastach kształtował się na poziomie 32% zajmując drugie miejsce w strukturze po gospodarstwach z jednym dzieckiem. Udział gospodarstw beneficjentów z co najmniej czworgiem dzieci na utrzymaniu (blisko 9,9 tys. gospodarstw (22,5% dla województwa ogółem) był wyższy na wsi niż w mieście o blisko 6 pkt proc.

Przeciętna liczba dzieci w wieku do 24 lat w gospodarstwie domowym korzystającym w 2007 r. ze świadczeń pomocy społecznej wynosiła 2,6 osoby.

Porównując struktury zbiorowości gospodarstw z dziećmi korzystających ze świadczeń pomocy społecznej według liczby dzieci na utrzymaniu dla województwa ogółem i dla poszczególnych podregionów Małopolski (wykres poniżej) daje się zauważyć, że największe różnice w zestawieniu z pozostałymi czterema podregionami (także z danymi dla województwa ogółem) wykazuje miasto Kraków. Charakterystyczne dla tego podregionu są najwyższe udziały gospodarstw z jednym dzieckiem i dwojgiem dzieci – odpowiednio 38,8% i 33,9% oraz 2-3-krotnie niższy niż pozostałych podregionach odsetek gospodarstw z co najmniej czworgiem dzieci (średnio jedno na dziesięć gospodarstw z dziećmi otrzymujących świadczenia).

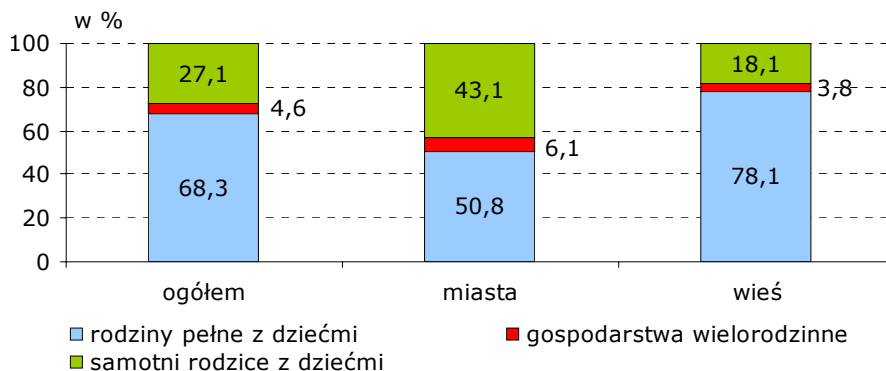
Struktura gospodarstw domowych z dziećmi korzystających ze świadczeń pomocy społecznej według liczby dzieci i podregionów w 2007 r.

Biorąc pod uwagę typ rodziny wchodzącej w skład gospodarstwa domowego z dziećmi można wyróżnić: gospodarstwa rodzin pełnych (małżeństwa lub konkubiny z dziećmi), gospodarstwa rodzin niepełnych (samotnych rodziców z dziećmi) oraz gospodarstwa wielorodzinne.

Wykres zamieszczony poniżej przedstawia strukturę zbiorowości gospodarstw beneficjentów z dziećmi na utrzymaniu według wymienionych typów rodzin tworzących te gospodarstwa.

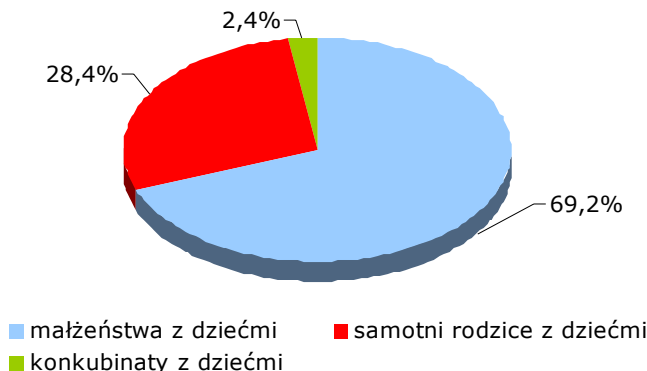
Struktura gospodarstw domowych beneficjentów pomocy społecznej z dziećmi na utrzymaniu według typów rodzin w 2007 r.

W strukturze gospodarstw zobrazowanej powyższym wykresem wyraźnie wyróżniały się gospodarstwa domowe rodzin pełnych - stanowiące aż 68,3% analizowanej zbiorowości w województwie, w miastach ponad połowę, na wsi ponad 3/4 gospodarstw. Dla miast charakterystyczny był także wysoki udział gospodarstw samotnych rodziców z dziećmi na utrzymaniu - 43,1%. Dla porównania na wsi odsetek gospodarstw tego typu był ponad 2-krotnie niższy.

W zbiorowości gospodarstw jednorodzinnych otrzymujących świadczenia najczęściej było małżeństw z dziećmi - 22,2 tys., tj. blisko 70% ogółem. Pozostałe typy gospodarstw jednorodzinnych to samotne matki lub ojcowie z dziećmi - 9,1 tys. (ponad 28% zbiorowości) oraz 0,8 tys. konkubinatów z dziećmi. Należy dodać, że w tym przypadku struktura gospodarstw miejskich i wiejskich różniła się od siebie znacząco - w miastach odsetki małżeństw z dziećmi i samotnych rodziców kształtowały się na podobnym poziomie (odpowiednio - 49,4% i 45,9%) podczas gdy na wsi udział małżeństw z dziećmi był ponad 4-krotnie wyższy od udziału rodzin niepełnych. W miastach zaś zarejestrowano ponad 4-krotnie więcej konkubinatów z dziećmi.

Struktura jednorodzinnych gospodarstw domowych beneficjentów pomocy społecznej według typu rodziny w 2007 r.

W kwestionariuszach wywiadów środowiskowych (stanowiących podstawę przyznania pomocy) wypełnianych przez pracowników ośrodków pomocy społecznej jest możliwość wpisania od jednej do pięciu przyczyn ubiegania się o pomoc.

Wśród problemów powodujących konieczność poszukiwania pomocy zgłaszanych w 2007 r. przez gospodarstwa domowe z dziećmi najczęściej pojawiała się ubóstwo - średnio w co drugim gospodarstwie objętym pomocą. Na drugim miejscu wystąpiły problemy rodzinne (wielodzietność, rodzina niepełna, potrzeba ochrony macierzyństwa, bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych, przemoc w rodzinie), które deklarowało 46,7% gospodarstw.

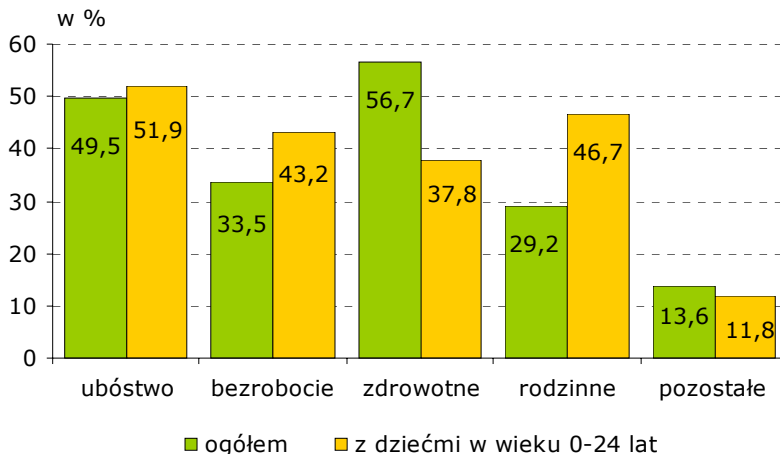
Kolejnym problemem wymienianym niemal tak często jak problemy rodzinne jako przyczyna trudnej sytuacji gospodarstwa domowego było bezrobocie beneficjenta lub innej osoby dorosłej w jego gospodarstwie domowym - odnotowano go w wywiadach dla 43,2% gospodarstw.

Z kolei blisko 38% gospodarstw z dziećmi objętych w 2007 r. pomocą w postaci świadczeń społecznych było nękanych problemami zdrowotnymi - niepełnosprawnością lub długotrwałą chorobą beneficjenta lub któregoś z członków jego gospodarstwa.

Pozostałe przyczyny (bezdomność, alkoholizm, narkomania, trudności w przystosowaniu się do życia po zwolnieniu z zakładu karnego czy opuszczeniu placówki opiekuńczo-wychowawczej, sytuacja kryzysowa, zdarzenie losowe, klęska żywiołowa) pojawiały się już znacznie rzadziej - w niespełna 12% gospodarstw.

Na poniższym wykresie przedstawiono częstość występowania poszczególnych grup przyczyn dla gospodarstw z dziećmi w porównaniu z gospodarstwami beneficjentów pomocy społecznej ogółem w Małopolsce w 2007 r.

Gospodarstwa domowe według częstości występowania głównych przyczyn ubiegania się o pomoc społeczną w 2007 r.

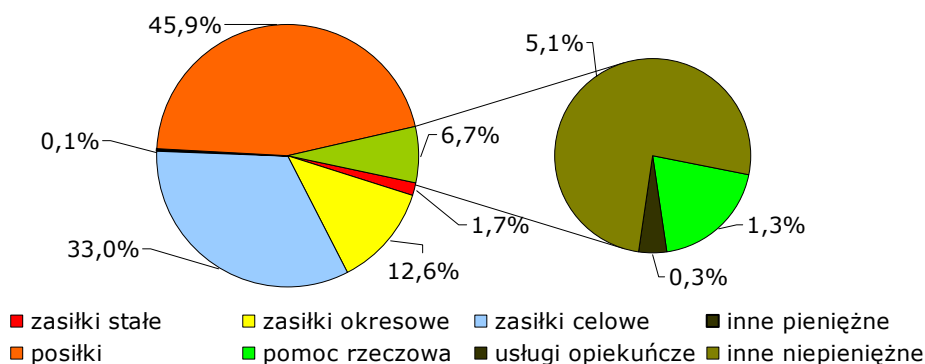

Jak widać na wykresie zbiorowość gospodarstw beneficjentów pomocy społecznej mających na utrzymaniu dzieci w wieku do lat 24 charakteryzowała się oprócz licznych problemów rodzinnych także wyższą częstością występowania takich przyczyn ubiegania się o pomoc jak ubóstwo i bezrobocie - w przypadku bezrobocia o blisko 10 a ubóstwa o 2,4 pkt proc. Z kolei problemy zdrowotne jak widać pojawiały się znacznie częściej (różnica o blisko 19 pkt proc.) w całej zbiorowości gospodarstw objętych pomocą niż wśród gospodarstw z dziećmi.

Różnice w częstości występowania poszczególnych grup przyczyn ubiegania się o pomoc widoczne były też w przekroju terytorialnym - najbardziej zróżnicowane były pod tym względem - podregion tarnowski i miasto Kraków.

Pomoc społeczna może być świadczona beneficjentom w formie pieniężnej lub niepieniężnej, przy czym pierwsza z wymienionych form pomocy obejmuje m.in. zasiłki - celowe, okresowe i stałe, natomiast druga min. posiłki, pomoc rzeczową, usługi opiekuńcze.

Struktura gospodarstw domowych beneficjentów pomocy społecznej z dziećmi na utrzymaniu według rodzaju świadczonej pomocy w 2007 r.

Gospodarstwa domowe z dziećmi objęte świadczeniami pomocy społecznej korzystały w 2007 r. w większości (23,1 tys., tj. 52,7% gospodarstw domowych) ze świadczeń niepieniężnych głównie w postaci posiłków (87,2% korzystających z pomocy niepieniężnej). Z tego rodzaju świadczenia skorzystało w analizowanym okresie 20,1 tys., tj. 45,9% gospodarstw z dziećmi na utrzymaniu.

Wśród gospodarstw z dziećmi objętych pomocą w formie pieniężnej (20,7 tys., tj. 47,3% gospodarstw) najliczniejszą grupę (blisko 70% otrzymujących świadczenia pieniężne) stanowiły gospodarstwa, które otrzymały zasiłki celowe - z tego świadczenia skorzystało w 2007 r. 14,4 tys. gospodarstw, tj. średnio co trzecie gospodarstwo z dziećmi. Zasiłki okresowe otrzymało w tym czasie 5,5 tys., a stałe 0,7 tys. gospodarstw (odpowiednio 12,5% i 1,6% ogółem).

ROZDZIAŁ 6. PRZESTĘPCZOŚĆ I PATOLOGIE

Przestępczość nieletnich stanowi obecnie problem na skalę światową i jest przedmiotem zakrojonych na szeroką skalę badań, mających na celu określenie powodujących ją przyczyn oraz wypracowanie skutecznych metod jej przeciwdziałania i zwalczania.

Głównym aktem prawnym regulującym kwestie dotyczące nieletnich jest Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich z 26 października 1982 roku z późniejszymi zmianami (Dz. U. z 1982 r., Nr 35, poz. 228 z późn. zm.). Zawarte w niej przepisy stosuje się w zakresie:

- 1) zapobiegania i zwalczania demoralizacji - w stosunku do osób, które nie ukończyły lat 18,
- 2) postępowania w sprawach o czyny karalne - w stosunku do osób, które dopuściły się takiego czynu po ukończeniu lat 13, ale nie ukończyły lat 17,
- 3) wykonywania środków wychowawczych lub poprawczych - w stosunku do osób, względem których środki te zostały orzeczone, nie dłużej jednak niż do ukończenia przez te osoby lat 21.

Demoralizacja nieletnich jest to stan albo proces określający negatywne postawy i zachowania w odniesieniu do obowiązujących w społeczeństwie podstawowych norm i zasad postępowania. Ustawa wskazuje na najbardziej typowe i najczęściej występujące przejawy demoralizacji, które mają postać systematycznych, powtarzających się zachowań.

Przestępczość nieletnich to czyny zabronione przez ustawę jako przestępstwa, przestępstwa skarbowe lub niektóre wykroczenia dotyczące między innymi: zakłócania porządku publicznego, rzucania kamieniami w pojazd będący w ruchu bądź też prowadzenia auta w stanie nietrzeźwym. Noszą one miano czynów karalnych i są charakterystycznym określeniem związanym właśnie z nieletnimi. Czyn karalny obejmuje wszystkie przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego, na wniosek bądź z oskarżenia prywatnego, a także wszystkie jego formy stadialne: dokonanie, usiłowanie i przygotowanie, jak również formy zjawiskowe przestępstwa tj. sprawstwo, podżeganie i pomocnictwo. Jednakże usiłowanie, przygotowanie, podżeganie i pomocnictwo jest czynem karnym jedynie wówczas, jeżeli ustawa tak stanowi.

Sprawy dotyczące nieletnich leżą w gestii sądów rodzinnych, a innych organów tylko wówczas, gdy „przepis szczególny stanowi inaczej”. Do kompetencji sądów rodzinnych należą również sprawy z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego, postępowania wobec osób uzależnionych od alkoholu, a także chorych psychicznie.

Prawo karne określa granicę wiekową - ukończenie 17 lat, z którą wiąże się zdolność do ponoszenia odpowiedzialności karnej, stanowiąca jedną z przesłanek warunkujących przypisanie winy sprawcy przestępstwa. Z przestępstwem lub wykroczeniem związana jest wina, której Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich nie zna. Problem winy nie występuje przy przekroczeniu dolnej granicy wieku, czyli 13 lat, bowiem nieletni przed 13 rokiem życia nie popełnia w rozumieniu Ustawy czynu karalnego. Wiek nieletniego i charakter czynu oraz sposób jego popełnienia mają istotny wpływ także na tryb postępowania i rodzaj organu właściwego do prowadzenia postępowania. Należy zauważyć, że Kodeks karny przewiduje wyjątkowo odpowiedzialność karną tych nieletnich, którzy po ukończeniu 15 lat dopuszczają się szczególnie groźnych przestępstw.

Fundamentalną zasadą przyjętą w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich jest dobro osoby nieletniej, które przejawia się w dążeniu do osiągnięcia korzystnych zmian w osobowości i zachowaniu się nieletniego oraz zmierzając w miarę potrzeby do prawidłowego spełniania przez rodziców lub opiekuna ich obowiązków wobec nieletniego, uwzględniając przy tym interes społeczny.

Przestępczość nieletnich to w głównej mierze czyny bezpośrednio wpływające na tzw. poczucie bezpieczeństwa zwykłego mieszkańca. Według policyjnych statystyk, wśród czynów karalnych popełnianych przez nieletnich, zdecydowaną większość stanowią czyny z pięciu kategorii tj.:

- kradzież cudzej rzeczy,
- kradzież z włamaniem,
- przestępstwa rozbójnicze,
- bójka, pobicie,
- przestępstwa narkotykowe.

Sposób popełniania tychże czynów cechuje duża spektakularność. Nieletni bardzo często działają w sposób jawny, wręcz na pokaz, jednocześnie chwając się swoimi wyczynami przed rówieśnikami oraz lokalnymi społecznościami.

Przestępstwa, w których udział biorą nieletni są w dużym stopniu nacechowane elementami agresji zarówno fizycznej, jak i psychicznej. Szacunkowe dane

wskazują, że wśród ogółu czynów przestępczych popełnionych przez nieletnich, te w których stwierdzono agresję psychiczną lub fizyczną stanowiły ponad połowę. Dotyczy to zwłaszcza zdarzeń z kategorii: przestępstwa rozbójnicze, bójka, pobicie, groźby karalne, naruszenie nietykalności osobistej itp.

Czyny przestępcze, w których udział biorą nieletni cechuje niewspółmierność zachowań agresywnych w stosunku do sytuacji, w której ci nieletni się znajdują.

Przestępczość nieletnich wyróżnia seryjność, polegająca na tym, że nieletni, który popełnił czyn przestępczy i nie został złapany, kontynuuje swoje działania do momentu ujęcia go przez policję. Dowodem na to jest fakt, że ilość spraw przekazanych do sądów rodzinnych jest zawsze od trzech do pięciu razy mniejsza niż ilość udowodnionych nieletnim czynów karalnych. Jak pokazują przeprowadzane szczegółowe analizy, każdego roku policja prowadzi szereg spraw przeciwko nieletnim, którym zarzuca popełnienie od kilku do kilkudziesięciu przestępstw.

Seryjność przestępczych działań nieletnich wiąże się także z brakiem reakcji ze strony osób dorosłych na zachowania nieletniego związane z przestępstwem. Prowadzi to najczęściej do zwiększenia się częstotliwości popełniania czynów, jak również ich ciężaru gatunkowego. Ze zjawiskiem seryjności związany jest również problem działania w warunkach recydywy. Dotyczy on pewnej liczby nieletnich, dla których popełnianie czynów karalnych stanowi swoisty sposób na życie. Osoby te w dużej części cechuje wysoki stopień demoralizacji, często, zgodnie z orzeczeniami sądów, podejmuje się wobec nich środki izolacyjne.

Niepokojącym trendem w obrębie zjawiska przestępczości nieletnich jest rosnący udział w zdarzeniach przestępczych osób, które nie ukończyły 13 lat - małoletnich, oraz obniżanie się wieku inicjacji przestępczej. Osoby takie nie ponoszą za swoje czyny odpowiedzialności karnej, prowadzi się wobec nich jedynie czynności o charakterze opiekuńczo-wychowawczym. Niestety liczba małoletnich wchodzących w konflikt z prawem z roku na rok zwiększa się, a czyny popełniane przez tę grupę mają coraz częściej duży ciężar gatunkowy - rozboje, włamania, kradzieże.

Począwszy od 1999 r. daje się zauważyć wzrost liczby nieletnich, którym udowodniono popełnienie przestępstwa z ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii. Narkotyki są bardzo często składową innych przestępstw popełnianych przez osoby nieletnie. Substancje odurzające wymuszają popełnienie przestępstwa w celu zdobycia środków finansowych na ich zakup. W przypadku handlu narkotykami docho-

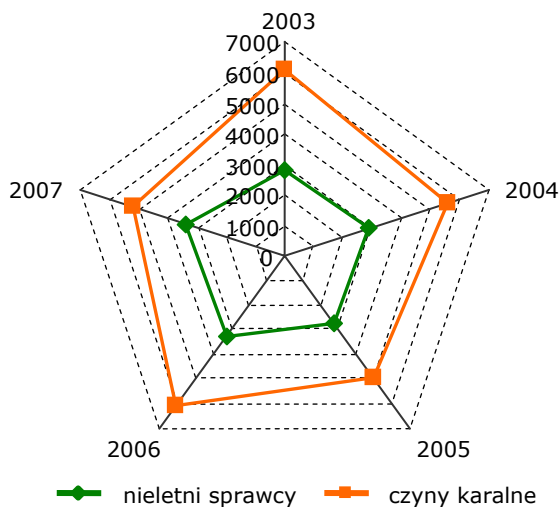
dzą przestępstwa związane z „dyscyplinowaniem” klienta - pobicia, groźby karalne, wymuszanie określonych zachowań.

Popełnianie czynów karalnych przez osoby nieletnie, pomimo stosunkowo dużych rozmiarów, stanowi margines tego społecznego zjawiska jakim jest przestępczość w ogóle. Margines ten nie powinien być lekceważony ani też wyolbrzymiany. Obie tendencje występują w różnej postaci, np. okresowego nasilenia publikacji prasowych, domagających się wobec nieletnich stosowania nadzwyczajnych środków represyjnych lub przeciwnie, optujących za całkowitą liberalizacją. Niewłaściwa obserwacja tych tendencji może stać się podstawą do wysnucia błędnego wniosku, że największym niebezpieczeństwem dla porządku prawnego w Polsce jest młodzież przestępcza, a nie przestępczość ludzi dorosłych.

6.1. Przestępczość nieletnich

Według danych Komendy Głównej Policji zawartych w Raporcie o działaniach Policji w zakresie zapobiegania przestępczości oraz zjawiskom patologii społecznej w 2007 roku, na terenie województwa małopolskiego ujawniono 3404 nieletnich, którzy popełnili 5238 czynów karalnych.

Nieletni sprawcy oraz popełnione czyny karalne

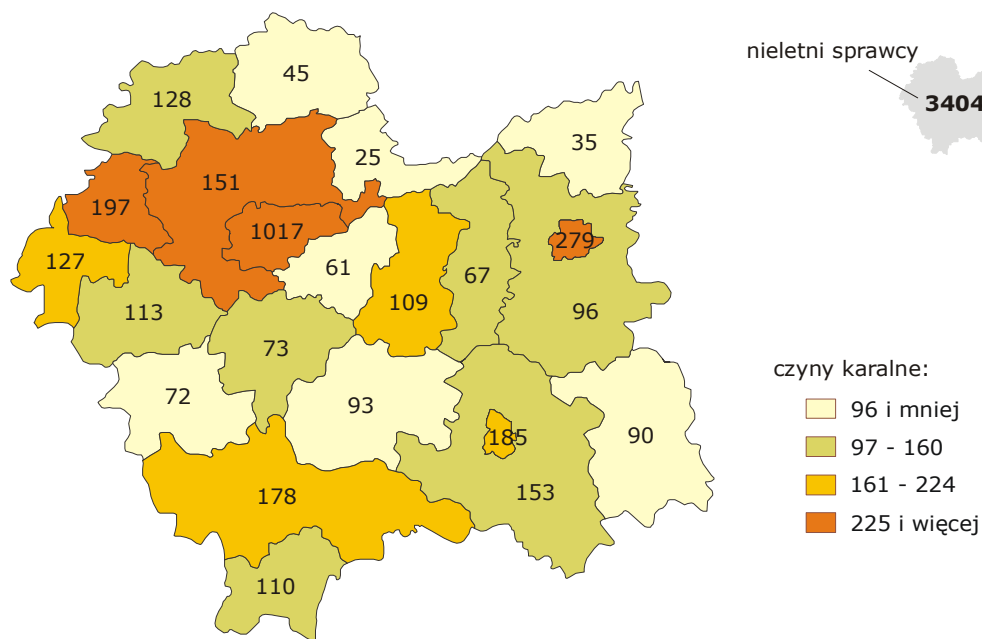

Ź r ó d ł o: dane Komendy Wojewódzkiej Policji w Krakowie.

W relacji do roku poprzedniego nastąpił spadek ilości czynów karalnych popełnionych przez nieletnich o 808 czynów, tj. o 13,4%, natomiast liczba nieletnich sprawców zwiększyła się o 175, tj. o 5,4%. W omawianym okresie nieletni sprawcy stanowili 9,9% ogółu podejrzanych ujawnionych na obszarze Małopolski, tj. o 0,8 pkt proc. więcej niż w roku poprzednim. Osoby te popełniły 6,0% ogółu stwierdzonych przestępstw (w 2006 r. - 5,7%).

W przekroju terytorialnym województwa, najwięcej czynów karalnych nieletni popełnili na terenie miasta Krakowa (39,5% ogółu) oraz powiatu chrzanowskiego (7,2%), a najmniej w powiatach miechowskim (0,6%) i gorlickim (1,2%).

Nieletni sprawcy oraz popełnione czyny karalne według powiatów w 2007 r.

Źródło: dane Komendy Wojewódzkiej Policji w Krakowie.

Biorąc pod uwagę poszczególne kategorie przestępstw, udział czynów karalnych popełnionych przez nieletnich w ogólnej liczbie przestępstw stwierdzonych w tych kategoriach przedstawiał się następująco:

- rozbój, wymuszenie rozbójnicze, kradzież rozbójnicza - 36,4% (36,5% w 2006 r.),
- uszczerbek na zdrowiu - 22,9% (18,0% w 2006 r.),
- bójka lub pobicie - 20,2% (16,9% w 2006 r.),

- zgwałcenie - 11,5% (13,2% w 2006 r.),
- z ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii - 9,2% (13,2% w 2006 r.),
- kradzież cudzej rzeczy - 2,7% (3,1% w 2006 r.),
- kradzież z włamaniem - 2,6% (2,6% w 2006 r.).

Tabl. 6.1. **Czyny karalne nieletnich w wybranych kategoriach**

Wyszczególnienie	2003	2004	2005	2006	2007
O G Ó Ł E M	6070	5614	4940	6046	5238
w tym:					
Zgwałcenie	.	4	3	23	14
Kradzież cudzej rzeczy	611	690	596	693	509
Kradzież z włamaniem	582	509	457	365	280
Rozbój, wymuszenie rozbójnicze, kradzież rozbójnicza	1988	1907	1274	1621	1152
Bójka lub pobicie	195	113	139	166	224
Z ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii	.	913	829	1006	371

Ź r ó d ł o: dane Komendy Wojewódzkiej Policji w Krakowie.

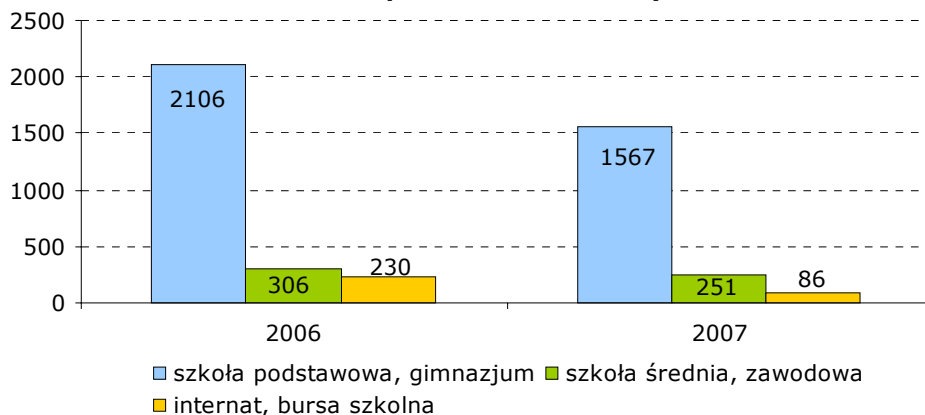
Indywidualnie nieletni popełnili 3860 czynów karalnych (w 2006 r. - 4498), natomiast w grupach 2018 czynów (w 2006 r. - 2305). Grupy złożone tylko z nieletnich - 1378 czynów karalnych, nieletni wspólnie z dorosłymi - 640.

Z ogólnej liczby 5238 czynów karalnych ponad 82% popełniono na obszarach miejskich. Nieletni sprawcy w większości realizowali obowiązek szkolny (3334), 199 dokonało czynu karalnego w ramach powrotu do przestępstwa, 209 popełniło czyn zabroniony pod wpływem alkoholu, a 1 pod wpływem narkotyków lub innych środków o podobnym działaniu. W ogólnej liczbie 3404 nieletnich sprawców dziewczęta stanowiły 13,2%, tj. 449 osób.

Poważnym problemem dotyczącym nieletnich jest przestępczość w szkołach i internatach, przy czym należy pamiętać, że w obiektach szkolnych poza nieletnimi popełniają przestępstwa również osoby dorosłe.

W szkołach podstawowych i gimnazjalnych na terenie województwa małopolskiego stwierdzono ogółem 1567 przestępstw, tj. o ponad 1/4 mniej niż w 2006 r. W szkołach średnich i zawodowych zarejestrowano 251 przestępstw (spadek w ujęciu rocznym o 18,0%), natomiast w internatach i bursach szkolnych odnotowano 86 przestępstw stwierdzonych.

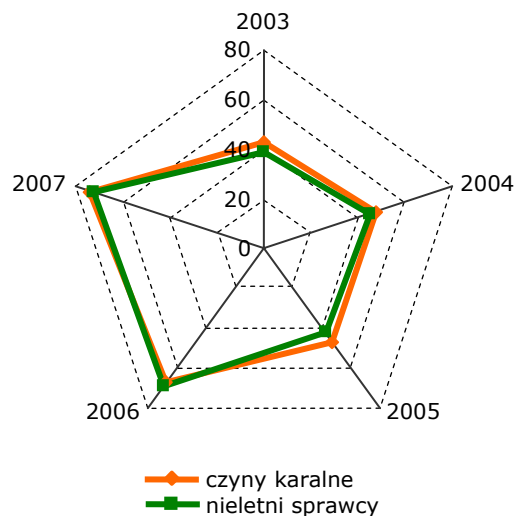
Przestępstwa stwierdzone na terenie placówek oświatowych

Źródło: Raport o działaniach Policji w zakresie zapobiegania przestępczości oraz zjawiskom patologii społecznej w 2007 roku, Biuro Prewencji i Ruchu Drogowego Komendy Głównej Policji.

Od kilku lat rośnie liczba nieletnich uczestniczących w przestępstwach drogowych. Pomimo faktu, iż procentowy udział czynów nieletnich w ogóle stwierdzonych przestępstwach drogowych nie jest duży (0,8% w 2007 r.), to liczba młodocianych sprawców w porównaniu z 2003 r. wzrosła o ponad 80%.

Czyny karalne w ruchu drogowym oraz nieletni sprawcy

Źródło: dane Komendy Wojewódzkiej Policji w Krakowie.

6.2. Policyjne izby dziecka

Działalność policyjnych izb dziecka regulują następujące akty prawne:

- Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich,
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 21 stycznia 2002 r. w sprawie szczegółowych zasad pobytu nieletnich w policyjnych izbach dziecka,
- Decyzja nr 346/04 Komendy Głównej Policji z dnia 9 sierpnia 2004 r. w sprawie pełnienia służby przez policjantów w policyjnych izbach dziecka.

Placówki te podlegają Ministrowi Spraw Wewnętrznych i Administracji, który na mocy art. 83 w/w ustawy tworzy je i znosi wydając specjalne zarządzenie. Każda placówka ma określony zasięg terytorialnego działania. W przypadku, kiedy na terenie województwa znajduje się tylko jedna izba, podległy jej teren odpowiada administracyjnym granicom województwa.

Zgodnie z zasadami umieszczania nieletnich w policyjnych izbach dziecka, w placówkach tych mogą przebywać:

- 1) sprawcy czynów karalnych, w razie łącznego spełnienia następujących przesłanek:
 - uzasadnionego podejrzenia, że nieletni popełnił czyn karalny;
 - uzasadnionej obawy ukrycia się nieletniego lub zatarcia śladów tego czynu, albo gdy nie można ustalić tożsamości nieletniego;
 - jeżeli jest to konieczne ze względu na okoliczności sprawy;
- 2) uciekinierzy ze schronisk dla nieletnich i zakładów poprawczych, na czas niezbędny do przekazania nieletniego właściwemu zakładowi, nie dłużej jednak niż na 5 dni.

W 2007 r. w Małopolsce działały 2 policyjne izby dziecka z siedzibami w Krakowie i Tarnowie. Przebywało w nich łącznie 551 nieletnich, tj. o 11,1% więcej niż w 2006 r., przy czym w PID w Krakowie liczba nieletnich wzrosła w ujęciu rocznym o 11,6%, natomiast w PID w Tarnowie o 9,2%.

Wprowadzane rozwiązania w zakresie opieki i nadzoru nad nieletnimi przebywającymi w PID oraz odpowiedniej organizacji służby, sprawiają, że poziom bezpieczeństwa w tych placówkach ulega stałej poprawie. Ponadto, policyjne izby dziecka współpracują z placówkami dydaktycznymi, ze środowiskiem naukowym oraz przedstawicielami instytucji i organizacji społecznych zajmujących się problematyką nieletnich celem wykonywania działań ukierunkowanych na profilaktykę społeczną

na rzecz środowiska lokalnego. Policyjne izby dziecka organizują spotkania z młodzieżą szkolną mające na celu zapobieganie różnego rodzaju patologiom takim jak alkoholizm, narkomania, agresja i przemoc. Studenci mają możliwość odbycia praktyki, zebrania materiałów do prac naukowych na temat funkcjonowania określonej placówki. Ponadto, pracujący w izbie policjanci uczestniczą w akcjach i programach profilaktycznych mających na celu poprawę bezpieczeństwa dzieci i młodzieży. Przy policyjnych izbach dziecka działają telefony zaufania - infolinie, obsługiwane przez policjantów mających doświadczenie w udzielaniu różnego rodzaju porad, w tym najczęściej dotyczących problemów wychowawczych, braku opieki nad dziećmi, problemów związanych z uzależnieniami od alkoholu i środków odurzających.

Dzięki zaangażowaniu w realizację zadań zmierzających do zapobiegania zjawiskom patologii oraz sprawnemu rozwiązywaniu problemów zgłaszanych przez obywateli, policyjne izby dziecka cieszą się pozytywną opinią w środowisku lokalnym.

6.3. Patologie społeczne wśród nieletnich

6.3.1. Alkoholizm

Podstawę prawną do rozwiązywania problemów alkoholowych w Polsce stanowi Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz. U. 1982 Nr 35, poz. 230, z późniejszymi zmianami), regulująca m.in. funkcjonowanie rynku napojów alkoholowych, zasady jego kontroli, zagadnienia dotyczące profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych. Określa ponadto kierunki państwa w aspekcie zapobiegania alkoholizmowi.

Wśród występujących w Polsce problemów społecznych zjawisko alkoholizmu ma znaczenie szczególne. Wyniki badań prezentowane przez Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, wskazują że napoje alkoholowe są najbardziej rozpowszechnioną substancją psychoaktywną używaną przez młodzież. Do picia alkoholu, którym najczęściej jest piwo, przyznaje się ponad 90 procent uczniów III klas szkół gimnazjalnych i uczniów szkół ponadgimnazjalnych.

Specjaliści do spraw nieletnich wskazują na nowe zjawiska, które przyczyniają się do wzrostu spożycia alkoholu wśród nieletnich. Należy do nich moda na tzw. clubbing polegający na spędzaniu czasu wolnego przez młodych pracujących ludzi, uczniów, studentów w barach, pubach, itp. lokalach, co jest nieodłącznie związane ze spożywaniem alkoholu. Kolejnym zjawiskiem jest migracja zarobkowa członków

rodzin za granicę, która wiąże się z ograniczeniem więzi rodzinnych, rekompensowanym nieletnim finansowo przez rodziców. Nieletni, dysponujący środkami pieniężnymi przeznaczają je na zakup alkoholu, pomimo ustawowego zakazu sprzedaży napojów alkoholowych osobom w wieku poniżej 18 lat.

W 2007 r. w województwie małopolskim pod wpływem alkoholu znajdowało się 209 nieletnich, czyli 6,2% ogółu nieletnich, którzy popełnili czyn karalny. Nietrzeźwi małoletni popełnili również szereg wykroczeń takich jak zakłócanie spokoju, porządku publicznego, spoczynku nocnego lub wywoływanie zgorzenia w miejscu publicznym. W omawianym okresie 52 nieletnich popełniło 56 czynów karalnych związanych z prowadzeniem pojazdu w stanie nietrzeźwym.

Policjanci doprowadzili do izb wytrzeźwień 162 osoby nieletnie (159 chłopców, 3 dziewczęta), czyli 0,8% spośród ogółu doprowadzonych osób. Ta, stosunkowo niewielka, liczba świadczy o fakcie, że w przypadku ujawnienia przez Policję nietrzeźwego nieletniego, odbierany jest on z jednostek Policji w pierwszej kolejności przez rodziców. W pozostałych sytuacjach małoletni umieszczani są w pomieszczeniach znajdujących się w jednostkach policji.

Według policyjnych statystyk liczba ujawnionych nieletnich będących pod wpływem alkoholu wzrasta, jednak nie tylko w wyniku utrwalania się zjawiska alkoholizmu, ale również dzięki bardziej wydajnej pracy profilaktycznej wykonywanej przez specjalistów do spraw nieletnich.

6.3.2. Narkomania

Podstawowym aktem prawnym regulującym kwestię narkomanii jest Ustawa o przeciwdziałaniu narkomanii z dnia 29 lipca 2005 roku (z późniejszymi zmianami). Ponadto w celu ograniczenia używania narkotyków i związanych z tym problemów społecznych i zdrowotnych opracowany został Krajowy Program Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2006-2010. Realizowany jest on w pięciu obszarach:

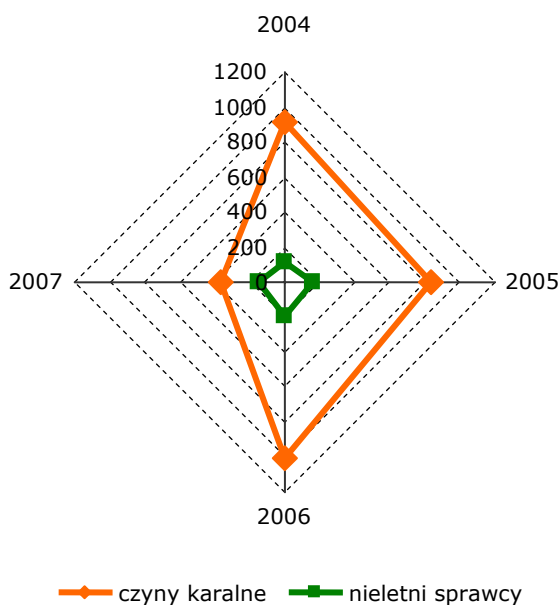
- 1) Profilaktyka,
- 2) Leczenie, rehabilitacja, ograniczanie szkód zdrowotnych i reintegracja społeczna,
- 3) Ograniczenie podaży,
- 4) Współpraca międzynarodowa,
- 5) Badania i monitoring.

Efektem skutecznej realizacji poszczególnych punktów Programu, jest widoczny spadek przestępczości narkotykowej zarówno ogółem, jak i wśród nieletnich.

W 2007 r. na obszarze Małopolski odnotowano znaczny spadek liczby przestępstw narkotykowych wynoszący, w ujęciu rocznym, 47,1%. W ogólnej liczbie 4049 stwierdzonych przestępstw tego rodzaju, czyny nieletnich stanowiły 9,2%. Dla porównania, rok wcześniej stwierdzono 7643 przestępstwa z ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii, wśród których czyny nieletnich stanowiły 13,2%.

Wraz ze spadkiem przestępczości narkotykowej obniżyła się liczba nieletnich sprawców w tej kategorii. W 2007 r. ujawniono 150 nieletnich sprawców, rok wcześniej 191.

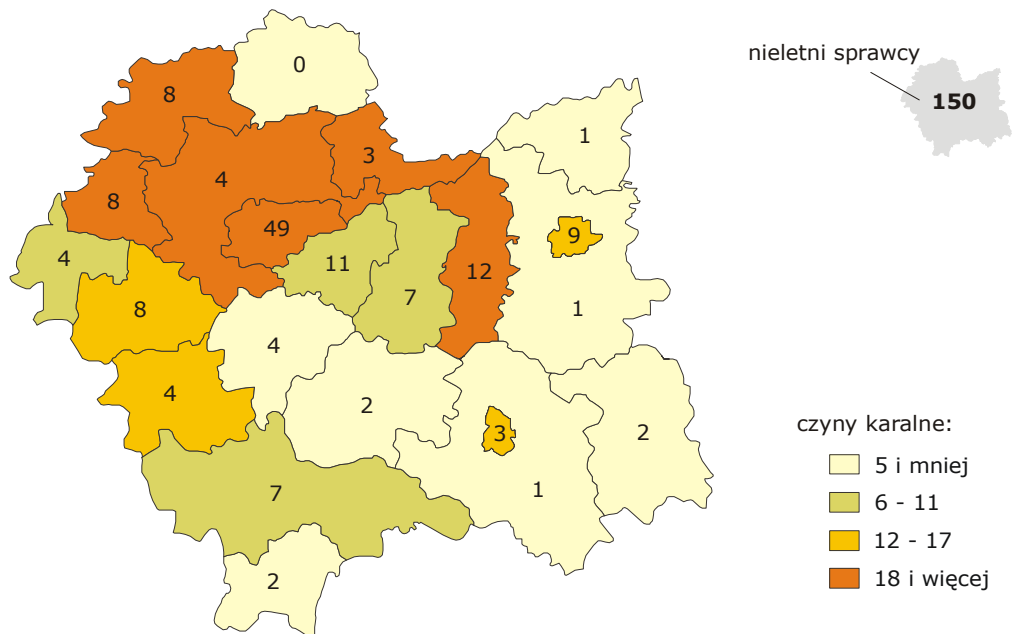
Czyny karalne z ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii oraz nieletni sprawcy

Ź r ó d ł o: dane Komendy Wojewódzkiej Policji w Krakowie.

Przeprowadzane badania wskazują, że najwięcej przestępstw z ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii popełnianych jest w miastach największych oraz liczących od 10 tys. do 50 tys. mieszkańców. Znajduje to potwierdzenie w policyjnych statystykach, według których w Małopolsce najwięcej czynów karalnych związanych z narkotykami popełnili nieletni na terenie miast: Krakowa, Nowego Sącza i Tarnowa, a także w Brzesku i Proszowicach.

**Nieletni sprawcy oraz popełnione czyny karalne
z ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii
według powiatów w 2007 r.**

Ź r ó d ł o: dane Komendy Wojewódzkiej Policji w Krakowie.

6.3.3. Prostytycja

Trudno oszacować rzeczywistą skalę zjawiska prostytucji nieletnich, głównie ze względu na fakt, że prostytuujący się nieletni ujawniani są najczęściej w wyniku policyjnych działań kontrolnych, prewencyjnych lub operacyjnych, bądź też na podstawie informacji uzyskanych od innych nieletnich. Wyjątkowo zdarzają się przypadki, kiedy o prostytuowaniu się dziecka Policję powiadamiają rodzice lub opiekunowie.

Większość prostytucji nieletnich nie pojawia się w policyjnych statystykach. Jedyne dane na ten temat pochodzą z wydanego w 2005 r. przez organizację „Parasol” raportu pt. „Dzieci ulicy”. Prowadzenie statystyk jest utrudnione z uwagi na fakt, że sama prostytucja nie jest karalna - pod kodeks karny podlegają jedynie czynności seksualne z udziałem dzieci do lat 15 i to niezależnie czy jest za to pobierana opłata czy nie. Postępowań z art. 200 Kodeksu karnego (obcowanie płciowe z małoletnim) toczy się rocznie w województwie kilkadziesiąt. W przypadku zatrzymania przez policję prostytuujących się nieletnich w wieku 16 lat, sprawa kierowana

jest do sądu rodzinnego, którego zadaniem jest sprawdzenie, czy dziecko ma dostateczną opiekę. Dodatkowym utrudnieniem dla policji jest fakt, że prostytutka nieletnich nie jest widoczna. Dzieci sprzedające swoje usługi nie ubierają się bardzo wyzywająco, nie stoją też na ulicy jak typowe osoby zajmujące się nierządem.

Centrum prostytucji nieletnich na terenie województwa małopolskiego z oczywistych względów jest Kraków. Usługi seksualne oferowane przez nieletnich oferowane są najczęściej w sąsiedztwie dworca PKP i PKS, w rejonie Plant oraz w galeriach handlowych. Zapłatą za seks są pieniądze lub np. ubrania z modnych butików, czy też modne gadżety (telefony komórkowe, odtwarzacze mp3).

W ostatnim czasie specjaliści badający zjawisko prostytucji nieletnich obserwują jej ewoluowanie w kierunku sponsoringu, tj. utrzymywania i zaspokajania materialnych potrzeb nieletniego w zamian za usługi seksualne.

Dzieciom ulicy, również tym, które znalazły się w zamkniętym kręgu prostytucji pomagają streetworkerzy z „Parasola” w porozumieniu z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Społecznej w Krakowie.

6.3.4. Subkultury

Obserwacje Policji dowodzą, że subkultury w swojej ortodoksyjnej formie mają coraz mniejsze znaczenie w życiu młodych ludzi. Młodzież identyfikuje się z kilkoma rodzajami subkultur, przy czym identyfikacja ta ogranicza się do fryzury, stroju, noszonych elementów ideologicznych, bądź słuchanej muzyki.

Subkultury oraz związane z nimi zjawiska występują w poszczególnych częściach kraju z różnorodnym natężeniem. W niektórych miejscach mają znaczący wpływ na poczucie bezpieczeństwa publicznego, w innych są zmarginalizowane.

Do najliczniejszej i najbardziej niebezpiecznej subkultury należą tzw. szalikowcy (kibole), czyli pseudokibice, których ekscesy mają miejsce na terenie większości województw. Rozładowują oni agresję nie tylko w czasie spotkań piłkarskich, ale również w trakcie dojazdu lub po ich zakończeniu. Zachowanie te skutkują każdorazowo znacznymi stratami materialnymi ponoszonymi przez przewoźników, Policję, budżety miast/gmin.

Policja podejmuje szereg inicjatyw mających na celu ograniczenie szkodliwych działań subkultur. W 2006 r. Małopolski Komendant Wojewódzki Policji w Krakowie powołał w Wydziale Kryminalnym zespół, celem którego jest rozpoznaniem środowiska kibiców sportowych zakłócających porządek prawny na terenie woje-

wództwa małopolskiego. Zespół zajmuje się rozpoznaniem operacyjnym subkultury pseudokibiców, koordynuje czynności między jednostkami Policji województwa małopolskiego i kraju, aktualizuje bazę informatyczną w Wydziale Wywiadu Kryminalnego Komendy Wojewódzkiej Policji w Krakowie oraz na bieżąco współpracuje z przedstawicielami klubów sportowych. Działalność grupy „Kibic” pomogła w lepszym poznaniu środowiska kibiców sportowych, struktur w jakich działają, a także ich nieformalnych przywódców.

6.4. Przemoc wobec nieletnich

Głównym aktem prawnym w zakresie zapobiegania przemocy w rodzinie w tym również wobec dzieci jest ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. Nr 180, poz. 1493).

Celem ustawy jest zwiększenie skuteczności przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz inicjowanie i wspieranie działań polegających na podnoszeniu świadomości społecznej w zakresie przyczyn i skutków przemocy w rodzinie.

Uchwałą Rady Ministrów z dnia 25 września 2006 roku wprowadzony został Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, który zakłada:

- 1) zmniejszenie skali zjawiska przemocy w rodzinie;
- 2) zwiększenie skuteczności ochrony ofiar przemocy w rodzinie i zwiększenie dostępności pomocy;
- 3) zwiększenie skuteczności działań interwencyjnych i korekcyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie.

Na terenie większości powiatów województwa małopolskiego prowadzone są działania profilaktyczne w obrębie szkół podstawowych i gimnazjów w formie pogadanek dla dzieci i młodzieży. Organizowane są również szkolenia pracowników służb i instytucji zajmujących się problematyką rodzin (pedagogów, psychologów szkolnych, pracowników Policji i ośrodków pomocy społecznej).

Działania pomocowe skierowane bezpośrednio do dzieci będących ofiarami przemocy polegają na oddziaływaniu terapeutycznym oraz konsultacjach psychologicznych i pedagogicznych. Część powiatów prowadzi oddziaływania terapeutyczne w ramach grupy wsparcia dla ofiar przemocy. Ponadto powiaty realizują programy profilaktyczne kierowane do młodzieży gimnazjalnej zmagającej się z problemami natury emocjonalnej. Pomoc psychologiczna ma w tym przypadku charakter indy-

widualnych spotkań diagnostycznych, a następnie spotkań grupowych, mających na celu rekonstrukcję bezpiecznych relacji zarówno z rówieśnikami jak i dorosłymi.

W Małopolsce istnieje rozbudowana sieć lokalnych zespołów interdyscyplinarnych, które powstały w powiatach w ramach programu „Przeciw przemocy. Budowanie lokalnych koalicji – interwencje w przemocę domową”. Nadzór nad programem prowadzi Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie przy współpracy z Wydziałem Prewencji Komendy Wojewódzkiej Policji w Krakowie oraz Ośrodkiem Interwencji Kryzysowej i Wsparcia dla Ofiar Przestępstw w Tarnowie.

W 2007 r. program ten realizowany był na terenie 12 powiatów, co przekładało się na funkcjonowanie 96 zespołów gminnych.

Zespoły interdyscyplinarne składają się ze specjalistów pracy z rodziną: pracowników socjalnych, pielęgniarek środowiskowych, pedagogów szkolnych oraz dzielnicowych. Na czele gminnych zespołów interdyscyplinarnych stoją liderzy gminni, podczas gdy na szczeblu powiatowym działa zespół powiatowy, w skład którego wchodzi: koordynator powiatowy, wszyscy liderzy gminni oraz prawnik, psycholog i przełożona pielęgniarek w Szpitalu Powiatowym. Zespoły spotykają się raz w miesiącu lub niezwłocznie po wystąpieniu takiej konieczności.

Na terenie województwa małopolskiego usługi pomocowe na rzecz dzieci krzywdzonych świadczą najczęściej placówki opiekuńczo-wychowawcze wsparcia dziennego. Do głównych zadań tych instytucji należy wspieranie rodzin w sprawowaniu ich podstawowych funkcji oraz pomoc rodzinie i dzieciom dotkniętym przemocą przy współpracy ze szkołami, ośrodkami pomocy społecznej i innymi instytucjami. Współpraca ta ma na celu zapewnienie dzieciom opieki wychowawczej, pomocy w nauce i wyrównywanie braków edukacyjnych, rozwijanie zainteresowań oraz umiejętności efektywnego i atrakcyjnego spędzania czasu wolnego.

Organizacje pozarządowe, Kościoły, związki wyznaniowe współpracują z samorządami lokalnymi m.in. poprzez angażowanie się w organizację letniego wypożyczenia dla podopiecznych placówek wsparcia dziennego.

Przykładem skutecznych działań w zakresie przeciwdziałania przemocy wobec dzieci są następujące inicjatywy podejmowane na obszarze województwa małopolskiego:

W Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie na terenie powiatu tarnowskiego działa poradnictwo specjalistyczne i interwencja kryzysowa, mające na celu pomoc w rozwiązywaniu problemów w funkcjonowaniu rodzin naturalnych i zastępczych

dotkniętych przemocą. Dzieciom i rodzinom udzielana jest pomoc w postaci pracy socjalnej, poradnictwa specjalistycznego, szczególnie psychologicznego. Centrum udziela pomocy w postaci kontaktu telefonicznego, bezpośredniego kontaktu oraz interwencji w miejscu zamieszkania osób w kryzysie.

W powiecie tarnowskim od 2006 r. funkcjonuje również Ośrodek Interwencji Kryzysowej w Jadownikach Mokrych. Ośrodek udziela szeroko pojętej pomocy osobom doświadczającym przemocy, ze szczególnym uwzględnieniem ochrony i pomocy dzieciom doświadczającym przemocy. Ośrodek prowadzi hostel na 6 osób dostępny przez całą dobę przez 7 dni w tygodniu. Dzieci przebywające w hostelu uczestniczą w biblioterapii, arteterapii, zajęciach sportowych, a także w zabawach integracyjnych z dziećmi niepełnosprawnymi.

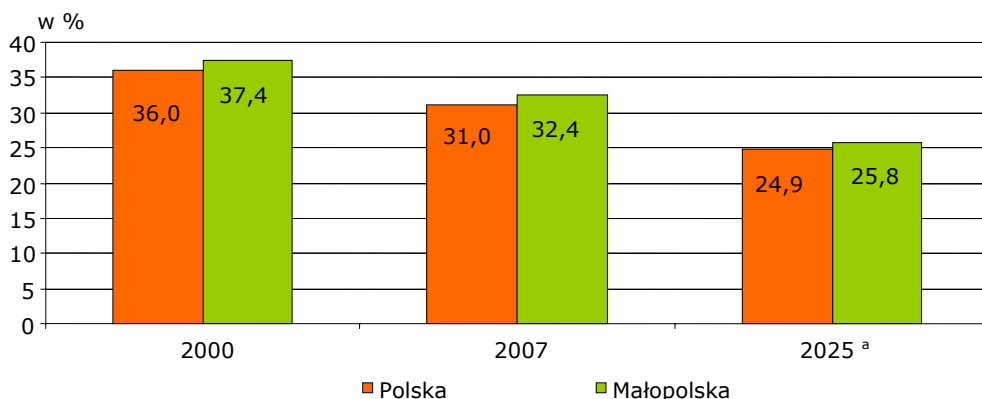
W ramach działań interdyscyplinarnych mających za cel pomoc krzywdzonym dzieciom zawiązano współpracę pomiędzy pracownikami Ośrodka Interwencji Kryzysowej, Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Tarnowie, Gminnych Ośrodków Pomocy Społecznej, kuratorami sądowymi, nauczycielami, wynikiem której wypracowany ma być jak najlepszy plan pomocy dziecku bądź rodzinie dotkniętej przemocą.

ROZDZIAŁ 7. PODSUMOWANIE

Publikacja „Dzieci i młodzież w Małopolsce” zawiera informacje o sytuacji dzieci i młodzieży w Małopolsce, przedstawione w 6 rozdziałach. W poszczególnych rozdziałach pokazano statystyki dotyczące danej dziedziny w wybranych grupach wiekowych. W zależności od rodzaju źródła danych, w poszczególnych rozdziałach występują różne przedziały wiekowe, co związane jest z metodologią badań prowadzonych przez Główny Urząd Statystyczny oraz metodologią badań naukowych prowadzonych przez inne instytucje. Przedstawione dane dotyczą lat 2000-2007. W niektórych przypadkach, ze względu na uwarunkowania metodologiczne, prezentowane są wybrane lata lub krótszy okres czasu.

Udział ludności w wieku 0-24 lata w ludności ogółem

Stan w dniu 31 XII

^a Prognoza ludności.

Informacje demograficzne zawarte są w rozdziale pierwszym, gdzie między innymi pokazano, że:

- W latach 2000-2007 można zaobserwować systematyczny wzrost ogólnej liczby ludności Małopolski. Liczba dzieci i młodzieży w wieku 0-24 lata spadła natomiast w grupie wiekowej 20-24 lata zaobserwowano wzrost. Zjawisko to jest konsekwencją wyżu demograficznego, który miał miejsce na przełomie lat 70 i 80.
- Od początku lat 90-tych odnotowujemy znaczący wzrost częstości urodzeń pozamałżeńskich (spośród urodzeń żywych), jednak tempo tego wzrostu jest znacznie wyższe w Polsce niż w Małopolsce.

- Odsetek żywych noworodków o niskiej masie urodzeniowej (poniżej 2500 g), wśród wszystkich urodzeń żywych w Małopolsce i w Polsce jest na porównywalnym poziomie. Sytuacja ta nie zmieniła się na przestrzeni ostatnich lat. Poziom ten jest niższy od przeciętnego dla krajów Unii Europejskiej.
- W ostatnich latach zaobserwowano zjawisko przesuwania się wieku kobiet, w którym rodzą one dzieci. W Małopolsce największa grupa kobiet rodzi dziecko będąc w wieku 25-29 lat, natomiast na drugim miejscu znalazła się grupa kobiet w wieku 30-34 lata.
- W 2007 r. małżeństwa osób w wieku 24 lata i mniej zdecydowanie częściej zawierane były wśród ludności zamieszkałej na wsi.
- W latach 2000-2006 zauważyć można rosnącą liczbę rozwodów. W 2007 r. nastąpił po raz pierwszy spadek tej liczby w porównaniu do roku poprzedzającego. Wzrostowi liczby rozwodów towarzyszy wzrost liczby dzieci pochodzących z rozwiedzionych małżeństw. W 2007 r. 60% rozwodów dotyczyło związków małżeńskich z małoletnimi dziećmi. W omawianym roku, wśród dzieci pozostających z rozwiązanych małżeństw aż 63% stanowił dzieci i młodzież w wieku szkolnym (7-17 lat). Odsetek dzieci w wieku przedszkolnym (3-6 lat) stanowił 26%, natomiast dzieci do 2 roku życia stanowiły 11% ogółu dzieci pozostających z rozwiązanych małżeństw.
- Prawie 8% uczniów podlegających obowiązkowi rocznego przygotowania przedszkolnego, obowiązkowi szkolnemu lub obowiązkowi nauki, stanowili uczniowie, w przypadku, których przynajmniej jeden z rodziców przebywał poza granicami kraju.

W zakresie edukacji i wychowania pokazano, że:

- Na zmiany zachodzące w systemie oświaty (liczbie szkół, uczniów, absolwentów) duży wpływ ma kształtowanie się procesów demograficznych. Na przestrzeni lat 2000-2007 stopniowo malała liczba uczniów na poszczególnych poziomach kształcenia, związana ze spadkiem liczby dzieci i młodzieży w wieku szkolnym.
- W związku z wprowadzeniem od 2004 r. obowiązku odbycia rocznego przygotowania przedszkolnego przez dzieci w wieku sześciu lat, w roku szkolnym 2007/2008 sześciolatki stanowiły największą grupę w strukturze wiekowej dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym. Na przestrzeni lat 2000-2007

systematycznie corocznie zwiększał się odsetek dzieci przebywających we wszystkich rodzajach placówek przedszkolnych w przeliczeniu na całą zbiorowość dzieci w wieku przedszkolnym.

- Zarówno w szkołach podstawowych, jak i gimnazjach na przestrzeni ostatnich lat obserwowany był spadek liczby uczniów, wynikający z pogłębiającego się niżu demograficznego z kolejnymi młodszymi rocznikami dzieci i młodzieży wchodzącymi w wiek szkolny. Malejąca populacja uczniów przy jednoczesnym wzroście liczby pomieszczeń szkolnych oraz coraz lepszemu wyposażeniu szkół w pomoce naukowe spowodowały poprawę warunków i komfortu nauczania.
- Największą popularnością wśród absolwentów gimnazjów cieszą się licea ogólnokształcące, do których uczęszcza prawie połowa uczniów szkół ponadgimnazjalnych. Od dwóch lat obserwowany jest ponowny wzrost zainteresowania szkołami umożliwiającymi naukę zawodu. Wzrost uczniów w technikach i zasadniczych szkołach zawodowych w dużej mierze wynika ze wzrastającego zapotrzebowania rynku pracy na wykwalifikowanych robotników zarówno w kraju, jak i za granicą. Natomiast maleje nabór uczniów do liceów profilowanych, które dają wykształcenie ogólne i jedynie orientację zawodową.

Na podstawie danych z zakresu uczestnictwa dzieci w kulturze i sporcie pokazano, że:

- Małopolskie instytucje kultury oraz udział dzieci w przygotowywanej przez nie ofercie zgodny jest z ogólnopolskimi trendami w tym zakresie.
- Instytucje oferujące możliwość aktywnych, interaktywnych form uczestnictwa w kulturze (sport, działalność domów i ośrodków kultury) odnotowują znaczny wzrost liczby uczestników organizowanych przez nie zajęć. Dodatkowo należy stwierdzić, że są to w znacznej mierze zajęcia grupowe.
- Uczestnictwo dzieci i młodzieży w ofercie instytucji wystawienniczych w największym stopniu ma charakter zorganizowany, grupowy. Najczęściej dzieci i młodzież odwiedzają muzea i instytucje paramuzealne w zorganizowanych grupach, można przyjąć, że w charakterze wycieczek szkolnych.
- Edukacja pozaszkolna (organizowana przez instytucje wystawiennicze) zyskuje na popularności. Organizowanych jest coraz więcej zajęć w części mu-

zeów, gdyż posiadają one dosyć różnorodną tematykę i spotykają się one ze znacznym zainteresowaniem dzieci i młodzieży. Zainteresowanie lekcjami nie do końca przekłada się na liczbę zwiedzających. Można nawet stwierdzić, iż niektóre, popularne muzea koncentrują się raczej na wystawianych zbiorach niż na innych formach opartego na tym potencjale działalności edukacyjnej.

- Dane dotyczące czytelnictwa pozwalają dostrzec niepokojącą tendencję. Na przestrzeni ostatnich kilku lat dzieci w coraz mniejszym stopniu korzystają z bibliotek publicznych a czytelnictwo książek dla młodych osób spada, pomimo, iż dostępność i jakość oferowanych przez małopolskie biblioteki usług poprawiła się na przestrzeni ostatnich 8 lat.

Czwarty rozdział poświęcony jest zagadnieniu zdrowia, w którym w oparciu o dane przekrojowe pokazano, że:

- W latach 2001-2004 liczba porad udzielonych dzieciom i młodzieży w wieku do 18 lat w podstawowej opiece zdrowotnej stopniowo malała natomiast od 2005 r. liczba ta zaczęła rosnąć.
- W 2007 r. liczba dzieci leczonych w szpitalach ogólnych w większości wybranych oddziałów wzrosła w stosunku do 2003 r.
- W latach 2000-2007 liczba miejsc dla noworodków, a więc łóżek i inkubatorów, stopniowo malała.
- W 2007 r. liczba miejsc w żłobkach i oddziałach żłobkowych na 1000 dzieci w wieku do 3 lat w miastach zmniejszyła się, a liczba dzieci przebywających w żłobkach i oddziałach żłobkowych na 1000 dzieci w wieku do 3 lat zwiększyła się w stosunku do 2000 r. Ponadto w latach 2000-2007 zaobserwowano, że liczba miejsc w żłobkach i oddziałach żłobkowych w Małopolsce przewyższa ten wskaźnik dla całej Polski.
- W 2007 r. odnotowano wzrost ogólnej liczby dzieci i młodzieży w wieku do 18 lat leczonych z powodu zaburzeń psychicznych w porównaniu do 2006 r.
- W 2006 r. liczba zachorowań na nowotwory złośliwe wzrosła wśród chłopców za wyjątkiem 20-24 latków, u których odnotowano spadek zachorowań w porównaniu do 2000 r.
- W 2007 r. zarejestrowano wzrost zachorowań na ospę wietrzną u osób w wieku 0-29 lat w porównaniu do 2003 r. Najczęściej choroba ta występowała wśród dzieci w wieku 5-9 lat (około 50% zachorowań).

- W latach 2003-2007 liczba zachorowań na świnkę (nagminne zapalenie przyusznic) znacząco zmniejszyła się wśród dzieci i młodzieży do 29 roku życia. W przypadku tej choroby również najwięcej zachorowań odnotowano wśród dzieci w wieku 5-9 lat.

Sytuacja socjalno-bytowa rodzin z dziećmi przedstawia się następująco:

- Na przestrzeni lat 2001-2005 liczba rodzin zastępczych systematycznie wzrastała. W latach 2006-2007 można zauważyć pewne zahamowanie tej tendencji, w przeciwieństwie do tendencji ogólnopolskich, gdzie od 2003 r. liczba rodzin systematycznie wzrasta. Najczęstszym typem sprawowania opieki w ramach rodzin zastępczych są rodziny spokrewnione z dzieckiem. Na przestrzeni lat wraz ze wzrostem liczby rodzin zastępczych i dzieci w nich umieszczanych rosły nakłady pomocy społecznej na ich utrzymanie.
- W 2007 r. liczba całodobowych placówek opiekuńczo-wychowawczych zmalała w porównaniu z 2001 r. Na przestrzeni ostatnich 7 lat systematyczny spadek obserwuje się w przypadku liczby placówek socjalizacyjnych. W latach 2001-2007 znacząco zwiększyła się liczba placówek wsparcia dziennego, co zgodne jest z tendencją ogólnopolską.
- W 2007 r. liczba wychowanków w placówkach socjalizacyjnych i interwencyjnych zmniejszyła się w stosunku do 2001 r., zwiększyła się natomiast liczba osób przebywających w placówkach rodzinnych.
- W 2007 r. liczba gospodarstw domowych z dziećmi w wieku do 24 lat korzystających z pomocy świadczonej przez sieć gminnych ośrodków pomocy społecznej stanowiła blisko 68% wszystkich gospodarstw domowych beneficjentów pomocy społecznej w województwie. Częściej z pomocy korzystały gospodarstwa domowe na wsi aniżeli w mieście. W powiecie gorlickim w 2007 r. odnotowano najwyższy wskaźnik udziału dzieci i młodzieży w wieku do 24 lat pozostających na utrzymaniu gospodarstw domowych będących beneficjentami pomocy społecznej w ogólnej liczbie dzieci i młodzieży tego powiatu w grupie wiekowej 0-24 lata. Stosunkowo wysokie odsetki odnotowano także w pięciu powiatach wschodniej i południowej Małopolski.
- Ubóstwo pojawiało się najczęściej wśród zgłaszanych problemów powodujących konieczność poszukiwania pomocy przez gospodarstwa domowe z dziećmi w 2007 r. Na drugim miejscu wystąpiły problemy rodzinne (wielo-

dziatność, rodzina niepełna, potrzeba ochrony macierzyństwa, bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych, przemoc w rodzinie). Kolejnym problemem wymienianym niemal tak często jak problemy rodzinne jako przyczyna trudnej sytuacji gospodarstwa domowego było bezrobocie beneficjenta lub innej osoby dorosłej w jego gospodarstwie domowym.

W rozdziale prezentującym przestępczość i patologie pokazano, że:

- W roku 2007 nastąpił spadek w stosunku do roku poprzedniego ilości wykrytych czynów karalnych popełnionych przez nieletnich natomiast liczba nieletnich sprawców zwiększyła się. W przekroju terytorialnym województwa, najwięcej czynów karalnych popełnili nieletni na terenie miasta Krakowa oraz powiatu chrzanowskiego, a najmniej w powiatach miechowskim i gorlickim.
- Od kilku lat rośnie liczba nieletnich uczestniczących w przestępstwach drogowych. Pomimo faktu, iż procentowy udział czynów nieletnich w ogólnej liczbie stwierdzonych przestępstw drogowych nie jest duży to liczba młodocianych sprawców w porównaniu z 2003 r. znacząco wzrosła.
- W 2007 r. w Małopolsce działały 2 policyjne izby dziecka z siedzibami w Krakowie i Tarnowie. W stosunku do roku 2006 w izbach tych przebywało więcej nieletnich.
- Według policyjnych statystyk liczba ujawnionych nieletnich będących pod wpływem alkoholu wzrasta, jednak nie tylko w wyniku utrwalania się zjawiska alkoholizmu, ale również dzięki bardziej wydajnej pracy profilaktycznej wykonywanej przez specjalistów do spraw nieletnich.
- Efektem skutecznej realizacji poszczególnych punktów Programu Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2006-2010, jest widoczny spadek przestępczości narkotykowej zarówno ogółem, jak i wśród nieletnich.